

Permacultuur in Friesland



Friese Permaculturisten in beeld anno 2013

Anastasia Limareva



Dit boek is gemaakt in het kader van mijn derdejaars projectstage, onderdeel van de opleiding milieukunde van de Hogeschool van Hall Larenstein te Leeuwarden.

*Dit boek draag ik op aan mijn mama Lora, aan mijn oma Alla
en in memoriam aan mijn opa Vanja en overgroot oma Vera.*

*Jullie hebben bij mij de eerste zaden gezaaid voor het respect, de vriendelijkheid en de
liefde voor Moeder Aarde die ik heb ontwikkeld.*

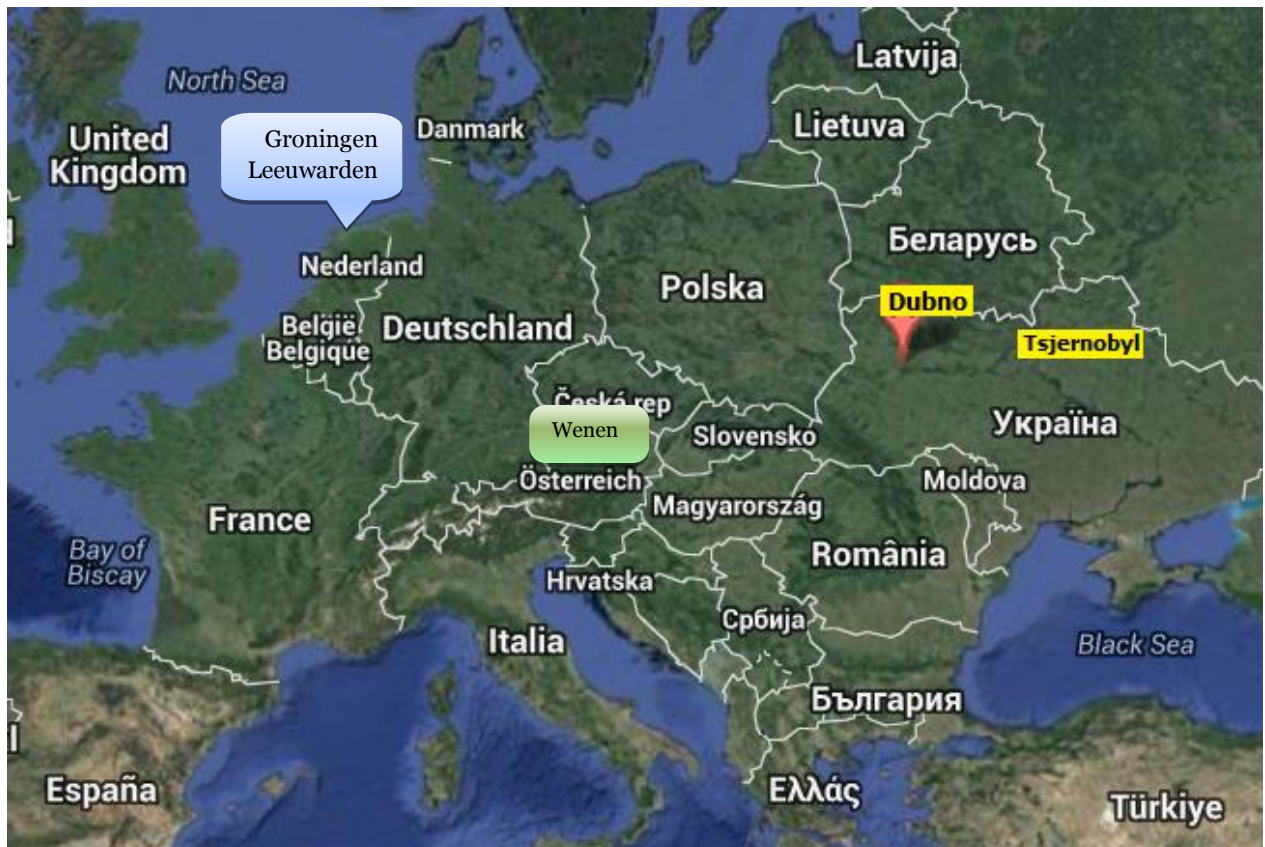
Anastasia Limareva
Leeuwarden, 27 januari 2014.

Inhoud

Wie is Anastasia Limareva?	6
Voorwoord	8
Dankwoord.....	9
1 WAT ER MIS IS MET DE WERELD?	11
1.1 Groene geschiedenis van de mensheid.....	11
1.2 In het zweet des aanschijns.....	12
1.3 Wat ontbreekt aan de moderne wetenschap?	13
1.4 Mens als onderdeel van Natuur	13
1.5 Hoe duurzaam is ons leven?	14
2 PERMACULTUUR ALS ONDERDEEL VAN OPLOSSING.....	16
2.1 Definitie van permacultuur	16
2.2 Principes van permacultuur	18
2.3 Ethiek in permacultuur	18
2.4 Basis ontwerp principes van permacultuur	19
2.5 Permacultuur in Nederland.....	20
2.6 Transitie.....	21
3 OVERZICHT FRIESE PERMACULTURISTEN EN PERMAPROJECTEN	22
3.1 Irma Abelskamp. Stichting Leerschool Permacultuur Friesland	25
3.1.1 Gesprek.....	25
3.1.2 Plantenlijst wilde planten bij “De Oerfloed”	31
3.1.3 Foto-impressie “De Oerfloed”	32
3.2 Sissi de Kroon.Privé permatuin te Irnsum/Jirnsom.....	34
3.2.1 Gesprek.....	34
3.2.2 Plantenlijst permatuin van Sissi.....	38
3.2.3 Foto-impressie permatuin van Sissi	47
3.3 Anne Pieter Nicolai. Privé perma-moestuinen te Garijp/Garyp	48
3.3.1 Gesprek.....	48
3.3.2 Plantenlijst permamoestuinen van Anne Pieter	53
3.3.3 Foto-impressie perma-moestuinen van Anne Pieter.....	55
3.4 Guy Cotemans. Permacultuur projecten in heel Friesland.....	57
3.4.1 Gesprek.....	57
3.4.2 Plantenlijst permatuin “Dorpstuin Makkum”	62
3.4.3 Foto-impressie “Dorpstuin Makkum” en Guy’s privé permatuin	64
3.5 Eliza en Anna Marie Janse.Privé permatuin te Hardegarijp/Hurdegaryp	66
1.1.1 Gesprek.....	66
3.5.1 Plantenlijst permatuin van Eliza en Anna Marie	72

3.5.2	Foto-impressie permatuin van Anne Marie en Eliza	74
3.6	Jolanda van Rijn.Privé permatuin te Hardegarijp/Hurdegaryp.....	76
3.6.1	Gesprek.....	76
3.6.2	Plantenlijst permatuin van Jolanda.....	80
3.6.3	Foto-impressie permatuin van Jolanda	81
3.7	Janet Pasveer.”Permatuin Joure”te Joure/De Jouwer	83
3.7.1	Gesprek.....	83
3.7.2	Plantenlijst “Permatuin Joure”	88
3.7.3	Foto-impressie “Permatuin Joure”	89
3.8	Johannes Lankester.Permacultuur Schooltuin te Sneek/Snits	91
3.8.1	Gesprek.....	91
3.8.2	Plantenlijst permacultuur Schooltuin te Sneek.....	95
3.8.3	Foto-impressie permacultuur Schooltuin te Sneek	96
3.9	Harmen Boomsma. Privé permatuin te Oude Leij/Alde Leie	98
3.9.1	Gesprek.....	98
3.9.2	Plantenlijst permatuin van Harmen	101
3.9.3	Foto-impressie permatuin van Harmen.....	102
3.10	Cornelis Jan Cuperus.Permatuin bij “Fûgelpits” te Moddergat.....	104
3.10.1	Gesprek	104
3.10.2	Plantenlijst permatuin bij “Fûgelpits”	106
3.10.3	Foto-impressie permatuin bij “Fugelpits”	108
3.11	Mark Boudewijn.Permatuin bij Dorsptuin Makkinga/Makkingea	110
3.11.1	Gesprek.	110
3.11.2	Plantenlijst permatuin bij “Dorpstuinderij Makkinga”	115
3.11.3	Foto-impressie permatuin bij “Dorpstuinderij Makkinga”	116
3.12	Harmen en Irma . “De Friese Veld Hof” te Blesdijke/Blesdike	118
3.12.1	Gesprek	118
3.12.2	Foto-impressie “De Friese Veld Hof”	119
3.13	Douwe Wielstra. “Verdennergia”eco-gemeenschaap in CostaRica	120
3.13.1	Gesprek	120
3.13.2	Foto-impressie “Verdennergia”	125
4	OVERIGE PERMACULTURISTEN IN FRIESLAND	127
5	BIJEENKOMST FRIESE PERMACULTURISTEN OP 5.10.2013.....	128
5.1.1	Foto-impressie Friese permaculturisten bijeenkomst van 5.10.2013	131
6	CONCLUSIES.....	133
7	LITERATUUR.....	134

Wie is Anastasia Limareva?



Anastasia is een vrouw geboren op 29 april 1986 in de stad Dubno in de Oekraïne, destijds nog Sovjet Unie. Zij is geboren drie dagen nadat de atoomcentrale nabij Tsjernobyl ontplofte. Anastasia heeft een Russische vader en een Oekraïense moeder. Tot haar vertrek uit de Oekraïne in 2001, bestond haar sociaal verband uit haar zusje



Katja, mama Lora, oma Alla, opa Vanja (†) en overgroot oma Vera (†). Uit de achtertuin van haar grootouders in Dubno kon voor de gehele familie worden geoogst.

Anastasia: “Mijn kindertijd was zorgeloos. Tuin schenkt elke jaar een overvloed aan groenten, vruchten, noten en zaden. Als kind ben ik beschermd, was ik afgeschermd van wat er in de wereld gebeurde”

Vanuit haar jeugd werd het voor Anastasia duidelijk dat haar familie leefde met één been vrij en zelfvoorzienend uit de biologische achtertuin, en met het andere been gevangen in een post communistische land, met groeiende milieuproblemen en toenemende werkloosheid.

Daar was ook de segregatie van de collectieve samenleving. Russen en Oekraïners werden bestempeld als verschillend. Er groeide onderscheid wat eerder, in de tijd van de Sovjet Unie, niet werd toegelaten. Samen met moeder Lora en zus Ekatharina is Anastasia in 2001 naar Nederland gekomen. Op het Rölling college te Groningen, volgde zij de Internationale schakelklas van 2002-2003. Daar leerde zij de Nederlandse taal. Daarna volgde het HAVO diploma met profiel Natuur en Techniek. Vanaf 2007 volgt Anastasia de opleiding milieukunde aan de Hogeschool van Hall Larenstein (University of Applied Sciences) te Leeuwarden. Specifieke keuzes in haar studie maakte Anastasia voor water, natuur en permacultuur.

In een meditatie periode in Duitsland ontmoette en ontdekte Anastasia de uit Wenen komende Alexander. De interesse voor permacultuur groeide en liefde bloeide, zwangerschap volgde en zoon Luca was daarvan de vrucht.

Permacultuur is een passie geworden van Anastasia: “Permacultuur is voor mij thuiskomen. Het is een juiste weg, als jij een onderdeel van de oplossing wilt zijn, in plaats van onderdeel van de sociaal-ecologische problemen van de wereld”. Anastasia heeft ervaring met de westerse en oosterse cultuur en spreekt vijf talen (Russisch, Oekraïens, Engels, Duits en Nederlands). Anastasia heeft een hart van goud en een sterk ontwikkeld intuïtie voor wat goed is voor deze Aarde.



Van links naar rechts:
Anastasia, Babushka Alla,
MaMa Lora en Luca

©Foto's en tekst "Wie is Anastasia": Arien Baken, a.baken@planet.nl

Voorwoord

In oude culturen werd de bodem en de Aarde spirituele betekenissen toegekend. De Aarde werd gezien als bron van alle leven. Adam in Hebreeuws betekent “aarde” en Eva betekent “leven”. Vanaf 10.000 jaar geleden, toen de mensheid omschakelde van een betaan als jager, verzamelaar en visser naar een existentie als akkerbouwer en veehouder, is de betekenis van Aarde belangrijk geworden. Het is een sleutelrol in het dagelijks leven gaan spelen. Destijds was de beïnvloeding nog heel beperkt en lokaal (Le Roy, 1973).

De mensheid heeft in de loop der jaren keuzes gemaakt die uiteindelijk veel negatieve gevolgen hebben voor de Aarde, voor de mensen en andere levensvormen. We kunnen geen verleden veranderen, maar we kunnen er wel van leren om nooit de zelfde fouten te maken. Permacultuur verscheen als antwoord op toenemende vervuiling, verwoesting en uitputting veroorzaakt door de mensen overal op Aarde. Het opende de deur naar een duurzamer toekomst, voor ons maar vooral voor onze kinderen.

Dit boek neemt u mee op reis naar permacultuur initiatieven in Friesland. In opdracht van Stichting Leerschool Permacultuur Friesland ging ik zoveel mogelijk permacultuur projecten zoeken, bezoeken en bestuderen. In uw handen is het resultaat van deze zoektocht.

Wat is permacultuur? Sommigen hebben er nog nooit van gehoord, maar bij anderen doet dit ene woord het hart harder kloppen. In onze moderne tijd is permacultuur een toevluchtsoord geworden voor meer en meer mensen, die willen samenwerken met de Natuur en niet haar willen misbruiken. Deze mensen willen zorgen voor Moeder Aarde om op deze manier een eigen weg naar zelfvoorzienendheid te vinden. Permacultuur is een juiste weg, als jij een onderdeel van de oplossing wilt zijn, in plaats van onderdeel van het probleem. Het is alsof de Natuur jou een hand geeft, als je naar harmonie met haar wilt streven. Permacultuur biedt ons als mensen een gereedschapskist, waarmee we ons leven kunnen verduurzamen om vrede met Moeder Aarde te sluiten.

In 2010 kwam ik het begrip permacultuur tegen. Mijn levensgenoot, Alexander, heeft mij verteld dat hij Sepp Holzer, een belangrijke grondlegger van permacultuur, ooit heeft ontmoet en dat hij ook alle boeken van Sepp heeft gelezen. Verhalen van Alex, hebben veel indruk op mij gemaakt. Nu bewandelen wij, Alex en Anastasia, samen het pad van het leven, samen met onze zoon Luca.

Permacultuur beloofde mij overvloed aan bessen, fruit en kruiden, een bostuin waar de verschillende gewassen jou van alle kanten omringen. Een paradijs op Aarde!

©Een eigen voedselbos en een permacultuurtuin aanleggen, een eigen ecologisch gemeenschap creëren, is nu een ultieme droom van onze gezin.

Al veel mensen in Friesland hebben hun harten opengesteld voor permacultuur. Het zijn gepassioneerde mensen of hechte teams die een stap hebben genomen naar de een duurzame en zelfvoorzienende toekomst. Doet u mee?!

Anastasia Limareva

Dankwoord

Mijn diepe dank gaat uit naar mijn stagebegeleider van Hogeschool Van Hall Larenstein, Ariën Baken. Ariën, dank u wel voor alle geduld, aandacht, openhartige en mooie gesprekken. Dank voor de hulp bij de correctie van dit rapport en dank ook voor uw respect voor mijn authentieke schrijfwijze, waar uit mag blijken ik uit de Oekraïne kom. Uw interesse en enthousiasme hebben mij zoveel keren vleugels gegeven! Dank u wel, lieve Ariën, voor uw steun en begrip. Het was een eer om met u te mogen samenwerken.

Irma jouw visie op permacultuur heeft mij geïnspireerd. Dank je wel voor zoveel vrijheid die ik in dit stageproject van jou heb gekregen. De Oerfloed was het beste kantoor waar ik tot nu toe heb gewerkt! Dank je wel voor het uitlenen van jouw permaboeken (ik kom vast voor meer :). Mogen jouw permaideeën voor heel Friesland spoedig een feit worden!

Alle lieve Oerfloeders, hartelijk dank jullie wel voor de warme ontvangst in jullie team. Gezellige bijeenkomsten en meewerk dagen hebben het extra fijn gemaakt om bij De Oerfloed te komen. Ik zie jullie ook in de toekomst op de tuin!

Door Friese permacultuur projecten te zien en te bestuderen met mijn eigen ogen (en door mijn fotolens) heb ik veel geleerd en ben ik geïnspireerd geraakt naar nog meer. Lieve Anne Pieter, Sissi, Guy, Eliza & Anna-Marie, Mark, Harmen, Jolanda, Janet, Johannes, Harmen&Irma en Cornelis - het was fijn jullie te ontmoeten en vrienden te worden. Wij hebben vergelijkbare kijk op de wereld en op de milieuproblematiek, en dat is heel fijn om te weten. Ik wens dat al jullie wensen en dromen en plannen mogen uitkomen!

Dear Alex, without your endless support, care and encouragement I would not come so far. I love you, my dear, my partner, my friend. May our dreams become true soon: creating a permaculture garden and self-built natural house on a place surrounded by endless forest (we will plant even more), high mountains and clear mountain rivers.

Ik wens dat wij allemaal komende jaren veel voedselbomen zullen gaan planten, permacultuur tuinen aanleggen en écht voor Moeder Aarde gaan zorgen. Een mooie toekomst met inspirerende ontmoetingen en prachtige ervaringen wachten op ons.

Anastasia

Leeuwarden, 27 januari 2014.

1 Wat er mis is met de wereld?

1.1 Groene geschiedenis van de mensheid

Voor de industriële revolutie in de 19de eeuw land en arbeid waren de belangrijkste productiefactoren in menselijk leven. Hoe meer vruchtbaar land, hoe meer productie, en hoe meer mensen gevoed konden worden. 80% van de werkende bevolking aan het begin van de Middenleeuwen werkte in de landbouw. Aan het begin van 19^{de} eeuw was dat al 40%. Door opkomst van mechanisatie en vervangende werkgelegenheid daalde het werk in landbouw tot 20 % aan het begin van 20^{ste} eeuw (Van Zanden, 1985).

Het is misschien niet alom bekend, maar filosoof Herbert Spencer heeft als een eerste Darwin's evolutie theorie omgezet in de uitspraak van "het overleven van de sterkste". Volgens Spencer moesten mensen de natuur bevechten om te overleven. Variaties op dit thema verschenen in vele oudere 19- eeuwse geschriften, waaruit blijkt hoeveel aantrekkingskracht er uitging van een idee dat mensen sterkte in de gedachte dat ze superieur waren. Vervolgens werden de menselijke ingrepen in de natuur, zoals de razendsnel groeiende industrie, helemaal gerechtvaardigd.

De filosoof Immanuel Kant (Ponting, 1992) schreef dat "als enige wezen op aarde dat verstand bezit, is hij (de mens) stellig in naam heer over de natuur. Hij is geboren om er het uiteindelijke doel van te zijn". Daaraan uitgaande mocht de relatie mens-natuur volgens Kant, niet onderhevig zijn aan zedelijke censuur. Zo schreef John Stuart Mill in "Three Essays on Religion" dat: "Natuur krachten staan tegenover de mensen als vijanden, aan wie zij zich met geweld en vindingsrijkheid kunnen en moeten ontworstelen ten bate van zichzelf". In "Het onbehagen in cultuur" schreef de bekende Sigmund Freud "menselijk ideaal is als hij als lid van de gemeenschap der mensen met behulp van de door de wetenschap geleide techniek de aanval op de natuur inzet en haar aan de menselijke wil onderwerpt". Het is erg deze woorden te lezen, en nog erger om te bedenken, dat bovengenoemde gedachten de moderne vooruitgang tot stand hebben gebracht. Maar het is waar, en het is NU de tijd om van onze fouten te leren en ze niet te herhalen. Anders moeten we uitleggen "dat het goed was voor de economie", als we aan de toekomstige generatie vervuilde grond, lucht en water nalaten.

In de loop van de jaren ging de mens "landschap naar zijn hand te zetten". De natuur werd gespecialiseerd en geïsoleerd. In onze moderne samenleving steeds meer mensen weten minder en minder over natuur. Daniel Hillel (2001) omschrijft de bestaande situatie: "De meerderheid van de mensen in de zogenaamde" ontwikkelde "landen brengen hun leven in de kunstmatige omgeving van de stad, geïsoleerd van de directe blootstelling aan de natuur. Veel kinderen nemen nu als een vanzelfsprekendheid aan dat voedsel ontstaat in de supermarkten. Verloren verbinding met de natuur heeft geleid tot onwetendheid en uit deze onwetendheid is de arrogante waan ontstaan, dat onze beschaving boven de natuur staat. Landbouw en voedselzekerheid, erosie en verzilting, aantasting van de natuurlijke ecosystemen, uitputting en vervuiling, en drastische vermindering van de biodiversiteit - al deze

processen, die de bodem rechtstreeks of indirect betrekken -zijn abstracte begrippen geworden voor de meerderheid van de mensen ".

1.2 In het zweet des aanschijns

Dat mens op Aarde moet werken “in het zweet des aanschijns”, was vanuit het christelijk geloof ons opgelegd. Maar ook geloven veel mensen niet meer in God, deze gedachte blijft diep in onze bewustzijn. Mens probeert zijn arbeid te verlichten door gebruik van werktuigen en inzetten van machines, en...goedkopere arbeid.

Westerse mensen voelen nu bevrijd van “onmenselijke” arbeid die ze nog een eeuw geleden moesten doen. We hebben veel meer vrijheid en onze welzijn is aanzienlijk hoger dan eeuwen geleden. Onzichtbaar voor ons dagelijkse leven hebben met we met ons allen bijna alle zware arbeid aan “3^{de} Wereld” opgelegd. Het is geen kolonisatie nu, het is “vrije markt politiek”. Maar de slavernij in de wereld is groter dan ooit. Nu werken kinderen van 16 en 14 met hun ouders op plantages in Indonesië om ons en “groeiende” economieën China en India te voorzien van palmolie, als een van de voorbeelden. Hun werkomstandigheden zijn goed als “in het zweet des aanschijns” te noemen: ze krijgen bijna geen medische hulp, worden blootgesteld aan pesticiden die verboden in EU en Amerika zijn door hun kankerverwerkende werkingen. Deze kleine en grote werkers van ons “welzijn” hebben een droom, dat wij hier spoedig mogen denken: “Is dit product slavernij vrij?”

Fair trade brand geeft een duidelijke suggestie, dat alle andere producten Non-fair trade zijn. Voorbeeld van palmolie is helaas niet de enige. Grootse deel van conventionele tropisch landbouw producten worden in onmenselijke omstandigheden geproduceerd. Slavernij is dagelijks deel van onze leven geworden. We “kunnen” niet zonder, anders hebben we geen goedkope producten in de winkels. En dat “overleven” we niet. Dat een subtiele reden dat er tot op de dag van vandaag nog geen algemene ex- en import regelgeving is waar het slavernij niet toelaatbaar is.

De gevolgen van veel welzijn dromen van Westerse wereld zijn verwoestend voor de hele aarde. We geven ‘voorbeeld’ aan “3^{de} Wereld” dat ze hetzelfde route moeten volgen asl in het westen. Omdat zij daar niet hetzelfde “hoge” technologische niveau bezitten, noemen we dat “ontwikkelingslanden” ofwel “3^{de} Werelds”. Met techniek als schepping, is moderne Westerse mens een nieuwe God van de Aarde geworden. Vroeger waren alle plunderingen in de naam van Jesus Christus gedaan in voormalige koloniën. Nu komen de fabrieken met preken over het leven die vrij van “het zweet des aanschijns” is. Als je in de fabriek of op plantage werk dan verdien je 6 euro per dag, beloven wij aan “3^{de} Wereld”. Dan kan je hele gezin gevoed worden en hoef je je geen zorgen te maken. Maar de werkelijkheid blijkt anders te zijn.

Sepp Holzer, een Oostenrijkse permacultuur pionier, beschrijft de ontstane situatie met juiste woorden die uit zijn hart komen: *“De armoede en de nood van de mensen in de zogenaamde “ontwikkeling landen” is schrijnend! Oude mensen en kinderen worden als afval behandeld. Slechts degenen met de macht hebben rechten. Ik heb het zelf gezien en ervaren. En dat is in gebieden waar eigenlijk geen honger zou*

hoeven zijn. De bodem is er vaak vruchtbaar en klimaat gunstig, zodat er voor iedereen voedsel in overvloed zou moeten zijn". (Holzer, 2012)

1.3 Wat ontbreekt aan de moderne wetenschap?

De enorme ontwikkelingen op technisch gebied zijn bepalend geweest voor negatieve veranderingen in het milieu van heel de planeet. We hebben opeens zoveel nodig, hebben we met ons samen vastgesteld aan het begin van industriële revolutie. Alles kan en moet anders, "omdat het nu kan!". Langzamerhand, hadden we ons helemaal afhankelijk gemaakt van producenten van onze welvaart. Grote (multi) nationals bepalen het (on)eerlijke verdeling van belangrijkste factoren van ons overleven: voedsel, water, energie enz.

Menselijke activiteiten, toenemende in intensiviteit, breiden zich met elke jaar uit. "Mensen moeten overleven, mensen moeten eten, mensen moeten..enz." sust ons moderne tijd.

Grote deel van technische wetenschappers beweren dat eenmaal op gang gebrachte technische ontwikkelingen niet meer weg te denken zijn uit onze maatschappij: "We willen toch niet met ons allen naar de steentijd?", "Ik wil graag wetenschappelijke bewijzen voor hebben" zeggen de mensen vaak. Maar niet alles in natuur is op de dag van vandaag "wetenschappelijk bewezen". Het zijn tal van zelfs basis processen, die we we met onze kennis (nog) niet kunnen begrijpen en uitleggen.

Wat velen wetenschappers ontbreekt, is een holistische zicht op het natuurlijke processen. Dat alles met elkaar in verband staat en niet als aparte delen beschouwd kan worden, blijkt nog niet vanzelfsprekend voor onze maatschappij en wetenschap. Als mensen gaan nadenken wat de effecten van hun dagelijks handelen op de natuur en andere mensen en levende wezens zijn, gaan hun ogen wijd open. Daarom, totdat wetenschap met antwoorden en bewijzen komt, moeten we met ons hart denken. Zoals Sepp Holzer zegt: "*Verplaats jezelf in een dier, insect, plant. Zou je jezelf in de zelfde situatie willen bevinden? Ja, dan alles is goed. Zo nee, dan moet je iets veranderen*" (Holzer, 2012).

De oorzaken van modern milieuproblematiek liggen vaak direct in de mens zelf en zijn omgang met natuur. Hoe zwakker de band met de natuur, des te minder begrip en respect voor alle ecosystemen. Daarom blijft de aanpak van modern milieuproblematiek nietvolledig, als mensen geen respect, zorg en liefde voor de Aarde en alles wat leeft, ontwikkelen. Het bewustzijn moet omschakelen van "kroon" van de schepping te zijn, naar liefdevolle toezichthouder en zorggever. De zorg voor onze milieu moet gelijk staan aan maatschappelijke zorg. Zodat elke mens kan zeggen: "*Ik wil geen milieu beschermen, ik wil een maatschappij, waar milieubescherming overbodig is*" (Anonymus).

1.4 Mens als onderdeel van Natuur

Verhouding natuur- mens was in vroegere tijden zeer sterk bepalend door persoonlijke ervaring. Relatie verlies treedt direct op, omdat de mate van

werkzaamheden bepalend is. In onze overgeorganiseerde maatschappijstructuur met leger van instanties en personen van bevoegd gezag, is deze voorwaarde vrijwel niet meer te voldoen (Roy, 1973). De situatie van 1973, toen Louise G. Le Roy deze worden schreef is niet beter geworden. Veel kinderen hebben vrijwel geen dagelijks contact met natuur. De speelplaatsen die in de steden zijn ingericht worden meestal gebruikt door “hangjongeren” en niet door een gemiddeld kind. “Het is onveilig op straat” zeggen de ouders. En het is veel “beter” voor het kind dat hij een boekje leest of met “iets” zich bezighoudt thuis. Vaak worden de spelletjes buiten ingeruild voor computer spelen. De ruimte voor spelende en ontdekkende kind is niet interessant genoeg om kinderen te blijven aan te trekken als ze eenmaal in pubertijd zijn.

1.5 Hoe duurzaam is ons leven?

“Wij blijven doorgaan ons als bezetenen te gedragen. Productie opgevoerd, werktijden verkort: eindelijk vakantie! Machines draaien. Schoorstenen reiken tot in de hemel. De aarde vervuult; eindelijk vakantie! Niet te verzadigen zijn de technische monsterapparaten! De vuren die door de mens zijn aangestoken onder de gigantische hoogovens die voor onze toekomst werken, blijven brandstof eisen! Vakanties worden langer, en een vierdaagse werkweek kan ook. Gigantische stroom van inferieure producten die niet duurzaam zijn. Eindelijk vakantie! In een versneld tempo werken we naar climax” schreef Louise Le Roy in 1973. De enige verandering 30 jaar later, dat zijn meer “duurzame” artikelen te koop nu. Maar hoe duurzaam is “modern” duurzaam?

Veel dingen worden goedgekeurd door wetenschap en doorgevoerd door overheid, ook al zegt zij dat het helemaal niet klopt. De oplossing is om voor duurzame producten te kiezen en duurzamer te leven. Maar wordt ons leven daadwerkelijk duurzamer?

Definitie van duurzaamheid wordt beschreven als:

People Planet Profit Principe ligt ten grondslagen aan alle duurzame activiteiten in onze moderne maatschappij, waar:

- **People aspect** over behouden en verbeteren van sociaal welzijn
- **Profit/Prosperity aspect** over behouden van economische welvaart
- **Planet aspect** over behouden en beschermen van het milieu en Aarde

Het klinkt heel fijn, maar uiteindelijk wordt er altijd in eerste instantie aan Profit aspect nagedacht en gezorgd. Hierbij is mijn persoonlijk commentaar op deze principes.

People- mensen

Humaan aspect is belangrijk, maar welzijn van dieren is net zo belangrijk. Duurzaamheid kan niet gebaseerd zijn op alleen menselijke vooruitgang, zonder rekening te houden met andere levende organismen op Aarde.

Planet- planeet

Zorg voor ecosystemen is essentieel onderdeel van duurzaamheid. Het is belangrijk bij elke beslissing die door mensen genomen wordt, rekening te houden met ecosystemen, zodat ze net zoveel rechten krijgen als mensen. Een goed voorbeeld is die van Regering van Bolivia, die in 2013 in de wet heeft opgenomen dat Aarde rechten krijgt (Vidal, 2011).

Profit- winst/ Prosperity- voorspoed

De economische maakbaarheid is geen doel op zich, tenzij het niet de sociale welzijn verbetert van meerderheid van de mensen. Tegenwoordig 90% van het geld wereldwijd in het bezit is van 2% van de mensen. Winst op zich, moet geen onderdeel van duurzaamheid zijn. Anders suggereert het begrip, dat er geen duurzaamheid is zonder winst. Term “profit” werd door de wetenschappers ook spoedig veranderd in term “prosperity”, maar helaas het idee daar achter bleef hetzelfde- winst maken in de naam van uitzonderlijk menselijke voorspoed en welvaart.

“Maar we moeten wel geld verdienen met Duurzaamheid!” hoor je van sommige duurzame beleidsmedewerkers van gemeente’s zeggen. Mensen moeten geen winst willen maken om de winst zelf, anders is het gulzigheid en gierigheid. En deze twee (on)deugden moeten echt strafbaar worden gemaakt in onze samenleving.

Alternatieve gedachten over duurzaamheid worden in mijn ogen mooi door Luis de Roy verwoord: “Vervuiling is geen technisch probleem. De fout ligt niet bij de wetenschap en de technologie, maar in het gevoel voor waarden in de wereld van onze tijd, dat de rechten van anderen over het hoofd ziet en het bredere perspectief uit het oog verliest. De hogere levensstandaard moet verwezenlijkt worden zonder het volk te vervreemden van zijn erfdeel en zonder natuur te beroven van haar schoonheid, frisheid en zuiverheid, die van zo essentieel belang is voor ons leven” Luis Le Roy.

En korte uitspraak van Indira Gandhi zou uiteindelijk een inspiratie voor definitie van duurzaamheid moeten zijn: “De moderne mens moet de band herstellen met de natuur en het leven. Hij moet opnieuw leren, dat men slechts zoveel aan de aarde en de atmosfeer kan onttrekken als met er weer in kan terugbrengen”.

2 Permacultuur als onderdeel van oplossing

2.1 Definitie van permacultuur

Het woord permacultuur werd door Bill Mollison en David Holmgren midden jaren 70 'bedacht voor een geïntegreerde en evoluerend systeem van doorlevende en zelfbestendige plant- en diersoorten die nuttig zijn voor de mens. Bill Mollison noemde zelf permacultuur als een dans met de natuur, waarbij de natuur de leiding heeft. Mooi gezegd.



Afbeelding 2.1 Bill Mollison -links (Mollison, 2013) en David Holmgren-rechts (Holmgren, 2009)

Andere en meer bekende definitie van permacultuur is:

”Bewust ontworpen landschappen, die in de natuur gevonden patronen en relaties nabootsen terwijl ze een overvloed aan voedsel, vezels en energie opbrengen om in lokale behoeften te voorzien”. Mensen, gebouwen en manier van leven zijn cruciaal in permacultuur. Op deze manier is het begrip permacultuur geevalueert van een visie voor permanente en duurzame landbouw naar visie voor permanente en duurzame maatschappij-cultuur”.

Het gezegde “Visie is niet het zien van dingen zoals ze zijn, maar zoals ze zullen of zouden moeten zijn” benadrukt nogmaals dat permacultuur een logische oplossing kan zijn voor de toekomst. Permacultuur is gegrondvest op enkele fundamentele vooronderstellingen die van essentieel belang zijn om haar te begrijpen en te beoordelen.

Bij permacultuur staat samenwerking met de natuur op een eerste plaats. Sommigen hebben mogelijk het begrip al ergens gehoord, sommigen weten wat het is en sommigen zijn al zelf aan de slag gegaan met permacultuur. Samenwerking met de natuur kan op verschillende manieren plaatsvinden. Permacultuur is een

verzamelnaam van technieken en methodes waarbij natuurlijke processen niet alom verstoord worden en reserves uitgeput zijn.

De praktische realisatie van groot- en kleinschalige permacultuur projecten biedt een uitkomst op weg naar duurzaam, zelfvoorzienend en bewust leven. Het geeft je kennis in handen hoe je deze maatschappij kan veranderen. Permacultuur volgend, ga jij jouw eigen voedsel produceren, overvloed met andere mensen delen, kennis (gratis) verspreiden en elkaar als sociale groep bijstaan. Dit begrip integreert veel disciplines in een richting, waaronder biologische landbouw, agroforestry, geïntegreerde landbouw, duurzame ontwikkeling, toegepaste ecologie, natuurlijk bouwen, duurzame waterbeheer en veel meer. Haar krachten, put permacultuur ook uit voorbeelden van oude stammen, die in relatief evenwicht met Natuur leefden of nog steeds leven. Verschillende kennis bronnen van permacultuur geven haar kracht om juiste keuzes te maken en zich meer en meer te ontwikkelen tot een weg die ons een duurzame toekomst kan bieden.

Owen Hablützelin in 2011 stelde dat permacultuur nog een grote wetenschappelijke acceptatie zal moeten krijgen. Zo wordt op dit moment project Bec-Hellouin permacultuur boerderij in Frankrijk, gevolgd door een onderzoeksprogramma in samenwerking met INRA (Institut National de la Recherche Agronomique, Frankrijk) en AgroParisTech (Frankrijk) om wetenschappelijke gegevens te verzamelen over Permacultuur. Helaas is de info niet in Engels te vinden, maar wel in Frans (La Ferme biologique du Bec Hellouin, 2013). In het Nederlandse taal is wel een korte samenvatting beschikbaar. De eerste tussentijdse resultaten suggereren dat er met een voltijdse kracht een volwaardig inkomen eruit gehaald kan worden uit permacultuur productie systeem op 10 are (1000 m²)(Wervel, 2013).

Maar tot dat de moderne wetenschap alle bewijzen verzamelen, gaan duizenden mensen aan de slag met Permacultuur in hun (volks)tuin, balkon, of zelfs “illegaal” op de braakliggende gemeente grond. Permacultuur is een deel van underground beweging van tegenwoordig. Mensen die anders denken. En het is maar goed dat sommigen anders denken. Omdat “normaal” denken goed haar tekortkomingen heeft laten zien.

Permacultuur is manier van denken en leven geworden voor veel mensen. Het gaat al lang niet alleen meer om duurzaam tuinieren. Permacultuur staat voor denken, leven en handelen op een natuurlijke, duurzame en vreedzame manier.

2.2 Principes van permacultuur

Per definitie duurzame natuurlijke ecosystemen geven inspiratie aan de principes waarop alle permacultuur activiteiten worden gebaseerd. Het begrijpen van natuurlijke processen van ecosystemen geeft voldoende kennis, die door de mens gebruikt kan worden om ons leven te verduurzamen. Praktische permacultuur werpt een blik op de beginselen waarop de ecosystemen gebaseerd zijn. Natuurlijke principes worden op grotere schaal toegepast. Zo krijgen we de voordelen van natuurlijke ecosystemen in gebouwen, boerderijen, tuinen en hele nederzettingen.

2.3 Ethiek in permacultuur

In het hart van permacultuur ligt de fundamentele wil te bedenken, dat we een deel van de oplossing in plaats van een deel van een probleem willen zijn (Whitefield, 2004). Gevoel van ethiek van permacultuur is samengevat in de volgende stellingen:

- **Zorg voor de Aarde**
- **Zorg voor de mensen**
- **Deel de overvloed**

Deze stellingen zijn gebaseerd op resultaten van onderzoek naar en aan oudere religieuze culturen en moderne coöperatieve groepen. Het tweede en derde principe vloeit voort uit de eerste. Op deze manier vormt de permacultuur een 3 eenheid een meer rationele verdeling tegenover de huidige duuzaamheids principes van People, Planet, Profit.

Mensen accepteren de natuurlijke processen niet als bruikbaar uitgangspunt. In het hart van permacultuur ligt een fundamentele wil of wens om te doen wat wij geloven: permacultuur is de oplossingen voor een betere en duurzamere toekomst. De ontwerpprincipes en ethische principes van permacultuur werden niet nadrukkelijk vermeld in de vroegere literatuur. Door de ontwikkelingen van Permaculture Design Courses (PDC's) werden de ideeën samengevat en kort en krachtig toegelicht.

Permacultuur neemt veel kennis die al eeuwen door onze voorouders als vanzelfsprekend werd genoemd en uitgebreid gebruikt tot dat de industriële revolutie haar intrede deed. Inheemse, tribale en locale culturen hebben in redelijke evenwicht met hun natuurlijke omgeving geleefd. In vergelijking met onze moderne samenleving, hielden deze culturen het lang(er) uit (David Holmgren, Richard Telford, 2010).

Zorg voor de Aarde is een vanzelfsprekende bewustzijn van mensen. Aarde kan zonder ons, maar wij kunnen niet zonder Aarde (zoals een wijze Groninger heeft gezegd). Wij als mensen, als levende organismen, zijn een deel van aarde net zo belangrijk als andere dieren en planten. Wij hebben niet meer rechten om te overleven en tot bloei komen dan andere soorten. Daarom moet uitbreiding, behoud en bescherming van alle overgeblevene wilde territoriums een van onze de hoogste prioriteiten zijn. Menselijke habitat's gecreëerd volgens Permacultuur principes zijn meer Aarde –vriendelijk dan habitat die door de “moderne” aanpak is ontstaan.

Zorg voor de Mensen moet gezwoeg zien te voorkomen. Het wordt meer en meer duidelijk voor Permaculturisten dat dit aspect heel erg belangrijk is voor goede ontwikkeling van hele project.

Eerlijke verdeling. Aarde kan alleen gezond blijven als we onze consumptie aanpassen aan onze echte behoeftes en niet aan onze hebzucht. Dat betekent, ruimte laten voor andere soorten, genoeg voedsel en middelen voor andere mensen elders in de wereld, en schone, volmaakte planeet voor toekomstige generaties. In andere woorden, eerlijk nemen wat ons toebehoort.

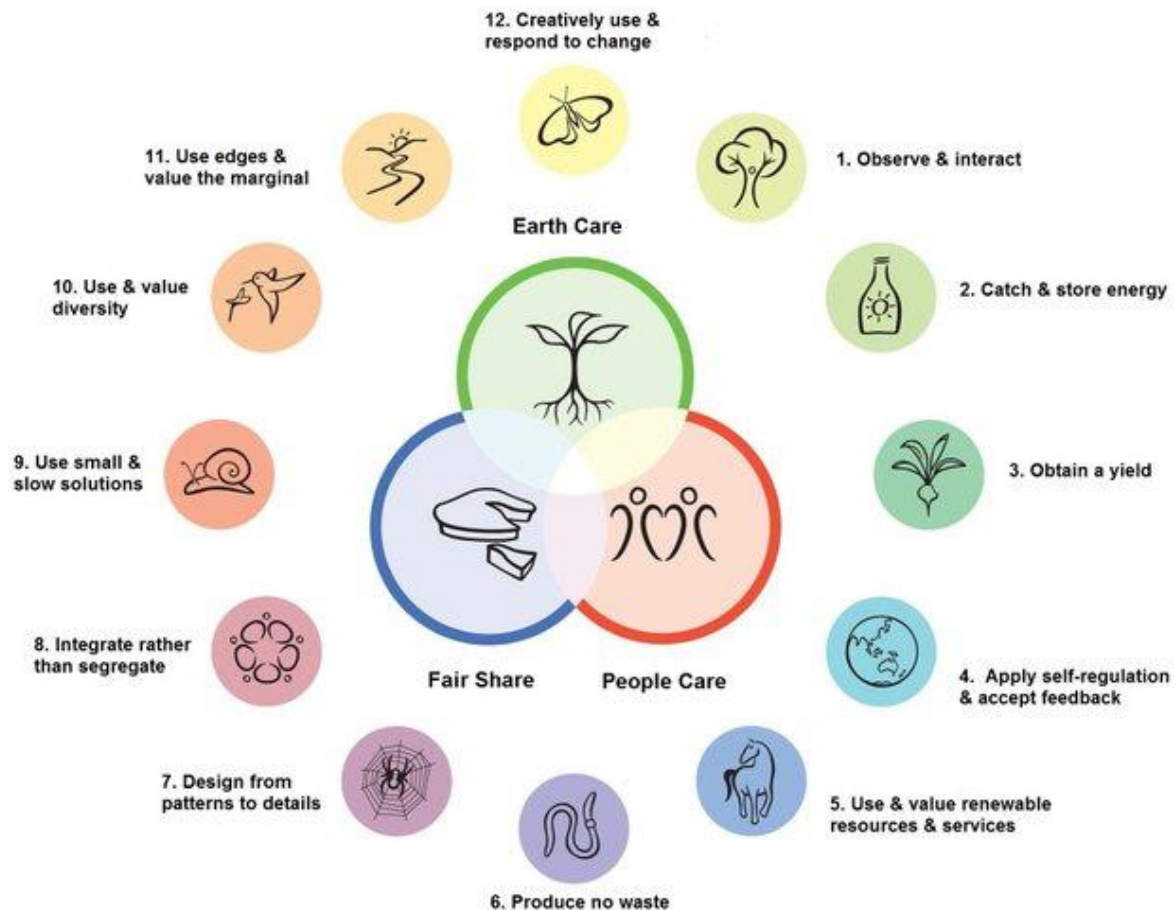


Afbeelding 2.2 De ontwerpprincipes en ethische principes van permacultuur (PermacultuurNetwerk Vlaanderen, 2013)

Als je mensen vraagt: welke dingen zijn echt belangrijk in jouw leven, dan zijn dat vaak niet materiële dingen zoals liefde, vriendschap enz. Bewustzijn van fysieke limieten van de Aarde kan ons losmaken van de obsessie voor meer materiële dingen.

2.4 Basis ontwerp principes van permacultuur

Basis principes van permacultuur is om zoveel mogelijk nuttige verbanden te leggen tussen verschillende elementen in het systeem (Whitefield, 2004). Dit principe kan worden gebruikt voor de verbanden tussen de mensen, als wel de verbanden tussen planten en dieren. In feite, duurzame menselijke gemeenschappen zijn alleen mogelijk, als lokale behoefte wordt volbracht met lokale productie. De indeling van Permacultuur principes ziet er als volgt uit:



Afbeelding 2.3 Twaalf basis principes van permacultuur (David Holmgren, Richard Telford, 2010)

In het Nederlands klinken deze principes als volgt (Hopkins, 2008/2009)

1. Observeer en reageer
2. Vang en verzamel energie
3. Zorg voor oogst
4. Gebruik zelfregulering en aanvaard feedback
5. Gebruik en waardeer hernieuwbare bronnen en diensten
6. Produceer geen afval
7. Ontwerp van patronen naar details
8. Verenig liever dan te scheiden
9. Gebruik kleine en trage oplossingen
10. Gebruik en waardeer diversiteit
11. Gebruik randen en waardeer het marginale
12. Beantwoord en gebruik veranderingen op een creatieve manier

2.5 Permacultuur in Nederland

Permacultuur in Nederland werd op de kaart gezet door Fransje de Waard in 1996, met publicatie van zijn boek “De tuinen van overvloed”. Fransjan beschreef destijds de permacultuur ontwerpprincipes, mede geïnspireerd door werk en ervaring van permacultuur pioniers (Waard, 1996):

1. Relaties door plaatsing van elementen
2. Meerdere functies per element
3. Meerdere elementen voor belangrijke functies
4. Ruimtelijke relaties in zones,sectoren en hoogtes
5. Tijdsrelaties en successie
6. Biologische hulpbronnen
7. Kringlopen van energie
8. Diversiteit in polyculturen
9. Randen en grensvlakken
10. Menselijke maat

Na de uitgave van “De tuinen van overvloed” van Fransje de Waard, was ook Nederland in de ban van permacultuur geraakt. Douwe Beerda was initiatiefnemer van de eerste Nederlandse permacultuur internet platform.

Op dit moment zijn er veel mensen die een permacultuur opleiding hebben gevolgd en zijn er vele projecten en initiatieven opgestart. Er worden veel permacultuur cursussen en workshops gegeven van basis tot gevorderd niveau. Bekendheid van permacultuur als begrip stijgt met elke dag.

2.6 Transitie

Transition Towns Beweging is begonnen door Rob Hopkins in 2005 met als doel om mensen bewust te maken van alle aspecten van ‘piekolie` en klimaatverandering. Het doel van de beweging is collectieve kennis en creativiteit van plaatselijke bevolking te benutten, waarbij alle aspecten van het dagelijkse leven opnieuw worden gelokaliseerd voor zover dat haalbaar is.

In het kader van het project worden wereldwijd vele publieke lezingen, filmvertoningen, manifestaties, pilot projecten, tuinruil, workshops en training’s georganiseerd. Naast deze publieke activiteiten komen werkgroepen regelmatig bijeen om oplossingen te onderzoeken voor het verminderen van energiegebruik en verhogen van de veerkracht op het gebied van: energie, gezondheidszorg, voeding, de kunsten, hart en ziel: psychologie van verandering, lokaal bestuur, economie en inkomen (Ben Brangwyn, Rob Hopkins, 2007). Informatie en ontwikkelingen zijn te volgen op www.transitionstowns.org In Nederland houden duizenden mensen met voortzetten van Transitie beweging. Meer info daarover is te vinden op transitiontowns.nl

3 Overzicht Friese permaculturisten en permaprojecten

Interesse in permacultuur groeit wereldwijd. En Friesland is daar geen uitzondering meer op. Het is mooi en hoopgevend om te zien dat belangstelling en een serieuze kijk op de permacultuur visie steeds krachtvoller wordt in Friesland.

En wie kent Douwe Beerda niet in onze Nederlandse permacultuur wereld? En Douwe is toevallig uit Friesland. Jammer dat hij geen tuin op Friese grond meer heeft, maar in het verre Noorwegen.

De laatste jaren (vanaf 2008) werd Irma Abelskamp langzaam, maar zeker, een nieuwe ambassadeur van Friese Permacultuur. Irma's initiatief Stichting Leerschool Permacultuur Friesland heeft als doel om mensen te leren hoe zij de biodiversiteit en de veerkracht van de samenleving kunnen vergroten, maar dan volgens de permacultuur principes. Dit doet zij door mee te doen aan netwerkorganisaties op het terrein van duurzaamheid, voorlichting, lezingen en praktische workshops te geven over permacultuur. Irma Abelskamp zet permacultuur in Friesland op de kaart.

Veel mensen in dit boek zijn geïnspireerd door passies van Douwe's en Irma's voor permacultuur. Zo is voor deze mensen een eigen zoektocht op het permacultuur pad begonnen. Jaren gaan voorbij en natuur kan zich weer zelf herstellen, bomen en stuiken gaan groeien, bodemleven ontwikkelt zich. De permacultuuristen zorgen voor de grond, de planten en de dieren en hoe zij samenleven. Dankbaar schenkt de grond de vruchten in de permatuinen in Friesland en daarbuiten.

Het was persoonlijk voor mij een bijzondere ervaring en eer om met alle mensen die in dit boek worden genoemd, te mogen spreken over alles wat belangrijk is .

Permacultuur is meer dan tuinieren, het is een manier van denken, handelen, beslissen, voelen, dromen. Deze lijst kan bijgevuld worden. Permacultuur is een gereedschapskist van overtuigingen, waaruit ieder voor zich inspiratie kan putten.

Het was mijn bedoeling om zoveel mogelijk permaculturisten te treffen en te spreken. Namen en contactgegevens van mensen die ik niet gesproken heb, maar waarvan het wel bekend is dat ze ook ervaring en initiatieven hebben met permacultuur, worden in dit boek ook genoemd.

Alle foto's werden gemaakt tijdens bezoeken door mijzelf (tenzij er anders vermeld). Uitgebreide foto reeks van elke project kunt u bekijken op

<http://limarevaphotography.wordpress.com>

Ik wens u veel plezier bij het lezen van de volgende hoofdstukken. De hier opgenomen verhalen zijn gebaseerd op gesprekken, waarbij van te voren een set aan vragen was gesteld. Het was de bedoeling, dat ieder deze vragen op zijn eigen manier zou beantwoorden. Dat maakt van elk verhaal een unieke momentopname.

Gesprekken werden openhartig gevoerd, daarbij lijkt het soms dat het helemaal niet over permacultuur gaat. Maar als u met u innerlijke oog zal kijken, zult u zien, dat het bijna altijd over een holistische kijk op de wereld gaat. De wereld vanuit een

holistisch manier bestuderen hoort bij permacultuur, holisme is een belangrijke basis voor permacultuur.

Niet iedereen durft te zeggen wat er in zijn/haar ziel en hart leeft. Veel van mijn gesprekspartners durfden dat wel! Voor mij waren daarom de gesprekken een mooie, inspirerende en avontuurlijke reis.

Ik wens u veel leesplezier.

Anastasia



3.1 Irma Abelskamp. Stichting Leerschool Permacultuur Friesland



Foto: Jetty Boterhoek

Adres	Boksumerdyk 5 Goutum
Email	info@leerschoolpermacultuur.nl <i>Dit e-mailadres is beveiligd tegen spambots. Om het te zien heeft u JavaScript nodig.</i>
Telefoon	0031 6 26 93 43 56
Website	http://www.leerschoolpermacultuur.nl

3.1.1 Gesprek

Wie is Irma?

Irma: *"Ik ben in december 1968 geboren. In die tijd maakte ik als kind de economische groei nog mee. Toen in de jaren '70 kwam daar een keer de klad in. En in een keer moesten we terug, economisch gezien. Thuis ook. Toen heb ik ervaren: ho, altijd wordt het "meer en meer", en toen in een keer kwam er een periode met "minder, minder". Dat heb ik ervaren als een kind.*

Ik heb HAVO gedaan en in die tijd was ik altijd zo druk bezig met actievoeren, dat ik niet veel tijd voor school had. Dus ik spijbelde veel. Uiteindelijk heb ik er een jaartje langer over gedaan, maar ik moeste het afmaken van mijn ouders. Toen ik klaar met school was, ging ik mij alweer bezig houden met andere dingen, dan studeren: dingen die belangrijk waren. Dus 5 jaar na mijn HAVO ben ik bezig geweest met wereldwinkelwerk, actievoeren, woon-en-werk gemeenschap bij Stichting Milieu en Samenleving fulltime. Ik was met een groepje, daar woonden we ook.

Wij organiseerden lezingen over tropisch hardhout en we probeerden lokale bewoners inzicht te geven in handel van koffie en textiel enzovoort. Veel voorlichting, maar ook verkoop van Fair Trade producten. Ook veel op reis geweest, veel gezien in Europa. Uiteindelijk na een aantal jaren was ik het dubbeltje draaien zat. Dus ik keek, waar ik aan het werk kon komen. Maar dat kon ik wel "shaken" (schudden). Als je te principieel bent, dan kom je gewoon niet aan het werk. Ik kon zelfs in supermarkt geen gewone koffie verkopen, omdat het niet Fair Trade was. Ook daar kon ik niet werken dus.

Ik ben uiteindelijk op mijn 23 gaan studeren. Ook om te kunnen breken met dat stigma, dat op je zit. Eerst wilde ik Milieukunde gaan doen, maar toen startte net een Diermanagement opleiding bij Van Hall Larenstein. Het was me op het lijf geschreven, omdat ik gewoon een beesten mensen ben. Wild Life Management leek me heel erg leuk. Dierenbeschermingswerk heb ik gedaan voor stages. Uiteindelijk toch mijn droombeeld van vroeger, als klein meisje: zoja, waarom ga ik het niet realiseren? Ik wilde graag voor mijzelf beginnen. Toen dacht ik: educatieve veehouderij, waar kinderen kunnen komen en leren hoe ze om moeten gaan met dieren. Stukje natuurbeleid en beheer, en wild daarbij te betrekken. Daar ben ik

uiteindelijk op afgestudeerd. Toen zou ik bijna een herberg overnemen met minicamping en ecologische keuken en logies daarbij. Maar goed, dat ging niet door. Daarna ben ik bezig geweest met overnemen van vogelopvang centrum de Fugelhelling in Ureterp, Drachten.

Ik ben toen in de commerciële kant terechtgekomen. Want ik kan gewoon goed praten. Als je ideaal kunt verkopen, dan kun je ook producten verkopen. Als je daarin gelooft. Daar heb ik veel van geleerd. Ik werkte ook bij Justitie, waarbij je als ambtenaar aan de slag gaat.

Ik ben mij er heel erg bewust van geworden dat het slecht het gaat met natuur, dieren en mensen. Dan had ik heel erg het gevoel, dat ik daar wat aan moest doen. Ik heb dan ook een burn-out gehad. Toen ik zocht ik op internet wat mij kon helpen- heb ik permacultuur gevonden. Dan vielen stukjes puzzel in elkaar. Ook heb ik mij met Transition Town bezig gehouden: dan kreeg je meer met sociale aspecten te maken. En eigenlijk heb ik in dezelfde tijd dragon dreaming gedaan. Wat voor mij een beetje slagroom op een toetje is. En toen ik die drie had gecombineerd: dat was dan waar ik verder mee moest, dat is mijn leven: permacultuur, Transition Towns en dragon dreaming. En probeer ik het meer en meer te praktiseren, steeds naar mijn eigen leven. En ik wil het doorvoeren naar het wonen. Ik heb al het materiële zoveel mogelijk los gelaten. Strakjes wil ik gewoon in een yurt wonen, leven van het land, back to basic, en het liefst met andere mensen. En dan kan ik ook een leven leiden, waarvan ik zeg, wat fijn zou dat zijn.

En zodra Jelke strakst zelfstandig is, dan is het afwachten welke kant het opgaat. Het leven is weer anders, dan dat je drie jaar terug had voorgesteld. En het is allemaal goed. Ik ben heel flexibel, en ik kan heel snel switchen. Je weet nooit wat je op je pad komt, en daardoor gaan dingen veranderen”.

Sinds wanneer ben je met permacultuur bezig?

Irma: "Eind 2007 kwam ik daarmee in aanraking. Toen ik mijn zoektocht ging doen op het internet: waarom loop ik vast, wat wil ik eigenlijk met mijn leven? Toen kwam ik uit op: dat permacultuur het antwoord is. Daarna ben ik naar Ishi Crosby gegaan. Die zat in Exmorra op dat moment. Die heeft mij 3,5 uur rondgeleid en heel wat verteld. Toen dacht ik: ja, dit is wat het worden moet.

In 2008, ben ik gestart met de jaaropleiding bij Taco Blom (www.permacultuur.eu) en Ishi Crosby. Toen hoorde ik van Martien Wintermans, die woonde toen in Burgum, dat hij ook dezelfde opleiding zou gaan doen. Toen heb ik met Martien contact opgenomen en heb ik een keertje afgesproken, zodat we samen konden reizen. Dat was heel fijn”.

Wat in permacultuur heeft je aangetrokken?

Irma: “De verbinding. Het natuurlijk ritme. Je eigen gedachte gestructureerd krijgen. Dat het de tools geeft ook om te handelen. Ik was altijd neerslachtig geweest, over wat er mis gaat. En niet wetend, wat ik zelf daaraan moest doen. En permacultuur gaf mij de handvatten om op een heel erg leuke manier daarmee aan de slag te gaan en dingen te kunnen gaan veranderen, die je anders zou willen zien.

En dat alles is gewoon praktisch uitvoerbaar voor iedereen. Dat was ook het meeste wat me aansprak. En om in de natuur te zijn, in de biodiversiteit, waar ik me altijd zo zorgen om maak. En gewoon lekker bezig te zijn met elkaar”.

Project omschrijving

Irma: “De wereld gaat in zeer korte tijd ontzettend veranderen. Die staat op zijn kop. En wij en onze generaties voor ons zadelen onze kinderen met een enorm groot probleem op. En zij moeten daarmee dealen (doen) (Irma’s authentieke taalgebruik ☺). En zij krijgen op geen enkele wijze handvatten om daar ook iets aan of mee te kunnen doen. Ze weten niet hoe ze hun eigen voedsel moeten verbouwen, laat staan hoe ze de voedsel problematiek zouden moeten aanpakken.

Alles begint in het klein, het begint bij jezelf, bij je eigen omgeving. Natuurlijk kan je vanuit je werk, als je daarvoor hebt geleerd, en je weet hoe het werkt, iets betekenen. Maar je zult het vooral zelf moeten praktiseren. En het gaat vaak juist om eenvoudige mannen en vrouwen die met zijn allen stappen zetten, daar zit het effect. En vanuit de Leerschool wil ik graag kinderen een plek bieden, waar zij spelenderwijs dingen kunnen gaan leren en daarmee in aanraking kunnen komen met de natuur. Maar ook voor ons als groten is het belangrijk: om nog te mogen spelen, en te mogen zijn. En waar het gewoon fijn is om te vertoeven en te werken. En die verbinding met de natuur weer terug te vinden, en weten hoe voedsel werkt, en waar je in water kan spelen, waar dieren zijn. Vanuit mijn droom heb ik Leerschool Permacultuur Friesland opgericht. De Oerfloed is daar een project van waar we kunnen spelen en leren. (www.leerschoolpermacultuur.nl).

Daarover voorlichting gaan geven, komt ook beetje voort uit de Transition Town gedachten: hoe ga je naar duurzaam leven op alle vlakken? En dat betekent ook je wonen, werken, vervoer, alles! En hoe breng je dan die dingen in verband. Permacultuur kun je in alle disciplines gewoon toepassen. En dat vind ik gewoon interessant om mensen daarmee ‘wakker’ te maken.

Hoe ga je om met afval?

Irma: “Ik ben daar heel wisselend in. Ik ben de ene keer veel principiëler, dan de andere keer. Dat zijn mijn fasen. Het is eigenlijk zo, dat ik niks kan weggooien. Dus ik bewaar altijd alles. Waardoor je gewoon heel veel spul hebt. Ik vind het zo zonde, want ik denk: dat kan nog gebruikt worden. En ik realiseer me steeds dat ik van alles weggooi: ah, dat had wel anders gekund.

En ik erger mij helemaal kapot aan dat alles wat is verpakt in een verpakking zit. Die dingen wil ik zoveel mogelijk mijden, maar ik wil niet mijzelf in een wurg situatie brengen. En ik moet soms keuzes maken tussen wat voor mij efficiënt en effectief is op dat moment, en het nastreven van je principes. En ik merk, hoe meer ik met mijn beide benen in die samenleving sta, hoe moeilijker ik het vind om principieel te zijn.

Het wonen op een natuurlijke plek met een simpele leefstijl, dat wil ik gaan creëren: het is veel makkelijk om het anders te doen. Dat wil ik heel graag. Op dit moment

maak ik keuzes op een ander vlak, om op een andere manier bezig te gaan met duurzaamheid. Anders kan ik ook geen auto rijden enzovoort”.

Irma geeft toe dat er best veel afval verzameld wordt op De Oerfloed: plastic, fiets, bloempotten en van alles en nog wat, wat kapot is en aangevreten door de muizen. Maar van de ander kant mensen brengen uit eigen initiatief de spullen die ze denken dat ze die recycelen kunnen. Soms is het niet het mogelijk. Maar het steven is dat er zoveel mogelijk gerecycled wordt op De Oerfloed.

Hoe ga je om met energie?

Irma: “Toen ik op mijzelf ging wonen, heb ik tegelijk televisie, koelkast en stofzuiger verbannen. Alle lampen waren door LED lampen vervangen. En ik heb de thermostaat van de kachel dusdanig ook naar beneden gebracht, dat we ook daarop konden bezuinigen. Toen had ik zoiets van: OK, het zijn heel simpele kleine dingetjes die je kunt doen, waar je een heel groot effect mee kunt bereiken. En dan merk je ook, dat je bijna geen stroom meer nodig hebt. En dan denk ik: alle die mensen die zonnepanelen op hun daken willen hebben, vinden zichzelf heel duurzaam. Maar al die stroom heb je helemaal niet nodig. We consumeren te veel, ook voor wat betreft energie.

Maar goed, toen ben ik op een gegeven moment naar Giekerk gegaan, waar ik nu woon. Omdat het een anti-kraak woning is, was de CV-meter daar kapot. Dus ik stook eigenlijk wat meer, dan het zou hoeven. En ik ben iets makkelijker geworden met stroom. En ik had vloerbedekking- dus ik moest weer gaan stofzuigen. Ik had een keuze- investeren in houten vloer of het oude tapijt nemen en een stofzuiger daarbij. De stofzuiger kan ik dan weggeven, als ik later naar een andere vorm van wonen ga.

Het huis in Giekerk had een hele luxe keuken. Daar zit een koelkast en een vriezer ingebouwd. Ook de vaatwasser zat daarbij, die is gelukkig al kapot, net als magnetron, oven, elektrisch hek en elektrische deur van de garage. Dus dat maakt het weer een stuk makkelijker ☺.

De enige wat ik belangrijk vind is mijn laptop en mobiele telefoon. Maar aan de andere kant probeer ik alles met de hand te doen, dus mixers, tandenborstels, wekkers op stroom doe ik op voorhand niet. Op die manier probeer ik met energie rekening te houden, dat wil zeggen zo weinig mogelijk te gebruiken”.

Voor stroomopwekking op De Oerfloed gaat een zonnepaneel komen voor eventueel gebruik van beamer in het toekomstige leslokaal. Meer is er ook niet nodig.

Hoe ga je om met water?

Irma: “Vroeger douchte ik maar heel kort en gebruikte ik het washandje. Dat scheelde aanmerkelijk veel water. Ik had ook water verzameld voor doorspoelen van de wc. Maar ik ben op gegeven moment daarmee gestopt, omdat het voor mijn handen heel slecht werd om zware dingen te tillen.

Nu ik zit in een anti-kraak huis en het heeft geen zin om te investeren in regenwater- en transport systemen. Maar ik ga voor zeker in mijn nieuwe woonplek een watermeter installeren, waardoor je zuiniger bent. Dan weet je hoeveel water je

gebruikt. En al met al gewoon te gaan hergebruiken- dus meerderfunctie aan mijn water geven. Straks wil ik ook een droog toilet hebben- want doorspoelen is echt belachelijk. Die dingen wil ik allemaal gaan veranderen. En nu doe ik het met wat ik heb”.

Op De Oerfloed is regenwater opvangen een belangrijk doel. Regenwater vasthouden op de tuin, zodat je ook de waterhuishouding op het terrein kunt beheren. Dat is beter dan sloot water gebruiken.

Welke rol spelen dieren in jouw huishouden en permatuin?

Irma: "Dieren zijn voor mij heel belangrijk. Zowel de tamme als de wilde. Het genieten van insecten, vogels en zoogdieren die je tegenkomt vind ik heel belangrijk. Landbouw huisdieren zou ik ook heel graag willen, maar De Oerfloed is hier misschien wat te klein voor. En we hebben geen verzorging op de tuin, dat vind ik het wel noodzakelijk en ook dat je toezicht houdt. De tuin is daarvoor niet ingericht. Wel voor vogels en insecten.

En in mijn eigen privé- heb ik altijd beesten gehad. En ik heb nu een hond om me heen en dat is heel fijn, maar eigenlijk is het niet praktisch. Maar goed, ze is er, en ze blijft ook bij me. En zodra ik geen hond heb, moet ik wel wennen: want ik ben daarmee groot gebracht en ik weet niet beter. En ik vind het heel fijn.

Katten vind ik lastiger omdat die ook vogels roven. Het is heel gezellig in huis, maar voor buiten vind ik ze funest voor de vogels. Ik heb liever geen katten dan.

Ik denk dat het heel belangrijk is voor kinderen, dat ze in contact komen met dieren en leren voor hen te zorgen. En dat ze ook leren dat dieren een ziel hebben en dat die pijn, liefde en vreugde kunnen ervaren. Dan leren ze anders omgaan met dieren. Dat vind ik heel belangrijk. Dan weten ze, dat het ook voor wilde dieren geldt”.

Wat zijn je dromen en plannen en wensen voor de komende 5 à 10 jaar?

Irma: "Over 10 jaar, dan ben ik over de 50 jaar. Ik hoop dan dat ik in een gemeenschap woon, waar we onderdeel zijn van de natuur, waar ik zoveel mogelijk zelfredzaam kan zijn. Misschien in een hobbit huis.

En dat ik helemaal gezond ben en in conditie. Want dat ben ik nu niet. En dat ik nog steeds mijn grote liefde heb. En dat het met Jelke, mijn zoon, goed gaat. En dat we met De Oerfloed zover zijn, dat het echt een plek is waar mensen heel graag komen en lekker aan de slag gaan. Dat hoop ik echt. En dat het een plek is waar scholen regelmatig een bezoek aan brengen.

En voor de samenleving: ik hoop dat mensen wakker zijn en wakker worden. En ik ben heel hoopvol over de veranderingen die ik nu kan zien: met de groene projecten, en het bewustzijn, waaruit voortvloeit energie om aan de gang te gaan. Maar er valt nog veel meer wakker te zijn en te worden op heel veel fronten, ook hoe we met elkaar omgaan. Maar ik zie wel degelijk een omslag. Ik hoop dat het allemaal een beetje op tijd is of op tijd komt, dat we de tijd (bedreigende ontwikkelingen) kunnen keren. Daar zet ik mijn hart en hoofd voorin.

Mensen laten zich verleiden. De hele marketing, het hele commercialiseren- er zijn zoveel mensen zo in opgeleid. Dat is allemaal massa psychologie waarmee ze bezig zijn. Gewone mensen hebben helemaal niet in de gaten wat de marketeers allemaal aan het doen zijn. En alles is gekoppeld aan het idee dat: `geld is geluk`Maar gelukkig worden steeds meer mensen wakker die het zien, dat dat niet zo is, en die andere keuzes gaan maken. En die wakker worden.

Ik kom wel mensen tegen, die het best wel ruim hebben, maar dood ongelukkig zijn. En in een keer zien ze: "weet je, ho, het kan wel anders!".En dan gaan ze zich afvragen: "ho, waar was of ben ik mee bezig geweest. Is dit wat ik wil?". En die mensen zie je steeds meer. Maar je moet het ook zelf beleven. En dat wil ik eigenlijk meer laten zien. Het is heel belangrijk dat er voorbeeld projecten zijn. Ook al zijn er in de wereld echt veel van die projecten, maar het moet ook dichtbij zijn of ervaren kunnen worden. Mensen moeten het kennen, en dan ga of kan je nog meer mensen over de streep trekken. En dat is wat ik echt heel graag wil".

3.1.2 Plantenlijst wilde planten bij “De Oerfloed”

Akker vergeet-mij-nietje
Akkerdistel
Akkerkool
Akkermelkdistel
Beklierde duizendknoop
Bezem kruiskruid
Blaartrekkende botterbloem
Blauw glitkruid
boekweit
Chiquere
Dagkoekoeksbloem
Duizendblad
Echt wilgenroosje
Echte kamille
Engels raai
Gekrikte vossenstart
Gekroesde melkdistel
Gele lis
Gele morgenster
Gerst
Gestreepte witbol
Gewone duivenkervel
Gewone klaproos
Gewone klis
Gewone koekoeksbloem
Gewone margriet
Gewone melkdistel
Gewone spurrie

Gewoon struis gras
Glanshaver
Grote brandnetel
Grote egelshop
Grote ereprijs
Grote kaardenbol
Grote weegbree
Grote weegbree
Haagwinde
Harig wilgenroosje
Haver
Heermoes
Kantige basterdwederik
Kleefkruid
Klein kruiskruid
Knoopkruid
Kroopaar
Kruipende botterbloem
Kweek
Luzerne
Manna gras
Melganzevoet
Muskus kasjeskruid
Paardenbloem
Pastinaak
Perzikkruid
Phaselia
Pietrus
Raapzaad
Ridderzuring
Ridderzuring

Riet
Rietgras
Rode klaver
Rood zwenkgras
Ruig klokje
Ruw beemdgras
Scherpe botterbloem
Schijf kamille
Slipbladige ooievaarsbek
Smalle weegbree
Smeewortel
Speerdistel
Spiesmelde
Straat gras
Thimothee gras
Varkensgras
Veenwortel
Vertakte leeuwentand
Viltige baksterwederik
Vioringras
Vogelmuur
Vossenstaart
Waterpest
Wilde peer
Witte dovenetel
Witte mosterd
Zachte dravik
Zilverschoon
Zoprus

3.1.3 Foto-impressie “De Oerfloed”



Foto's: Paul van Eik, Nienke Dubbeldam, Jetty Boterhoek. Eindredacteur Anastasia Limareva

3.2 Sissi de Kroon.Privé permatuin te Irnsum/Jirnsum



Adres	Email	iedekroon@gmail.com
-------	-------	--

3.2.1 Gesprek

Wie is Sissi?

Sinds 12 jaar werkt Sissi in de snoepjes fabriek in Jirnsum. In haar vrije tijd is ze veel bezig met duurzaamheid, permacultuur, creativiteit en spiritualiteit. Sissi: *“De goedkoopste dingen onder in de winkelschappen koop ik niet. Dat heeft een ander al betaald. En dat wil ik niet. Als het kan, dan koop ik Fair Trade en of biologisch. Ik kies graag voor bedrijven die proberen eerlijk te zijn en open. Die proberen om zowel aandacht voor milieu als mens te hebben. Ik ben graag buiten; wandelen, fietsen. Helemaal alleen op een camping in de natuur. Heerlijk, ik kom dan helemaal tot mezelf.”*

Sinds wanneer ben je met permacultuur bezig?

Sissi: *“Ik kwam de term permacultuur en uitleg over wat het inhoudt tegen op internet ergens in 2004. Ik raakte in gesprek met de webeigenaar en ging eens op bezoek. Ik had toen al een biologische eetbare tuin, maar wilde meer. Binnen een jaar ben ik toen in eigen tuin aan de slag gegaan. Enkele vierkante meters per keer. Ook om een beetje uit te proberen. In de tussentijd leerde ik meer over permacultuur via de discussiegroep en de website van Douwe Beerda; permacultuurnederland.nl. Ik leerde Irma Abelskamp kennen die ook met permacultuur en duurzaam leven bezig was. Sinds 2010 is mijn gehele tuin, zo goed en zo kwaad als dat gaat op 125m2, ingericht naar permacultuur idee.*

Wat in permacultuur heeft je aangetrokken?

Sissi: *“Ik ben een heel spiritueel, maar ook creatief mens. Ik hou niet van verspilling en denk dat Moeder Aarde niet te toppen is als het gaat om ontwerp en functionaliteit. Om echt permacultuur te kunnen toepassen heb je veel aandacht voor en kennis van de natuur nodig. Je moet echt zien en luisteren en vervolgens daarnaar handelen. Het sluit goed aan bij mijn spirituele visie dat we allen zijn verbonden en een onderdeel van het geheel. Wij mensen staan niet boven de rest. We zijn een stukje van moeder aarde net als de planten, dieren, de elementen enz. Het vraagt veel creativiteit om niet te verspillen (We zijn dat een beetje verleerd) maar ook om de lessen van Moeder Aarde zo toe te passen dat je er je voordeel mee kan doen zonder een ander iets te schaden of te kort te doen”.*

Project omschrijving

In haar permatuin focust Sissi zich voornamelijk op eetbare planten. Ze is begonnen met bessen en kruiden, omdat ze houdt van lekkere kruidenthee en kruiden in het eten gebruikt. Sommige kruiden gebruikt ze ook medicinaal. De kinderen waren niet zo enthousiast over eten uit eigen tuin. Daarom is het aandeel planten, die als groente gebruikt kunnen worden wat aan de lage kant.

Sissi: *"Ik ben me vooral gaan focussen op diversiteit. Van veel planten heb ik maar enkele exemplaren in de tuin staan. Enkel genoeg om 1 a 2 keer van te eten en niet genoeg om ook te bewaren"*.

De laatste jaren probeert Sissi haar tuin uit te breiden met bijzondere planten. Zij koopt regelmatig zaaigoed van Monique Wijn van De Godin (www.degodin.nl) . Sissi wil 'vergeten' groenten weer meer een plaats geven, maar ook andere zeldzame inheemse planten. Sissi: *"Ook probeer ik meer waardplanten in de tuin te krijgen, zodat vlinders meer kansen krijgen. Ik ben momenteel aan het nadenken over een herindeling om alles meer een eigen plaats te geven. Er is in de huidige inrichting eigenlijk weinig rekening gehouden met standplaats en grondsoort. Dat wil ik gaan veranderen, maar dan moet ik eerst nog wat meer inzicht krijgen in wat welke plant eigenlijk nodig heeft"*.

Daarnaast creëert Sissi ook een plek voor bloeiende en mooi uitziende planten in haar permatuin. Waarom? Dat legt Sissi heel oprecht en met humor uit: *"Het is op zich niet echt een belediging, maar woorden zoals "jungle" en "woesternij" worden vaak gebruikt voor mijn tuin door langslopende dorpsgenoten. Daarom probeer ik de mening van de mensen te beïnvloeden door een paar opvallende bloeiende planten en mooi uitziende planten in mijn tuin te laten groeien, zoals een wilde roos, beemdkroon, kattenstaart maar bijvoorbeeld ook engelwortel. De laatste vind ik echt een prachtplant met grote schermbloemen waar heel veel insecten op af komen. Tegelijkertijd probeer ik niet te veel af te wijken van wat ik wil, dus zoveel mogelijk inheemse bijzondere planten"*.

Hoe ga je om met afval?

Sissi: *"Ik heb een compost hoop in de tuin. De kippen zijn dol op die compost. Het is een tafeltje dekje voor hun"*. De tuin staat aardig vol, dus de compost hoop wordt vooral gebruikt op als voederplek voor de kippen. Sissi : *"Het is in 9 van de 10 keer niet nodig. Dus ik moet eigenlijk compost op andere manier kwijt raken. In praktijk gaat de laatste tijd toch veel naar de GFT bak. Ik kan het niet anders kwijt"*. Dat is jammer, omdat compost van Sissi 100% biologisch is. Dus wie o wie biologisch compost nodig heeft in de buurt van Grou-Irnsom, klop maar aan de deur bij Sissi de Kroon.

Daarnaast probeert Sissi zo weinig mogelijk afval te hebben in het algemeen. Laatst heeft Sissi nieuwe meubels gekregen. Haar oude meubels zijn naar haar kinderen gegaan, die met zo'n cadeau heel erg blij waren. Ook denkt Sissi om verpakking, als ze boodschappen doet. Omdat ze alleen biologisch eet, koopt ze vaak bij Ekoplaza Leeuwarden. Sissi: *"Ik heb altijd een apart tasje voor het fruit mee. Deze tas kan helemaal omgefrommeld worden tot zo 'n klein dingetje, zodat het heel weinig ruimte in beslag neemt. Daarmee ga ik naar de biologische winkel, waar ik de tas met fruit en groente vul. Bij de kassa lever ik dan de weegschaal stickers in. Zij kennen mij al lang genoeg om te weten hoe het gaat. Dus ze scannen gewoon de stickers en ze weten dat de spullen in die tas zitten. Daar maken ze geen probleem van. Dat is dus mijn fruit en groente tas"*.

Bij de snoepjesfabriek, waar Sissi werkt, worden producten afgedekt met vrij stevig plastic folie. Dus onder de tent of bij de verven, gebruikt Sissi dit plastic van het werk voor de tweede keer. Ook papier wordt gerecycled: *“Nieuwe kast komt uit het karton. Nu gaan we boven schilderen, dus hebben we een mooi groot stuk karton om de vloer mee af te dekken”* vertelt Sissi.

Ook de dieren van Sissi doen mee aan het recycle programma van Sissi: *“Ratjes hebben papier rollen om lekker in te spelen- die komen ook van het werk. Op deze rollen wordt de verpakkingsfolie gewikkeld. Het is precies een maat voor ratjes. Ze kunnen er doorheen lopen, in zitten en aan knagen. Het is geperst karton en niet gelijmd, dus veilig voor dieren”*.

Ook met kleding is Sissi niet iemand die steeds de nieuwe mode koopt: *“Ik heb sommige kledingstukken al meer dan 10jaar. Zolang het past er er nog goed uitziet hoeft het niet weg. Daar zitten al lang slijtplekken in. Sommige dingen repareer ik ook nog wel of ik pas het aan, verander het zodat het weer leuk is. En net zoals we thuis altijd deden: “is er hemd of een T-shirt oud geworden, dan is het nog altijd goed voor een poetsdoek! Tot dat die echt echt, echt niks meer is, dat gaat ze weg”. Dat probeer ik inderdaad zo veel mogelijk te doen”* vertelt Sissi oprecht.

Hoe ga je om met energie?

Sissi heeft redelijk veel elektrische apparaten, maar zij let er inderdaad op dat ze heel zuinig zijn. Sissi: *“Een van mijn criteria waar ik apparaat op uitzoek is het energie verbruik. We zetten alles altijd uit na het gebruik. Er zitten schakelaars overal. Als er niet gecomputerd wordt, dat gaat de modem uit. Verschillende elektrische apparaten zitten op één steker en die gaat uit, als ze niet gebruikt worden. Ik heb overal LED- lampen in zitten. Eerste LED lampen heb ik besteld via permacultuur site van Douwe Beerda (www.permacultuurnederland.org) vijf jaar geleden. Lelijke dingen die bijna geen licht geven en 25 euro kosten. Maar het waren de eerste! Nu zijn ze heel goed geworden en niet meer zo duur. Dus voor alle plekken waar ik nieuwe lampen nodig heb, koop ik LED lampen. Ik heb zelfs geen spaarlampen meer. Ik geloof dat ik hier in het huis één of twee gloeilampen heb gehad in de tijd dat ik hier woon”*.

De warmte van de CV is heel anders dan die van bijvoorbeeld een gaskachel. Daar houdt Sissi helemaal niet van de warmte van de cv. Inmiddels komt de kachel zelden hoger dan 15-16 graden, maar het huurhuis waar Sissi woont, is een heel vochtig huis. Sissi vindt het oprecht jammer dat de verwarming beter niet lager dan 15 graden kan. Sissi: *“We hebben een advies gekregen om ook s’avonds het op 15 graden te laten staan in plaats van 13 graden. Maar ik doe van die simpele dingetjes: schijnt in de winter de zon door het raam, dan gaan de gordijnen open, zodat de warmte naar binnen kan”*.

Hoe ga je om met water om?

Bij de regenton in de tuin heeft Sissi een filter gezet: *"Ik neem, zoals vroeger, een emmertje water en ik was mijzelf met water uit de regenton. Ook als het even kan, vul ik de wasmachine met het regenwater"* vertelt Sissi oprecht. Nu vragen misschien veel mensen zich af: "Regenwater in wasmachine? Hoe doe je dat?" Hier komt een uitleg van Sissi: *"Gewoon met een emmer door een spoelbakje waar de zeep in komt. Als de wasmachine zichzelf begint te vullen met leidingwater, vul ik tegelijkertijd regenwater vanuit de emmer. Dan gaat de sensor van de wasmachine zeggen dat het vol is, en hoeft de wasmachine niet bij te pompen. Dus het wordt dan 50/50- leiding en regenwater. Het makkelijkste is natuurlijk dat je met een slang in plaats van een emmer vult. Maar zo geavanceerd ben ik niet"*.

In het gebied van Jirsum was het leidingwater in het verleden redelijk hard (7 à 8 °D (Duitse hardheid). Inmiddels is dat niet meer zo blijkt uit een recente meting (nu 4 à 5°D). Sissi heeft opgemerkt, dat als ze met regenwater wast, dan verdwijnt een deel van kalk uit de wasmachine. Dus zo kan regenwater niet alleen voor planten en mensen, maar ook voor wasmachines zijn. Leuk! Sissi merkt wel op: *"Als je stilstaande wasmachine vult met regenwater, dan is dat wel heel zwaar voor de motor. Dus dat is de reden waarom ik het alleen maar voor de helft met regenwater vul"*.

Welke rol spelen dieren in jouw huishouden en permatuin?

Wij hebben drie katten, vijf ratjes en vier kippen. De katten en ratten zijn gezelschapsdieren. De kippen hebben we voor de eieren en eventueel het vlees. Verder zijn de kippen enthousiaste insecten en spinnen eters en eten ze ook gevallen fruit. De kippen weten ook altijd weer lege plekken in de tuin te maken al eten ze wel eens te enthousiast van een bepaalde plant en vernielen ze ook wel eens wat met hun gepgraaf. Als ze buiten lopen zorgen ze voor 50% voor hun eigen voedsel, de rest voeren we bij. Zowel de kippen als de ratten worden bijgevoerd met groente en fruit afval en soms voedselrestjes. Daarnaast eten ze voer uit de winkel. De katten eten vrijwel alleen voer van de winkel. Wat ze verder vanuit de keuken krijgen is een xstraatje.

Wat zijn je dromen en plannen en wensen voor de komende 5 à 10 jaar?

Een ultieme droom van Sissi is dat zij verhuist naar klein huisje met eigen land. Huisje het liefst oud en klein zijn. Sissi wil het dan helemaal isoleren en opknappen op een duurzame manier. Bij haar permatuin in Jirsum komt ze nu ruimte te kort om zichzelf meer in permacultuur te verdiepen. Sissi: *"Het hoeft maar een klein huisje te zijn. Het liefst met heel veel grond. Zodat ik verder met permacultuur kan"*. Wie helpt Sissi haar dromen waar te maken? ☺

3.2.2 Plantenlijst permatuin van Sissi

Latijn	Nederlands	Familie	Levenstijd	Functie	Te gebruiken	Opmerkingen	Oorsprong	PC laag	Waarschuwing
achillea millefolium	duizendblad	composiet	vast	genees	blad	wondheling, spijsvertering	inheems	kruid	
achillea ptarmica the pearl	sneeuwbal/wilde bertram	composiet	vast					kruid, water	
acorus calamus	kalmoes	aronskelk	vast	genees, waterfilter	wortel	spijsvertering, maagslijmvlies. in berenburg en likeur	z.o. Azië	water kruid	
actinidia arguta issai	mini kiwi	kiwi	vast				china	struik, klim	
actinidia deliciosa	kiwi	kiwi	vast				china	struik, klim	
aegopodium podagraria	zevenblad	schermbloem	vast	eten, genees	jong blad, plant	reuma, jicht. stikstof-indicator	inheems	kruid	
aesculus camea	paardekastanje, rood	2 zaadlobbige n	vast	genees, kleur	vrucht	bloedvaten, krampwerend, pijnverlagend	balkan	boom, hoog	
agastache foeniculum	dropplant	lipbloem	vast	keuken, genees	blad	verzacht luchtwegen, reiniging	n.amerika	kruid	
agrimonia eupatoria	agrimonie/leverkruid	roos	vast	genees, insect	plant	diaree, ontsteking van mond, keel en huid	inheems	kruid	
ajuga reptans	kruipend zenegroen	lipbloem	vast	insectwerend		tegen vraat	inheems	bodem, kruid	
alchemilla erythropoda	vrouwenmantel	roos	vast					kruid, bodem	
alliaria petiolata	look zonder look	kruisbloem	meer	eten, waardplant, bijen	blad	oranjetipje	inheems	kruid	
allium schoenoprasum	bieslook	look	bol	keuken	blad		inheems	bol/knol	
allium scorodoprasum	slangenlook	look	vast	eten	blad, bloem, broedbol		inheems	bol/knol	
allium ursinum	daslook	look	bol	keuken, genees	blad	hoge bloeddruk, aderverkalking	inheems	bol/knol	
amelanchier	krentenboompje	roos	vast				n.amerika	boom, middel	
angelica archangelica	engelwortel	schermbloem	meer jarig	eten, genees	wortel, blad, stengel	spijsvertering, verkoudheid	inheems	kruid, penwortel	lichtgevoeligheid
apiumgravecolens	selderij	schermbloem	1jr ???	keuken, genees	blad	urinedrijvend, bloedreiniging, reuma	mid. zee	kruid	nierpatienten
aquilegia	akelei	ranonkel	vast	hommel			inheems	kruid	giftig

Latijn	Nederlands	Familie	Levenstijd	Functie	Te gebruiken	Opmerkingen	Oorsprong	PC laag	Waarschuwing
vulgaris									
aronia melanocarpa	appelbes	roos	vast				n.o.amerika	struik	
artemisia abrotanum	citroenkruid	composiet	vast	keuken, genees, geur	blad	maag, darm, menstruatie pijn, griep, verkoudheid	w. Azië	struik	versterkt bloeding
artemisia dracunculus	dragon	composiet	meer				centraal azie	kruid	
asimina triloba	pawpaw/roomappel	zuurzak	vast	eten	vrucht		n.amerika	struik	
barbarea vulgaris	barbarakruid	kruisbloem	2jr	keuken, genees	blad	eetlust+, bloedreiniging, urinedrijvend	inheems	kruid	
bellis perennis	madeliefje	composiet	vast	eten	bloem		inheems	kruid	
betula	berk	berk	vast	eten, genees	sap, blad	urinedrijvend, kramp, desinfectie	inheems	boom, hoog	hart en of nier problemen
borago officinalis	komkommerkruid	ruwbladigen	1jr	eten, bijen	bloem, blad		mid. zee	kruid, penwortel	
buddleja davidii	vlinderstruik	helmkruid	vast					struik	
calendula officinalis	goudsbloem	composiet	1jr	keuken, genees	bloem, (blad)	huid, maag, darm	z.europa-azie	kruid	
calluna vulgaris	struikheide	heide	vast	bijen			inheems	struik	
calystegia sepium	haagwinde	winde	vast	nachtvlinder			inheems	kruid, klim	giftig
capsella bursa-pastoris	herderstasje	kruisbloem	1, 2jr	eten, genees	jong blad	menstruatie, bloedneus	inheems	kruid	
cardamine pratensis	pinksterbloem	kruisbloem	vast	eten, insecten	jong blad		inheems	kruid	
carum carvi	karwij	schermbloem	2jr	keuken			inheems	kruid	
centaurea montana	bergcentaurie	composieten	vast	insect			mid. z. europa	kruid	
ceratophyllum submersum	fijn hoornblad	hoornblad				zuurstof	inheems	kruid, water	
chenopodium bonus-henricus	brave hendrik	amarant	vast	eten	blad, scheuten		inheems	kruid	
corydalis solida	vingerhelmbloem	duivenkerf	vast	genees, insect	knol	pijn, kramp	inheems	bol/knol	giftig
corylus avellana roter zellernuss	hazelaar	berk	vast					struik	
crepis biennis	groot streepzaad	composiet	2jr	insect			inheems	kruid, penwortel	
crepis capillaris	geel streepzaad	streepzaad	vast				inheems	kruid	
crocus (?) div	krokus	lis							
crocus yellow mammoth	krokus yellow mammoth	lis	vast				mid. zee	bol/knol	

Latijn	Nederlands	Familie	Levenstijd	Functie	Te gebruiken	Opmerkingen	Oorsprong	PC laag	Waarschuwing
digitalis purpurea	vingerhoedskruid	helmkruid	2jr	bijen, genees			inheems	kruid	giftig, hart
duchesnea indica	schijnaardbei	roos	vast				z.o.azie	kruid, bodem	
echinacea purpurea	zonnehoed	composiet	vast	genees, insecten	wortel, (plant)	antibiotisch, pijnstillend	n.amerika	kruid	huid en luchtwegirritatie
epilobium hirsutum	harig wilgenroosje	theunisbloem	vast	bijen			inheems	kruid	
epilobium palustre	moerasbasterdwederik	theunisbloem	vast	bijen			inheems	kruid	
equisetum fluviatile	holpijp	paardenstaart	vast			sporenplant	inheems	kruid, water	
fargesia murielae bimbo	bamboe	gras	vast					struik	
filipendula ulmaria	moerasspirea	roos	vast	eten, genees	bloem, uitlopers, wortel	koorts, pijnstillend	inheems	kruid	
fragaria vesca ostara	aardbei,	roos	vast					kruid, bodem	
fragaria vesca red	bosaardbei, rood	roos	vast	eten, genees	vrucht, blad	maag, darm. immuunsysteem. stikstof-indicator	inheems	bodem	"vrucht; huiduitslag"
galanthus nivalis	sneeuwkllokje	narcis	bol	vroeg, genees		alzheimer	inheems	bol	giftig
galium aparine	kleefkruid	sterblad	1jr	eten	jonge plant	stikstof-indicator	inheems	kruid, klim	
galium odoratum	liebevrouwebedstro	sterblad, walstro	vast	keuken, genees, geur	blad, plant	slapeloosheid, nervositeit, bloedzuivering	inheems	bodem	hoofdpijn, misselijkheid
geranium (?)	ooievaarsbek	ooievaarsbek							
geum rivale	knikkend nagelkruid	roos	vast	keuken, genees	wortel	diaree. mond keel ontsteking	inheems	kruid	
geum rivale	knikkend nagelkruid	roos	vast	keuken, genees	wortel	kiespijn, diaree, ontsteking	inheems	kruid, water	
geum urbanum	nagelkruid	roos	vast	keuken, genees	wortel	tandvleesontsteking	inheems	kruid	
glechoma hederacea	hondsdrif	lipbloem	vast	genees, eten, bodem	blad	diaree, hoest, huidaandoeningen	inheems	bodem, kruid	
hedera helix	klimop	klimop	vast	genees	blad	ontsteking, schimmel, slijmoplossend, krampstillend	inheems	klim	giftig. zelfmedicatie ontraden.
helianthus tuberosus	aardpeer	composiet	1jr	eten	knol		n. amerika	bol	
hemerocallis	daglelie	daglelie							

Latijn	Nederlands	Familie	Levenstijd	Functie	Te gebruiken	Opmerkingen	Oorsprong	PC laag	Waarschuwing
hibiscus syriacus purpureus variegatus	hibiscus, paars, bontbladig	kaasjeskruid	vast					struik	
humulus lupulus (vr)	hop (vr)	hennep	vast	eten, keuken, genees	uitlopers, hopbellen	rust, slaap, overgang, bloedvaten	inheems	klim	slaap
hydrangea macrophylla	hortensia	hortensia	vast						
hydrangea petiolaris	hortensia, klim	hortensia	vast					struik, klim	
hypericum calycinum	hertshooi	hertshooi	vast					kruid	
hypericum perforatum	st-janskruid	hertshooi	vast	insecten, genees, kleur	plant, bloem	anti depressie, antiseptisch, ontstekingsremmer	inheems	kruid	lichtgevoeligheid
hyssopus officinalis	hysop	lipbloem	vast	keuken, genees, insecten	blad, n.verhoude stengel	hoest	o.azie	struik	
iris germanica	lis, wit	lis							
knautia arvensis	beemdkroon	kaardenbol	vast	genees, bijen, vlinder	wortel	zuivering	inheems	kruid	
lamium album	witte dovenetel	lipbloem	vast	eten, insecten, genees	blad, bloemen	luchtwegen, slijmvliesen, ontsteking, schimmel, eetlust	inheems	kruid	
lamium purpureum	paarse dovenetel	lipbloem	vast	bijen		stikstof- indicator	inheems	kruid	
lavandula angustifolia	lavendel	lipbloem	vast	keuken, genees, geur, insect	plant	hoofdpijn, stress, anti-mot	mid.zee	struik	
lavandula angustifolia hidcote	lavendel hidcote	lipbloem	vast					struik	
lavandula angustifolia silver royalty	lavendel, blauw, zilver blad	lipbloem	vast					struik	
lavandula angustifolia toscane	lavendel toscane	lipbloem	vast					struik	
leucojum vernum	lenteklokje	narcis	bol	vroeg			mid. europa	bol	giftig
liatris spicata	lampepoetser	composiet					n.amerika	kruid	
ligustrum	liguster	olijf	vast					struik	
lonicera caerulea kamtschatica	honingbes, blauw	kamperfoelie	vast					struik	

Latijn	Nederlands	Familie	Levenstijd	Functie	Te gebruiken	Opmerkingen	Oorsprong	PC laag	Waarschuwing
<i>Ionicera periclymenum belgica</i>	kamperfoelie	kamperfoelie	vast	insecten				struik, klim	
<i>luzula nivea</i>	veldbies	russenfamilie	vast					kruid	
<i>lysimachia punctata</i>	puntwederik	sleutelbloem	vast	bijen			mid. z. europa	kruid	
<i>lysimachia punctata</i>	puntwederik	sleutelbloem	vast	insect			inheems	kruid	
<i>lytrum robin</i>	kattenstaart	kattenstaart	vast				inheems	kruid	
<i>malus domestica ecolette</i>	handappel ecolette	roos	vast					boom, laag	
<i>malus domestica james grieve</i>	handappel james grieve	roos	vast					boom, laag	
<i>malus domestica roter berlepsch</i>	handappel	roos	vast					boom, laag	
<i>malus domestica summerred</i>	handappel summerred	roos	vast					boom, mini	
<i>melissa officinalis</i>	citroenmelisse	lipbloem	vast	keuken, genees	blad	kalmerend, maag, darm	azie	kruid	
<i>mentha suaveolens variegata</i>	annanasmunt	lipbloem	vast	keuken, genees, insect	blad	krampwerend, kalmerend, opwekkend, verfrissend	inheems	kruid, bodem	maagzweer, luchtweg
<i>mentha aquatica</i>	watermunt	lipbloem	vast	bijen			inheems	water, kruid	
<i>mentha aquatica</i>	watermunt	lipbloem	vast	keuken, genees, insect	blad	krampwerend, kalmerend, opwekkend, verfrissend	inheems	kruid, bodem	maagzweer, luchtweg
<i>mentha arvensis banana</i>	banaanmunt	lipbloem	vast	keuken, (genees), insect	blad	krampwerend, kalmerend, opwekkend, verfrissend	inheems	kruid, bodem	(maagzweer, luchtweg)
<i>mentha arvensis strawberry</i>	aardbeimunt	lipbloem	vast	keuken, (genees), insect	blad	krampwerend, kalmerend, opwekkend, verfrissend	inheems	kruid, bodem	(maagzweer, luchtweg)
<i>mentha spicata</i>	groene munt	lipbloem	vast	keuken, genees, insect	blad	krampwerend, kalmerend, opwekkend, verfrissend	inheems	kruid, bodem	maagzweer, luchtweg
<i>mentha spicata</i>	marokaanse munt	lipbloem	vast	keuken,	blad	krampwerend,	inheems	kruid,	maagzweer,

Latijn	Nederlands	Familie	Levenstijd	Functie	Te gebruiken	Opmerkingen	Oorsprong	PC laag	Waarschuwing
nana				genees, insect		kalmerend, opwekkend, verfrissend		bodem	luchtweg
mentha x piperita	pepermunt	lipbloem	vast	keuken, genees, insect	blad	krampwerend, kalmerend, opwekkend, verfrissend	inheems	kruid, bodem	maagzweer, luchtweg
mentha x piperita chocolate mint	chocolademunt	lipbloem	vast	keuken, (genees), insect	blad	krampwerend, kalmerend, opwekkend, verfrissend	inheems	kruid, bodem	(maagzweer, luchtweg)
mentha x piperita swiss	zwitsersemunt	lipbloem	vast	keuken, (genees), insect	blad	krampwerend, kalmerend, opwekkend, verfrissend	inheems	kruid, bodem	(maagzweer, luchtweg)
mentha x rotundifolia	appelmunt	lipbloem	vast	keuken, genees, insect	blad	krampwerend, kalmerend, opwekkend, verfrissend	inheems	kruid, bodem	maagzweer, luchtweg
monarda didyma	bergamot	lipbloem	vast	keuken, genees, insect	blad, bloem	verkoudheid, kalmerend	n.amerika	kruid	
morus nigra	zwarte moerbeï	moerbeï	vast	eten, genees, kleur	vrucht, blad, wortel, takken	laxeer, infectie, bloeddruk, reuma, vochtafdrijvend	mid.w.azie	boom, middel	
muscari neglectum	blauwdruifje	hyacint	bol	insect			mid. z. europa	bol	
myosotis palustris alba	moerasvergeet-mijnietje	ruwbladigen	vast	insect			inheems	water, kruid	
narcissus (?) div	narcis	narcis							
narcissus bridal crown	narcis bridal crown	narcis	vast					bol/knol	
nepeta cataria	kattenkruid	lipbloem	vast	keuken, genees, bijen	blad	kalmerend, ontspannend	inheems	kruid	
nymphaea	waterlelie	waterlelie							
oenanthe silaifolia	weidekerveltorkruid/aardkastanje	schermbloem	vast	eten, keuken	wortel, blad		inheems	bol/knol	
origanum rotundifolium santorini bells	santorini oregano/hoporegano	lipbloem	vast	keuken	blad, plant			kruid	
origanum vulgare	oregano	lipbloem	vast	keuken, genees, insect	blad	maag, darm, slijmoplosser	z.europa	kruid	xx maag/darmwerking giftig
ornithogalum	vogelmelk	lelie	vast	insecten		bach bloesemremedie	mid. z. europa		
ornithogalum	vogelmelk	asperge	vast					bol/knol	

Latijn	Nederlands	Familie	Levenstijd	Functie	Te gebruiken	Opmerkingen	Oorsprong	PC laag	Waarschuwing
oxalis corniculata	gehoornde klaverzuring	klaverzuring	vast	insect, bodembedekker			mid. z. europa	bodem kruid	
phacelia tanacetifolia	bijenblad	bosliepjes	1jr	bijen, groenbemer			CA, usa	kruid	
philadelphus lemoinei	jasmijn	hortensia	vast					struik	
plantago lanceolata	weegbree	weegbree	vast	genees	blad	hoest, antibioticum	inheems	kruid	
potentilla fruticosa pink queen	ganzerik	roos	vast	insect			inheems	struik	
prunella vulgaris	brunel/bijenkorfje	lipbloem	vast	genees, insect	plant	wondheling	inheems	kruid	
prunus avium stella	kers	roos	vast					boom, laag	
prunus domestica opal	pruim opal	roos	vast					boom, laag.	
pyrus communis clapp's favourite	handpeer clapps favourite	roos	vast					boom, laag	
pyrus communis conference?	handpeer	roos	vast					boom, mini	
ranunculus acris	scherpe boterbloem	ranonkel	vast	insecten			inheems	kruid	huidirritatie
ranunculus ficaria	speenkruid	ranonkel	vast	eten, genees	blad voor bloei steel	aambeien	inheems	bodem kruid	giftig
rheum rhabarbarum	rabarber	duizendknoop	vast	eten			o.azie	kruid	oxaalzuur
ribes nigrum	zwarte bes	ribes	vast	eten, genees	vrucht, blad	weerstand, hoest, diaree, urinedrijvend	inheems	struik	
ribes nigrum x uva crispa	jostabes	ribes							
ribes rubrum jonkheer van tets	bes, rood	ribes	vast					struik	
ribes uva-crispa hinnonmaki rod	kruisbes, rood	ribes	vast					struik	
ribes uva-crispa invicta	kruisbes, wit	ribes	vast					struik	
rosa rugosa	japanse bottelroos/rimpelro	roos	vast					struik	

Latijn	Nederlands	Familie	Levenstijd	Functie	Te gebruiken	Opmerkingen	Oorsprong	PC laag	Waarschuwing
rosmarinus officinalis	os rozemarijn	lipbloem	vast	keuken, geur, insect	blad		mid.zee	struik	zwangerschap
rubus fruticosus	braam	roos	vast	eten, genees	vrucht, blad	diaree, slijmvliezen	inheems	struik, klim	
rubus fruticosa thornless evergreen	braam, doornloos	roos	vast					struik, klim	
rubus fruticosus x idaeus	tayberry	roos	vast						
rubus idaeus	framboos, rood	roos	vast	eten, genees	vrucht, blad	weerstand, urinewegen, bloedvaten	inheems	struik	
rubus idaeus	framboos	roos	vast					struik, klim	
rubus idaeus fall gold	framboos, geel	roos	vast					struik, klim	
rubus phoenicolasius	japanse wijnbes	roos	vast					struik, klim	
rubus x loganobaccus	loganbes	roos	vast	eten	vrucht			struik, klim	
rumex acetosa	veldzuring	duizendknoop	vast	eten	jong blad	stikstof	inheems	kruid	giftig, nieren
ruta graveolens	wijnruit	wijnruit	vast	keuken, genees	blad		z. europa	struik	lichtgevoeligheid, zwangerschap
salix	wilg	wilg	vast	genees	schors	koorts, pijn, ontsteking	inheems	boom, hoog	bloedingen
salvia officinalis	salie	lipbloem	vast	genees, geur, insect	blad	zuivering	mid.zee	struik	
sambucus nigra	vlier	muskuskruid	vast	eten, genees	vrucht, bloem	weerstand, urinedrijvend, antibiotisch, slijmoplossend	inheems	struik	"onrijpe vrucht; licht giftig"
sanguisorba minor	kleine pimpernel	roos	vast	keuken	blad		inheems	kruid	
satureja montana	berghonenkruid	lipbloem	vast	keuken, genees	blad	maag, darm, krampwerend, antiseptisch	z. europa	struik	
sedum rupestre/reflexum	tripmadam	sedum	vast	eten, genees	blad	bloeddruk, aderverkalking	inheems	bodem kruid	
silene coronaria	prikneusje	anjer	vast	eten, insecten	bloemen			kruid	
solidago canadensis	canadese guldenroede	composiet	vast	insecten			n. amerika	kruid	
sorbus aucuparia	lijsterbes	roos	vast	eten, genees	vrucht, blad	weerstand, eetlust	inheems	boom, hoog/struik	"ongekookte vrucht; licht

Latijn	Nederlands	Familie	Levenstijd	Functie	Te gebruiken	Opmerkingen	Oorsprong	PC laag	Waarschuwing
									giftig"
spiraea (?)	spiraea	roos							
stellaria media	vogelmuur	anjer	1	eten	plant	stikstof-indicator	inheems	kruid	
stevia rebaudiana	stevia, honingblad	composiet	1jr, vast	keuken	blad	zoetstof inuline	z. amerika	kruid (struik)	
tanacetum parthenium	moederkruid	composiet	vast	genees	plant	hoofdpijn, migraine, motten	inheems	kruid	giftig
taraxacum officinale	paardenbloem	composiet	vast	eten, genees	blad, bloem. en sap	urinedrijvend, bloedzuiverend,	inheems	kruid, penwortel	maag/darmploblemen
thulbachia violance	moeraslook	look??	vast					kruid, water	
thymus vulgaris tabor	oreganotijm	lipbloem	vast					struik, bodem	
trifolium repens	witte klaver	vlinderbloem	vast	bijen, groenbemester			inheems	bodem, kruid	
tulipa (?) div	tulp	lelie							
tulipa clusiana	tulp clusiana	lelie	vast					bol/knol	
tulipa shirley	tulp shirley	lelie	vast					bol/knol	
typha angustifolia	kleine lisdodde	lisdodde	vast					kruid, water	
urtica dioica	grote brandnetel	brandnetel	vast	eten, waardplant, genees	jonge toppen	reuma, artiritus, prostaat, urineweg, hooikoorts	inheems	kruid	
vaccinium macrocarpon cranberry	cranberry, veenbes	heide	vast					struik, bodem	
vaccinium vitis-idaea red pearl	vossebes/rode bosbes	heide	vast	eten, genees	vrucht, blad	bloedsuikerspiegel, blaasontsteking, nierstenen	inheems	struik, bodem	vergiftiging
valeriana officinalis	valeriaan	valeriaan	vast	genees	wortel	kalmering, slaap	inheems	kruid	hoofdpijn, misselijk, hartklopping
veronica chamaedrys	ereprijs	helmkruid	vast	insect			inheems	kruid, bodem	
viola tricolor	driekleurig viooltje	viool	1jr	eten, genees	bloem, plant	pijn, ontsteking, koorts	inheems	kruid, bodem	
vitis bianca	druif, wit	wijnstok	vast					struik, klim	
vitis vinifera	druif, blauw	wijnstok	vast	eten, genees	vrucht, blad	bloeddruk, overgewicht	z.eur. mid.zee ?	klim	
wisteria	blauwereggen	vlinderbloem					china, japan	struik, klim	

3.2.3 Foto-impressie permatuin van Sissi



Complete fotoreeks op limarevaphotography.wordpress.com

3.3 Anne Pieter Nicolai. Privé perma-moestuinen te Garijp/Garyp



Foto: Anne Pieter

Email:	a.nicolai5@chello.nl
---------------	----------------------

3.3.1 Gesprek

Wie is Anne Pieter?

Anne Pieter heeft altijd al iets met planten gehad. Na de Middelbare Tuinbouw School heeft hij de HBO opleiding 'Tuin en landschap Inrichting' aan het Van Hall Instituut Larenstein te Velp afgerond. Nu werkt Anne Pieter als Beleidsmedewerker Groen bij de gemeente Tytsjerksteradiel.

Hij maakt het groenbeleid voor deze gemeente. De ontwikkeling en instandhouding van recreatief groen, waar spelen, sporten, wandelen voorop staat, is hier een belangrijk onderdeel van. Daarnaast hebben bomen een belangrijke rol in het groenbeleid van deze gemeente. Hierbij gaat het Anne Pieter vooral om de kwaliteit en niet om de kwantiteit. Dat de boom de ruimte heeft om uit te groeien tot een volwaardige boom, vindt hij erg belangrijk. Waar mogelijk streeft hij naar het instant houden en planten van bomen die meerdere functies vervullen. Bijvoorbeeld als nectarbron voor de bijen of omdat ze eetbare vruchten geven.

Van Anne Pieter kreeg ik een uitgebreid antwoord op de vraag dat ik al lang mee rond loop: “Waarom staat Nederland niet vol met fruitbomen en eetbare bessenstruiken?”. Volgens observaties van Anne Pieter, binnen zijn werk, willen veel mensen dat niet: *“Wespen, troep, het valt op mijn auto, ik krijg vlekjes op mijn auto, en het komt onder onze schoenen en we lopen ermee naar binnen”, zijn veel voorkomende bezwaren. Hoe irreëel het ook klinkt; het is wel de praktijk. Mensen vinden bomen leuk, maar de mate waarin de overlast accepteren verschilt nogal. Blaadjes en zaadjes, dat is voor sommigen te veel. Anderen vinden de boom belangrijker en ruimen het gewoon op.*

Wat betreft de tuinen willen de mensen over het algemeen een verzorgde en ordentelijke tuin. Hiermee willen ze de indruk wekken dat ze nette mensen zijn. Een soort van “kleding maken de man”-idee. “De mensen in mijn straat houden van netjes en vinden mijn tuin over het algemeen te rommelig. Dit komt vooral omdat ze de opzet niet snappen. Maar toch zie ik een toename van mensen die groente en fruit integreren in hun siertuin.

In het groenbeleid van mijn gemeente is ruimte voor eetbaar groen. Maar het moet van anderen opkomen” wijst Anne Pieter. “Wij willen voorkomen dat wij overal appels en peren planten en dat de mensen ze niet plukken waardoor het fruit op de grond ligt te rotten. Als de mensen dit zelf initiëren, hebben wij zekerheid dat het gebruikt wordt. De eerste initiatieven in de dorpen beginnen nu heel langzaam van

de grond te komen. In de steden leeft 'eetbaar groen' meer. Ook in vakliteratuur krijgt Permacultuur en eetbaar groen steeds meer aandacht” aldus Anne Pieter.

In zijn werk als Beleidsmedewerker Groen begeleid Anne Pieter op dit moment 2 projecten die met eetbaar groen te maken hebben. Het eerste project gaat over het omvormen van het volkstuincomplex in Sumar naar een “Eet, Doe en Beleef Tuin” met fruitbomen, groente en ruimte voor bijen. De volkstuinvereniging aldaar is opgeheven. Dit vanwege de leeftijd en gezondheid van het zittende bestuur en omdat er geen nieuwe bestuursleden beschikbaar waren. Vanuit het dorp is het initiatief gekomen om er een Eet, Doe en Beleef tuin van te maken. Een deel hiervan wordt gefinancierd door het bedrijfsleven, maar het meeste geld moet komen van de mensen die fruitboom adopteren (jaarlijks rond 15 euro per jaar per boom). Deze mensen mogen dan de vruchten plukken. Waar nodig en mogelijk faciliteert de gemeente dit initiatief. Nu laat de gemeente het voormalig volkstuincomplex braak liggen. In het najaar wordt de begroeiing fijngeslagen; het zogeheten 'klepelen'. Zo krijgt de bodem nuttige organische materiaal terug.

Bij het tweede project willen de bewoners van een nieuwbouwwijk in Oentsjerk een groenstrook tegenover hun woningen omvormen tot een fruit-te-overtuin met fruitbomen en bessenstruiken. De Mensen hebben aangegeven dit als buurt willen te onderhouden. Er is al een opzet van hun plan naar de gemeente gestuurd. De Gemeente gaat ervoor zorgen dat bomen en bessenstruiken aangeplant kunnen worden. Hiervoor moet wel een deel van een bosje wijken, maar omdat dit nog maar een paar jaar oud is, is dat niet zo bezwaarlijk. Anne Pieter “Beide initiatieven zijn nog in ontwerpfasen. Maar Gemeente Tytsjerksteradiel vindt deze initiatieven heel waardevol”.

Mijn partner Alexander noemt het voorbeeld van Andernach in Duitsland, dat laat zien dat eetbaar groen minder kosten qua onderhoud met zich mee brengt dan traditioneel grasmaaien en haagknippen.

“Dit komt vooral doordat het groen onderhouden wordt door bewoners en vrijwilligers. Ik zie het niet zo snel gebeuren in gemeente Tytsjerksteradiel, dat het hele dorp openbaar groen gaat onderhouden. Deelname aan zelfbeheerinitiatieven is beperkt en gebeurt vaak wanneer mensen groen zien verdwijnen. Bijvoorbeeld als bloeiende heesters omgevormd worden naar gras. Dit omdat gras goedkoper te onderhouden is dan bloeiende heesters. Wij hebben te maken met bezuinigingen en dan moeten we soms pijnlijke dingen doen”, zegt Anne Pieter eerlijk.

Anne Pieter behandelt ook kapaanvragen en hij merkt dat steeds meer mensen de laatste tijd een fruitboom willen planten waarbij een 'gewone' boom in de weg staat. Zolang er geen mooie grote bomen opgeofferd hoeven te worden, geeft Anne Pieter het advies om een kapvergunning te verlenen.

Sinds wanneer ben je met permacultuur bezig?

Anne Pieter zag het begrip permacultuur hier en daar en al een keer voorbij komen, zonder zich erin te verdiepen. Pas in 2011 is hij er echt in gedoken. Het sprak hem zo aan dat hij vrijwel binnen korte tijd plannen had om zijn tuin opnieuw in te richten om zo de principes van permacultuur in praktijk te gebruiken.

Wat heeft je in permacultuur aangetrokken?

Anne Pieter: *“Tuinieren in samenwerking met de natuur. In balans leven met de natuur en de aarde en daar deel uitmaken. In plaats van tegen te strijden. Dat sprak mij heel erg aan. In mijn vrije tijd doe ik al heel veel met natuur zoals inventariseren van wilde planten en mij verdiepen in ecologie”.*

Projectomschrijving

Omdat het idee achter permacultuur Anne Pieter aansprak en omdat hij zijn zelfvoorzienendheid wilde verhogen is hij dicht bij huis begonnen. In 2012 is hij begonnen in de tuin bij zijn huis. In 2013 is daar de biologische moestuin in het dorp bijgekomen. Beide tuinen liggen op fietsafstand van elkaar in Garyp. De aanleiding voor aanleg van eigen moestuin was simpel: *“Stukje zelfvoorzienend te zijn in mijn voedsel. Het zou leuk zijn als ik al mijn eten gewoon uit mijn tuin kan halen. Dan weet ik waar het vandaan komt en heeft de ontwikkeling van de voedselprijzen en commerciële belangen geen invloed op mijn voedsel. Het is een stukje onafhankelijkheid”.*

Deze projecten heeft Anne Pieter grotendeels in zijn eentje opgezet en uitgevoerd. Voor de moestuin heeft hij wel zijn oude relaties moeten aanspreken om de grond te huren. Zijn ouders leveren ook een bijdrage in de vorm van praktische tips over groenteteelt (zij het traditioneel), het inmaken hiervan, de levering van stalmest en hand- en spandiensten als dat nodig is. Voor beide tuinen heeft Anne Pieter zo goed mogelijk de invloed van de zon en de schaduw in beeld gebracht. Dat was de meest essentiële hoofdfactor (naast wind, en water). Op basis van deze analyse en op basis van de beschikbare ruimte heeft hij nagedacht over:

- Hoe moet het eruit zien?
- Wat wil ik erin hebben?

Hierbij heeft hij gekozen voor rechte vormen. Dit omdat de ruimte hierdoor beter benut werd. Dit in tegenstelling tot de organische en ronde vormen die bij permacultuur gebruikelijk zijn. Verder heeft Anne Pieter een schema gemaakt met soorten die passen in zijn tuin. Anne Pieter wilde eetbare planten, planten voor bijen en planten voor zweefvliegen in zijn tuin hebben om zo een stabiel systeem op te bouwen. De aandacht voor zweefvliegen heeft als reden dat ze bijdragen aan de bestrijding van ongedierte. Vooral de schermbloemigen zijn aantrekkelijk voor zweefvliegen. Meerdere functies per plant vindt Anne Pieter heel belangrijk. Daarom heeft hij hiervoor zoveel mogelijk keukenkruiden en geneeskrachtige kruiden uitgekozen. Wat betreft de eetbare planten heeft hij gekozen voor soorten die hem gedurende het jaar van een volledig voedselaanbod voorzien; dus niet alleen bladgroente in de zomerperiode.

Anne Pieter: *“Het was eerst de bedoeling dat ik mijn voedsel rond de huis gaan telen. Maar dat bleek een wisselend succes. Dit vanwege te weinig ruimte en te veel schaduw. Daarom heb ik het jaar daarop besloten om mij bij huis te richten op vaste eetbare planten. Bij de burens van mijn ouders die ook wonen in Garyp, heb ik een biologische moestuin van 200 m² aanlegt met permacultuur trekjes. Daar teel ik zo’n 40 % van mijn voedsel. Ik ben nog aan het leren in de permacultuur. Ik zie toekomst in combinaties van permacultuur en andere manieren van tuinieren. Zeker op het gebied van groenteteelt. Vruchtwisseling is hierin een belangrijk aspect. Dit om ziekten en plagen te voorkomen. Daarnaast is het belangrijk dat planten elkaar versterken en elkaar helpen ziektes en plagen buiten de deur te houden. Het zoeken van die combinaties is een hele puzzel. Ook de bodem bedekt houden (mulchen) en zaaien gaat moeilijk samen. Bij de grotere groentesoorten zoals kool en bonen worden de groente- en onkruidresten wel gebruikt om te mulchen. Maar alleen als de planten groot genoeg zijn. Het is zoeken naar een balans tussen mulchen vanwege het bodemleven en hygiëne om zo de planten de gelegenheid te geven om op te komen en om ziekten en plagen tegen te gaan. Mulch trekt bijvoorbeeld veel slakken aan”.*

Anne Pieter denkt echt dat het een kwestie van experimenteren is en toepassen in je eigen situatie. Een simpel overzicht van groenten en kruiden die elkaar positief of negatief beïnvloeden, wat Anne Pieter op internet heeft gevonden, is een echte aanrader

www.permacultuurnederland.org/permacultuurtk/plantinvloeden.pdf.

In de tuin bij Anne Pieter’s huis hebben de vaste eetbare planten nagenoeg allemaal hun plekje gevonden. Hier en daar moet nog wat verplant worden omdat die soort teveel in de schaduw of in de verdrukking staat. Om de schaduw goed te benutten teelt Anne Pieter eetbare paddenstoelen op boomstammen. Daar is hij afgelopen voorjaar mee begonnen. Komend najaar verwacht hij de eerste paddenstoelen te kunnen oogsten.

Anne Pieter eet tot 30-40% uit zijn eigen moestuin en de tuin bij zijn huis. Hij eet voornamelijk veel groente. Zijn ouders, die naast de moestuin wonen, krijgen ook een deel van de oogst. Daarnaast verkoopt Anne Pieter klein beetje via zijn werk. Dit om te kijken hoeveel handel er in zit.

De grondsoort in het gebied van Garyp is zandgrond met 60-70 cm teelaarde. Het bevat met weinig leem en is heel goed doorlatend(soms te goed). Het grondwater zit meer dan een meter diep. Aandacht voor humusvorming heeft prioriteit bij het beheer van deze bodem. Daarnaast bemest Anne Pieter de aardappels extra met Patentkali om goede knollen te krijgen. De kool wordt extra bemest met bloedmeel om een goede bladgroei te krijgen. Deze meststoffen hebben een natuurlijke oorsprong en zijn toegestaan in biologische landbouw.

Hoe ga je om met afval?

Anne Pieter: “In het huishouden: afval scheiden, dingen hergebruiken. Broodzakken worden hergebruikt om (zelfgeoogste) groente te bewaren. Daarnaast bewaar ik

botervlootjes en andere plastic bakjes. Die worden gebruikt om dingen te bewaren en te transporteren. Wat kan niet worden (her)gebruikt wordt weggegooid”.

In zijn achtertuin heeft Anne Pieter een koude composthoop; eigenlijk een wormenbak. Daar gooit hij het tuin- en keukenafval op wat hij daarvoor geschikt vindt. “ Dingen zoals kweek en andere wortelonkruiden krijgt de gemeente” zegt Anne Pieter met een lach. In het voorjaar gaat de compost weer over de tuin.

Hoe ga je om met energie?

Anne Pieter heeft geen zonnepanelen: *“Ik heb wel erover nagedacht. Maar in mijn geval bestaat de helft van mijn elektriciteitskosten uit aansluitkosten. Die worden sowieso niet terugverdiend omdat ik mij niet los wil koppelen van het net. Als de zonnepanelen te weinig energie opwekken, heb ik altijd nog het net waar ik op terug kan vallen. Het gevolg hiervan is dat in mijn geval de terugverdientijd van de aanschaf van zonnepanelen zo'n 40 jaar is. Terwijl, als je geluk hebt, de zonnepanelen 25 jaar meegaan”.*

Wel bespaart Anne Pieter energie door kachel wat lager te zetten. In de winter staat de kachel op 17 °C. In de nacht en als hij uit huis is op 15°C. Daarnaast maakt hij gebruik van spaarlampen en energiezuinige apparaten.

Hoe ga je om met water?

In zijn huishouden heeft Anne Pieter geen bijzondere waterbesparende maatregelen. Dit omdat de kosten hiervan nauwelijks opwegen tegen de baten. Wel let hij op zijn waterverbruik. In zijn tuinen speelt water ook nauwelijks een rol. Zelfs niet bij het watergeven van zijn planten. *“Alleen het plantgoed geef ik in het begin wat water. De rest moet het water zelf opzoeken. Van watergeven krijg je luie planten”* aldus Anne Pieter. Het wortelvolumen blijft dan klein en oppervlakkig. De planten blijven hierdoor gevoelig voor verdrogen. Het ontbreken van een vijver(tje) in zijn tuinen heeft vooral te maken met de beperkte ruimte bij huis en omdat hij geen eigenaar is van de grond van zijn moestuin.

Welke rol spelen dieren in jouw huishouden en permatuin?

Anne Pieter heeft alleen een kat. Zijn ouders hebben schapen (in het buitengebied) en daar haalt hij de stalmest voor de moestuin vandaan. Anne Pieter zou wel kippen willen hebben, maar in combinatie met de kat is dat niet zo goede idee. In zijn tuin heeft Anne Pieter wel padden, bruine kikkers, (een salamander of hagedis), spitsmuizen, hommels, vlinders, bijen en zweefvliegen aangetroffen. Verder probeert hij met een egelmand, egels aan te trekken. Dit omdat ze graag slakken eten.

Wat zijn je dromen en plannen en wensen voor de komende 5 à 10 jaar?

Anne Pieter wenst dat in de toekomst meer dan de helft van zijn voedselbehoefte uit zijn permacultuur- en biologische moestuin tuin gehaald kan worden. Verder zou hij graag zien dat de mensen hierdoor geïnspireerd worden om dat ook te doen. “Ik inspireer mensen graag door dingen te doen en te laten zien” zegt Anne Pieter.

Daarnaast wenst Anne Pieter de volgende ontwikkeling te willen zien in maatschappij in het algemeen: *“Bewust leven met de Aarde, met planten en dieren. Dat we ermee samenleven en niet daarboven staan. We hebben verstand gekregen en die moeten we goed inzetten. Niet alleen maar om de boel te overheersen. 'De Aarde kan prima zonder ons, maar wij kunnen niet zonder de aarde'. Deze uitspraak heb ik niet van mijzelf, maar uit een reportage over Joop Boer uit Groningen. Ik denk ook dat mensen ook anders moeten eten. Minder vlees en zuivel. Dat vermindert onze impact op belasting van de Aarde enorm. Daarnaast leven de mensen hierdoor gezonder en daardoor ook gelukkiger”.*

Ook wenst Anne Pieter dat de maatschappij minder afhankelijk wordt van olie. Het is een eindige bron van energie, die veel vervuiling en conflicten met zich meebrengt. In de praktijk is gebleken dat leven met weinig olie mogelijk is. Als voorbeeld noemt hij het leven op Cuba. Die hadden na de val van het communistische Sovjet Unie in de jaren '90 van vorige eeuw een te kort aan olie. De Sovjet Unie was hun enige leverancier van olie, aangezien Cuba in strijd met de rest van de wereld leeft. Hierdoor liep het hele land vast en hebben de mensen zich opnieuw moeten organiseren. Veel meer lokaal leven. Maar ook hun voedsel telen door middel van biologische landbouw; dus zonder kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen. Afgaande op de gezondheid en de levensverwachting van de bewoners, is hun dat goed gelukt. Het voorgaande is verfilmd in de film 'How Cuba survived peakoil'. Deze film is op Youtube te vinden.

3.3.2 Plantenlijst permamoestuinen van Anne Pieter

Planten in Anne Pieter's permatuin bij zijn huis:

7 jarige andijvie	Citroenmelisse
Aardbeien	Citroenverbena
Aardpeer	Courgette
Appelwortel (wortel kun je in najaar oogsten en hebben appelsmaak, niet winterhard)	Duizendblad (geneeskrachtig)
Bonenkruid	Eeuwig moes (vaste groente)
Boomspinazie	Egyptische Boomui (vaste groente)
Bosaardbei	Etageplant (voor de bijen)
Brave Hendrik	Gevlekte dovenetel (voor hommels, bijen)
Brede weegbree	Gewone bieslook
Camassia (prairilelie)	Gewone vlier
Citroengras (experimentje ☺)	Goudsbloem
	Herfstframboos (aug-okt, zonder

rupsjes in de frambozen)
Hondspeterselie (giftig)
Knoflookbieslook
Lievevrouwebedstro
Longkruid
Maggieplant
Monarda (voor de bijen en de thee)
Oerprei
Oregano (keukenkruid+ voor de bijen)
Paddenstoelen (gele en grijze oesterzwam, shii-take, pruikzwam, fluweelpootje, judasoor)
Pastinaak (overblijfsel van vorig jaar)
Pepermunt
Rode aalbes
Rode melde
Roomse kervel (geneeskrachtig) voor

Anne Pieter's biologische (permacultuur) moestuin:

Aardappelen (middellate en late)
Aardbeien
Afrikaantjes
Anijs
Bindsla
Bonenkruid
Bontbladige snijbiet
Dille
Dropplant (smaakt en ruikt naar drop, maar vooral een bijenplant)
Duizendblad
Kapucijners
Kardoen
Komkommerkruid
Kropsla
Kruisblad wolfsmelk (weert mollen!)
Krulsla
Maggieplant
Mosterdspinazie
Nieuw Zeelandse spinazie
Oost-Indische kers
Palmkool
Pastinaak
Platte peterselie
Prei
Rode biet
Sjalot
Spitskool
Spruitkool
Stok- en stamsperziebonen (groene en paarse)
Tuinbonen

de zweefvliegen
Rozemarijn
Salie
Sierappel (voor de sierappelgelei)
Sla
Smeerwortel
Tijm
Vaste basilicum
Venkel
Vingerhoedskruid (giftig)
Wilde rucola
Zevenblad
Zoethout
Zwarte bes

Ui
Winterwortel
Witte kool
Zomerwortel

3.3.3 Foto-impressie perma-moestuinen van Anne Pieter



Complete fotoreeks op limarevaphotography.wordpress.com

3.4 Guy Cotemans. Permacultuur projecten in heel Friesland



Email	guy@permacultuurnatuurlijk.nu
Telefoon	+31 6 10 64 78 83
Website	permacultuurnatuurlijk.nu

3.4.1 Gesprek

Wie is Guy?

Na 20 jaar een eigen hoveniersbedrijf te hebben gehad in België, werd Guy Cotemans verliefd op Friesland en is naar Makkum verhuisd. Nu heeft hij een nieuw bedrijf gesticht - Permacultuur Natuurlijk

permacultuurnatuurlijk.nu. Guy was altijd al zo veel mogelijk ecologisch te werk gegaan binnen zijn bedrijf. Bv. gesnoeide takken werden nooit afgevoerd van de tuin. Op aantrekkelijke en creatieve manier werd het hout ter plekke verwerkt, als houtwal, of verblijfsplaats voor de egels en of andere dieren.

Guy: *"En ik lette er ook op bij de aanleg van tuinen dat we bomen en struiken planten, die we nooit meer hoefden te snoeien. Dat principe heb ik eigenlijk altijd aangehouden. Bodem altijd bedekken. Daarom was het onderhoud in de door mij aangelegde tuinen, enkel gras maaien en hagen scheren. Dat waren alle werkzaamheden. Met de permacultuur ben ik begonnen de tuinen te gaan voorzien met zoveel mogelijk eetbare planten".*

Sinds wanneer ben je met permacultuur bezig?

Guy: *"Ik ben het begrip permacultuur in 2007 tegengekomen in een tijdschrift. Dat heeft mij meteen aangesproken- permacultuur – een manier van tuinieren in samenwerking met de natuur.*

In 2009 heb ik een Permacultuur opleiding gevolgd bij Taco Blom permacultuur.eu en Ishi Chrosby Dus vanaf deze tijd ben ik professioneel bezig met permacultuur".

Wat in permacultuur heeft je aangetrokken?

De eerste kennismaking met permacultuur was een artikel in een tijdschrift. Dit heeft Guy meteen aangesproken. Guy: *"Permacultuur- is een manier van tuinieren in samenwerking met de natuur en dat je bodem altijd moet bedekken, -dat was een leuk verhaal om te lezen. Ook dat er niks machinaal toegestaan was en prachtige bloeiende tuinen heeft mij aangesproken. Ik heb het artikel nog eens goed doorgelezen en daarna ben ik gaan informeren. Permacultuur, dat is eigenlijk een heel logisch systeem. Een manier van werken dat ik eigenlijk al deed. Ik kreeg daar dan eindelijk een positieve feedback op, dat ik wel goed bezig was en ben".*

Omschrijvingen van projecten

Guy's werk als Permacultuur Designer richt zich op verschillende doelgroepen. Aan ene kant is het voorlichting en coaching in permacultuur. En aan andere kant-ontwerp en uitvoering van permacultuur privé en bedrijfstuinen, maar ook scholen- en rusthuis tuinen, overheden, noem maar op...

Guy: *"Groene ruimtes rond bedrijven kunnen getransformeerd worden in aangename rustplekken. Zo kunnen de bedrijfsmedewerkers in de lunchpauze vertoeven in de eetbare tuin. Het terrein kunnen we ook zo inrichten dat het geld kan opbrengen voor de bedrijven. Mijn doel is om mensen die niet (meer) verbonden zijn met de natuur, warm te maken en het eetbare groen voor hen aantrekkelijk te maken"*.

Dorpstuin Makkum: Aantrekkelijk en Duurzaam

Guy heeft een permacultuur ontwerp gemaakt voor de Dorpstuin Makkum: Aantrekkelijk en Duurzaam (MAD). Samen met vrijwilligers van MAD en de 3 basisscholen is dit ontwerp uitgevoerd. Regelmatig worden er door Guy rondleidingen gehouden in en op de Dorpstuin Makkum, waar Guy met passie vertelt over de permacultuur principes en er mensen enthousiast voor maakt. Meer informatie over project vindt u op Facebook pagina

www.facebook.com/pages/Makkum-Aantrekkelijk-Duurzaam

Privé permatuinen in Bolsward en Exmorra

Guy heeft een aantal privé permatuinen ontworpen en aangelegd in Friesland: in Zuid West Friesland – o.a. in Exmorra 2 verschillende privé permatuinen waarvan 1 modeltuin geweest, in Bolsward- een begin van een klein stadstuinje. Guy: *"De mensen daar zijn ook heel enthousiast over eetbare planten en vruchten. Het maakt me heel blij om dat te horen"*.

Daarnaast is Guy bezig met bier brouwen in de omgeving van Makkum, die ook hop wil verbouwen op permacultuur wijze.

Privé permatuinen in de gemeente Littenseradeel

Een permacultuur tuintje in ontwikkeling met aanwezige diversiteit in het midden van het Friese landschap. De eigenares heeft Guy oorspronkelijk gevraagd om advies te verlenen om Marieke Vinckers haar tuintje om te toveren tot een eetbaar paradijsje. De tuin van Marieke is mooi ingesloten door bomen en struiken. Er dus een hoge diversiteit aanwezig en deze energie is duidelijk aanwezig. Het komend seizoen zijn er direct 7 lagen aanwezig. Een waterpartij is al uitgegraven. Guy heeft een schets gemaakt, een basis voor de nieuwe tuin: Marieke kon niet wachten en bracht de paden en bedden direct zelf aan en dit allemaal door Marieke zelf. De zaden worden nu gekozen en er wordt volop gedroomd. Dit kan niet anders dan een zeer geslaagd eetbaar tuintje worden. Marieke is dol enthousiast hoe zij nu door permacultuur in aanraking komt met de natuur, een mooie omschakeling. In de toekomst worden hier zowel rondleidingen als ook workshops verzorgd. Je kan hierover het proces van Marieke volgen op haar eigen mooi geschreven blog:

www.davinckie.nl/category/davinckie-doet-duurzaam

Privé permatuintje in ontwikkeling te Makkum

De andere permacultuur tuin is een nieuwe tuin waar bijna geen diversiteit is. Hier is beginnen vanaf stap nul begonnen. Wel zijn er een appelboompje, bessenstruiken en druiven aangeplant. De bodem is voorbereid om in het voorjaar direct te zaaien. Hier worden in het seizoen ook rondleidingen en workshops gegeven.

Eetbaar balkon

Guy werd gevraagd om een balkon van groen te voorzien. Aanvankelijk wilde de eigenares geen eetbaar groen. Guy had voorgesteld om 1 bloembak met eetbaar groen te voorzien, het voorstel werd met open armen ontvangen. Guy voorzag 5 lagen in 1 bak! Een lekkere blauwe druif een braam kruising tussen framboos en braam een aalbes struik met daarbij. Heerlijke aarbitjes met bieslook. Voor de bloembakken ontwikkelde Guy een waterreservoir en een wateroverloop, dus de planten hebben altijd voldoende water ter beschikking en bij regenval vloeit het teveel aan water direct de bloembak uit. Het komende seizoen wordt er een pergola gerealiseerd. Hierop komt een druivelaar deze vervult vele meerdere functies vooral schaduw, zorgt voor heerlijke frisse koelte dan een parasol, decoratief, druivensap, wijn, en niet te vergeten de druiven zelf.

De stadslandbouw in Sneek

Guy: "De stadslandbouw in Sneek, daar zijn nu verschillende land- en tuibouwers die hun producten zelf voorzien en aan de man brengen. Daar heb ik een tuin voor ontworpen. De boerin gaat groente en fruit en kruiden telen en is bezig om een 'Gemeenschapslandbouw' project op te starten. Het idee is dat 1 x in de week, inwoners van Sneek de producten bij de groentevrouw kunnen afhalen".

(H)eerlijk dichtbij

Samen met 2 personen die hun hart volgen en Guy gaan zij een CSA (Community Supported Agriculture) project opstarten in of rond Bolsward. Het team is volloop op zoek naar leden en grond, dus mocht je suggesties/interesse hebben, neem contact op met Guy.

Voedselbank Bolsward

Samen met Kees van Kordelaar is Guy op zoek naar grond in Bolsward om daar voedsel te telen voor de voedselbank

Nordwin College

Hier heeft Guy advies verleend om meer eetbaar rond de schoolgebouwen te voorzien. Zodat de studenten meer en meer in aanraking komen met lekker eetbaars.

Binnen het Netwerk Duurzame Dorpen Friesland geeft Guy ook lezingen over permacultuur voor de dorpstuinen in heel Friesland

www.netwerkdurzedorpen.nl.

Gemeente Leeuwarden

Guy wordt gevraagd om een presentatie te geven voor de gemeente Leeuwarden. Hoe straks de gemeente van meer eetbare plekken te voorzien in en rond Leeuwarden.

Koploper project

Guy: "Daarnaast ben ik met mijn bedrijf aangesloten bij een het Koplopper project www.koploperproject.nl. Gemeente Zuid-West Friesland wil zoveel mogelijk bedrijven duurzaam laten ondernemen. En elk bedrijf wordt dan ondervraagd met 200 vragen. Zo leer ik ook andere ondernemers kennen en kan ik vertellen over de permacultuur".

Noord Nederland

Irma Abelskamp van de Permacultuur Leerschool Friesland (leerschoolpermacultuur.nl) vroeg Guy om samen les te geven over heel Noord Nederland voor ambtenaren en andere geïnteresseerden om Permacultuur professioneel neer te zetten in heel Friesland.

Internationale projecten in België en noord Kameroen

Guy is ook international actief. In België volgt hij ook de ontwikkeling van permacultuur.

Guy: "In Antwerpen heb ik met een districtburgemeester gesproken, om daar in een park een eetbare tuin te maken. Nu gaan ze een park aanleggen en in ontwerp fase wordt een grote ruimte vrijgehouden voor de permacultuur tuin. Daar komen de burgers werken in die tuin, en die gaan dan de oogst meenemen naar huis. De mensen werken samen, zijn aan het praten, hoe kunnen we eten bereiden, hoe kunnen we het beste de producten bewaren. Ook van verschillende culturen – Turken, Marokanen kunnen we veel leren. De burgers onderhouden de tuin, en stad Antwerpen heeft geen dure maandelijkse maaikosten meer. Het is een win-win situatie. De burger wordt ingeschakeld, en mensen krijgen voedsel mee naar huis, en de stad Antwerpen heeft minder kosten aan het groen onderhoud".

In Antwerpen heeft Guy ook zijn eerste prachtige permacultuur project opgestart, deze wordt nu verder beheerd door de lokale transitie groep van Kapellen. Vanaf seizoen 1 was er een massale oogst.

In het noorden van Kameroen (Sahel) is Guy ook betrokken bij een permacultuur project. Guy: "Daar hebben we samen met lokale bewoners een permatuin aangeplant in een kleine woestijn waar we ook niet meer hoeven water te geven. Daarnaast heb ik daar op verschillende scholen les gegeven over de permacultuur. De bewoners waren positief, maar de laatste generatie, die weet nog weinig van vroeger. Ik heb op een plek alleen één oudere man ontmoet, die wist nog heel veel over eetbare planten van vroeger. Anderen (vooral jongeren) weten bijna niks meer. Daarom is het belangrijk dat mensen daar hun eigen voedsel gaan telen, zaden oogsten en zaden delen".

Hoe ga je om met afval?

Guy probeert zijn plastic afval te beperken. En organisch rest afval komt vooral in de tuincompost.

Hoe ga je om met energie?

Thuis in de winter verwarmt Guy alleen zijn woonkamer. Guy: *"Ik heb dit huis ook uitgekozen omdat de grootste glaspartijen naar het zuiden zijn gericht. Op deze manier wordt mijn huis extra verwarmd door de zon in de winter. Het huis is nog niet geïsoleerd, maar dat ben ik nog van plan"*.

Hoe ga je om met water?

Guy: *"Als ik mijn handen en groenten was dan berg ik het water op. Dat water gebruik ik voor toilet spoeling"*. Ook van de douche vangt Guy zoveel mogelijk water op, wat uiteindelijk heel wat water besparing oplevert. Daarnaast gebruikt Guy natuurlijke shampoo. Guy: *"Het is mijn plan om later een helofytenfilter aan te leggen in de tuin voor waterzuivering"*.

Welke rol spelen dieren in jou huishouden en permacultuur projecten?

Guy: *"In de Dorpstuin hebben we kippen. En nu in mijn eigen tuintje zijn er ook twee kippen bijgekomen. Maar daarnaast wil ik zoveel mogelijk wilde dieren aantrekken in de tuin: egels, vogels, padden, kikkers"*. In de tussentijd slaapt de poes van Guy lekker op de bank. Guy: *"Kat is geweldig. Het is geen hond. Hond moet je uitlaten. Die poezen zijn heel lief en mijn pubers zijn er nog altijd even gek op"*.

Wat zijn je dromen en plannen en wensen voor de komende 5 à 10 jaar?

Voor Makkum is Guy's droom dat er vooraal een lokale economie ontstaat. Guy: *"Dat we elkaar allemaal verder helpen, dat we lokaal in gezamenlijke tuin ons voedsel gaan telen, af en toe samen bereiden en eten. Regelmatig een feest organiseren, zodat ook andere burgers warm gemaakt kunnen worden om aan te sluiten, vooral burgers die niet met duurzaamheid bezig zijn"*. Daarnaast droomt Guy om zoveel mogelijk voedsel uit eigen tuin te halen op korte termijn, zodat hij veel minder hoeft in te kopen. En ook wil hij een eigen waterzuiveringssysteem en een serre installeren in de tuin.

Ook wil Guy meer in de natuur gaan wonen als je buiten komt dat je zo in het bos wandelt en heerlijk kunt oogsten. Wat wil een mens nog meer ☺

3.4.2 Plantenlijst permatuin “Dorpstuin Makkum”

Vaste planten

Allium schoenoprasum, bieslook, eetbare blauwe bloemetjes, versieren van sla
--

Rheum rhabarbarum, rabarber

Struiken heesters

Alnus glutinosa, zwarte els
Aronia prunifolia “Aron” appelbes
Aronia prunifolia “Viking”
Aronia prunifolia “Hugin”
Aronia prunifolia “Nero”
Cornus alba, kornoelje,
Corylus avellana, grootdragende vruchten
Crataegus monogyna, meidoorn,
Prunus spinosa, sleedoorn, pracht van witte bloemetjes
Rhamnus catharticus, wegedoorn, steenvruchten voor de vogels
Ribes jostaberry, heerlijk puur te eten, kruising tussen zwarte en stekelbes
Ribes witte bes “Witte Parel”
Ribes witte bes “Witte van Versaille”
Ribes witte bes “Witte Hollander”
Ribes witte bes “Blanka”

Ribes witte bes “Werdavia”
Ribes witte bes “Zitavia”
Ribes roze bes “Pink Champagne”, lichtzuur
Ribes roze bes “Herreweyer”
Ribes roze bes “Jules”
Ribes roze bes “Gloire de Sablons”
Ribes roze bes “Rosasport”
Ribes rode bes “Rolanda”, vele vruchten
Ribes rode bes “Jonkheer van Tets”
Ribes rode bes “Detvan”
Ribes rode bes “Mulka”
Ribes rode bes “Roodneus”
Rubus “Fallgold”, aparte gele framboos, draagt tot in de herfst
Sambucus grootdragende eetbare bessen, vlier, bloem (frituren) en bes eetbaar
Sambucus nigra, vlier

Klimplanten

Erwten blauwschokkers, blauwe eetbare en decoratieve erwten, apart
Rubus parviflorus x Rubus phoenicolasius
Rubus “Kiowa”

Rubus occidentalis 'Bristol'
Rubus occidentalis 'Black Jewel'
Rubus “Tayberry”
Vitis vinifera “Himrod”, druif
Vitis vinifera “Boskoop Glorie”, druif

Bomen hoogstam

Malus, appel
Prunus, pruim
Pyrus communis, peer
Juglans, walnoot

Bomen laagstam;
Malus, appel
Pyrus communis, peer

Bomen laagstam

Malus, appel
Pyrus communis, peer

Bodembedekkers / kruiden

Aardappel
Andijvie
Boerenkool
Borago, komkommerkruid, eetbaar en ook heerlijk om het bord en soep mee te decoreren
Calendula, goudsbloem
Chinees snijbiet / Warmoes, groen&rood
Courgette
Dropplant
Muur
Oost Indische Kers
Paardebloem
Peterselie
Phacelia
Pompoen
Postelein, wintergroente, vergeten slasoort ook voor stampot en soep

geschikt
Prei
Radijs
Rode biet
Roomse kamille, welbekende kamille thee maar dan vers uit de tuin...
Rucola, snelgroeierende sla, smakend naar walnoot
Salie
Spinazie
Spruiten
Suikermais
Tuinboon
Ui
Viola tricolor, klein 3 kleurig viooltje, eetbaar, oa. sla of bord versieren
Witloof
Wortelen
Zonnebloemen

3.4.3 Foto-impressie “Dorpstuin Makkum” en Guy’s privé permatuin



Complete fotoreeks op limarevaphotography.wordpress.com

3.5 Eliza en Anna Marie Janse.Privé permatuin te Hardegarijp/Hurdegaryp



Adres	De Bolle 38 9254JC Hurdegaryp
Email	elizajanse@upcmail.nl
Telefoon	06 20823922
Website	www.dorpstuinhurdegaryp.nl

1.1.1 Gesprek

Wie zijn Eliza en Anne Marie?

Eliza: "Op 15-jarige leeftijd ben ik, als hovenier begonnen. Ik wilde boswachter worden. Maar dat kon niet, ik was te jong. Ik was nog niet rijp genoeg, zoals ze dat zeggen. Dus dan ben ik maar Tuin aanleg gaan doen op Middelbare tuinbouw school. Sinds die tijd zit ik in het vak tot een aantal jaren geleden.

Wat ik nooit heb geweten, is wat er in de bodem gebeurt. Wat er boven de grond groeit, is natuurlijk mooi en prachtig, maar wat er in de bodem zit, daar hebben we geen notie van geleerd in de opleiding. Wormen en mollen graven de gangen, daardoor wordt de bodem wat losser. Alles wordt gefreesd en gespit en losgemaakt met kranen, machines en bodemverbeteraars. Maar we hebben nog nooit iets geleerd van wat de bodem werkelijk is. Sinds 7 jaar ben ik docent. En de laatste jaren vraag ik steeds aan leerlingen die vanuit hun beroep aan het schoffelen zijn: "Waarom schoffel je eigenlijk?". Dan zeggen zij "De baas zegt dat het moe't, daarom doen we dat".

Anna-Marie: "Toen ik zeventien was, ben ik een verpleegkundige opleiding begonnen. Daar waren bepaalde dingen, die bevielen me gewoon niet. En op een gegeven moment had mijn leidinggevende zoiets: "Nou, volgens deze regels moet je werken. Kan je dat niet, dan krijg je een onvoldoende". Ik heb gezegd "Geef mij maar een onvoldoende". Dus mocht ik mijn opleiding niet afmaken. Tja, gewoon om het feit dat ik niet wilde werken volgens de regels die er zijn.

Daarna heb ik een aantal jaren in de verpleging gezeten. Daarna heb ik een paar jaar bij de verzekering gewerkt als kader correspondente. Sindsdien werk ik in de zorg, voornamelijk een horanto en psychopediatrie. (meer info aan Anna vragen). Horanto- dat zijn ouderen met gedrag 's problemen. Daarnaast heb ik 7 jaar als wijkverpleegkundige gewerkt. 4 jaar geleden was ik afgekeurd vanwege mijn rug. Het had veel slijtage en ik kon absoluut geen zwaar werk meer doen. Sindsdien werk ik op verschillende poliklinieken in ziekenhuizen als medisch secretaresse.

Dus dan heb je een bepaalde periode in je leven dat je volgens een systeem leeft, en doet wat je opgedragen wordt. Je krijgt kinderen. Maar wanneer die kinderen ouder worden, en zij zich ook bewust worden van het feit van dat wat er gaande is, dan wordt je zelf ook meegesleept. En dan op een of ander moment dan weet je het: je moet je veder ontwikkelen, je moet vertellen wat er aan de hand is. Dus van de kinderen hebben wij ook

heel veel geleerd. Zij hebben ons weer bewust gemaakt van het feit, dat een aantal dingen helemaal niet kunnen en dat we gelijk hadden.

Mijn dochter verweet me heel lang, dat ik niet met haar naar het circus ging. En ik had het ook aan haar uitgelegd dat er dieren voor gebruikt worden, die horen in het wild vrij te zijn. Toen ben ik met haar naar een circus terrein gegaan, waar de dieren in hokken opgesloten zaten. En heb ik het laten zien met de woorden "Carina, dat is de reden dat ik niet met jou naar een circus ga". En dan jaren later, kwam Carina erop terug: "Wat ben ik blij dat je dat met ons nooit hebt gedaan!"

Sinds wanneer zijn jullie met permacultuur bezig?

Ongeveer 6 jaar geleden, via de dochter van Eliza, wiens 's goede vriend Douwe Beerda is, is Eliza het begrip permacultuur tegengekomen. Eliza: *"Ik dacht dat het over peren ging. Permacultuur –peren. Weet ik veel, dacht ik toen. Jaren later kwam ik het opnieuw tegen. Toen heeft mijn dochter meteen gezegd "Dat heb ik toch gezegd! Jaren geleden!"*. Dan viel het kwartje. Toen had ik het zelf ontdekt. Via de website van Permacultuur Nederland heb ik alles gedownload en bestudeerd." (www.permacultuurnederland.org). Daarna gaf Eliza zelfs permacultuur cursussen in Nederland en Macedonië op basis van opgedane kennis. Het begrip permacultuur is uiteraard nog niet algemeen bekend onder de mensen. Eliza: *"Als ik permacultuur noem aan andere docent dan denken ze over 'permafrost'"*.

Net als Eliza, ging ook Anna-Marie in dezelfde periode zich verdiepen in de permacultuur. Anna-Marie: *"Omdat je wilt biologisch telen, je wilt geen bestrijdingsmiddelen gebruiken en wanneer je volgens permacultuur handelt, dan kom je ook achter dat je dat ook niet nodig hebt. We proberen op natuurlijke manier ongedierte te bestrijden. In permacultuur zijn er mogelijkheden daarvoor"*.

Wat in permacultuur heeft jullie aangetrokken?

Eliza: *"Wat we boven de grond zien, is alleen maar een fractie. Wat er in de bodem gebeurt, dat is onbegrijpelijk zoveel power en kennis en zoveel knowhow. Ik zeg steeds vaker tegen de mensen "Blijf met je poten van de grond af"- dat wil zeggen - probeer zo weinig mogelijk te spitten en te bewerken. Dat is natuurlijk een vloek in hoveniers wereld."*

Tuinieren is alleen een onderdeel van permacultuur. De sociale samenhang is daarnaast ook heel erg belangrijk. En daarmee gaan we ook bezig. Het is niet alleen maar de tuin en de combinaties, maar ook de mensen. Het samen realiseren, samen het doen".

Anna-Marie: *"Permacultuur is in onze beleving is veel meer dan alleen tuinieren. Hoe jij eet hoort er ook helemaal bij. Wij zijn al een poos bezig om geen kant-en-klare etenswaar en geen pakjes met mixen te gebruiken. In principe kopen we ook niks waar maïsmeel in is verwerkt. We gaan naar de biologische winkel om speltbloem te halen. Daar maken we zelf pasta van en sausjes voor aardappelen of dergelijke. We eten wat vlees, maar het vlees wat we eten is wel biologisch, net als zuivel die we kopen. Dat gaat in mijn ogen, samen met permacultuur. Permacultuur is veel omvattend, het is een manier van leven en keuzes maken". Eliza voegt kort maat krachtig toe: "Alles wat je van de natuur eet- is goed. Alles wat je eet en is gemanipuleerd en gekweekt met kunstmest- of met gifstoffen- dat is fout. Het is simpel"*.

Het gebruik van Roundup insecticide kwam ter discussie. Eliza heeft wat meer details uit zijn werkervaring gedeeld met Anna-Marie. Eliza: *"Het werd gezegd dat het alleen schadelijk is, als het in water opgelost is. Dus we gingen nooit spuiten in de buurt van sloten. Maar dat er reststoffen zijn die in milieu overblijven, dat hebben ze natuurlijk nooit naar buiten gebracht"*.

Anna-Marie: *"Wat mij met name aantrekt in permacultuur is dat ik eigenlijk nastreef om kwalitatief groente te krijgen door deze in combinaties te planten, wat je in de permacultuur heel veel ziet. Wat we ook mooi vonden, is dat je veel met fruit kan werken, en dat een natuurlijke afscheiding van kan maken. Soms zie je aan buitenkant niet dat het een moestuin is, maar gewoon heel veel bloemen en kruiden. We laten in ons tuin sla doorschieten. Vorig jaar lieten we botersla een hele lange tijd bloeien en dit jaar hebben we helemaal geen sla ingezaaid. Dat is allemaal uit het zaad van vorig jaar dat op de bodem terecht is gekomen spontaan gegroeid. Dat gaan we dit jaar proberen met de boerenkool. Dat is wat mijn aantrekt in de permacultuur- de zelfvoorzienendheid en dat het duurzaam is"*.

Daarna bespreken we wat er allemaal mis gaat in de wereld, genetische manipulatie, gebruik van pesticides, onnodige oorlogen en de machtspositie van Amerika in het geheel. Anna-Marie deelt haar mening daarover. Oprecht en vanuit haar ziel: *"Je moet heel sterk in je schoenen staan. Dat geldt met name voor de burgers zelf. Wanneer jij een bepaalde mening over iets hebt, dan moet je durven om dat naar buiten te brengen. Ik had een hele periode, dat ik mijn mening voor mij hield... De mensen zullen wel denken, de mensen zullen wel zeggen. Nu heb ik zoiets van: het kan me niet schelen wat ze over mij vinden. Ik heb steeds vaker dat ik mijn mond opendoen en dat ik zeg wat ik ervan vind. En dan zitten ze me zo aan te kijken: volgens mij gaat het niet goed"*. Eliza voegt er meteen toe: *"Maar ze komen er wel op terug!"* Anna stemt toe *"Precies! Ik merk het op mijn werk, ik merk het op veel andere plekken. Maar er zijn ook veel mensen die steken het hoofd in het zand. Ze weten donders goed wat er gaande is, maar die krijg je nog niet zover. Maar aan andere kant, je ziet ook dat de groep steeds groter wordt van mensen die bewust zijn van het feit dat er hele verkeerde dingen gaande zijn in de wereld"*.

Project omschrijving

Anna-Marie is op idee gekomen om een Dorpstuin in Hardegarijp op te zetten. Anna-Marie: *"Dat is niet in één keer ontstaan. We waren er al een tijdje mee bezig om in Macedonië een community te beginnen in samenwerking met Jan uit Bolsward. Hij wilde graag een stuk grond kopen, een soort community beginnen en hij wilde graag ecotoerisme hebben. Wij zouden dan vanuit Nederland proberen ecotoerisme in Macedonië op te zetten. Maar op gegeven moment dachten wij zoiets, ja, goh, waarom nu in Macedonië, er is ook hier genoeg te doen! Zo is het idee van Dorpstuin geboren, zodat er ook veel meer mensen van kunnen profiteren."*

Ook om het feit dat, zoals de economie nu in elkaar zit, wordt je afhankelijk gemaakt van andere landen. Ook op gebied van groente en fruit. Om voorbeeld de paprika te noemen: waarom moet je uit Israël paprika halen, terwijl je het in ook in je eigen tuin kan laten

groeien?!. Ten eerste is het veel goedkoper, ten tweede- weet wat je eet, en ten derde is het veel natuurlijker en milieu vriendelijker.

Wat wij dan heel graag willen is dat je niet alleen de dorpstuin hebt, maar dat wij ook graag workshops willen geven. Er zijn imkers die bijenkasten willen hebben op ons terrein. Dus wij kunnen dan ook een workshop honing- slaan geven, of van alle fruit jam maken. Daarnaast iets met meditatie en yoga. Ik vind het gewoon thuishoren in een moestuin en permacultuur tuin. Ook willen we er graag scholen bij betrekken uit Hardegarijp. Ook om kinderen bewust te maken van het feit waar komt de groente vandaan, hoe groeit het. Het is verschrikkelijk leuk om te doen- met de handen in het grond werken!

Wat we ook willen is samenwerken met de mensen vanuit de omgeving die ook met duurzaamheid en ecologie bezig zijn. Met duurzaamheid bedoel ik ook van restmaterialen leuke dingen maken, zoals mutsjes, sjaaltjes, vogelhokjes, egelhuisjes. Op allerlei gebied creatieve mensen maar ook biologische telers en boeren. Daarom willen we ook een markt proberen te organiseren in combinatie met onze groente. Dat zijn de grote lijnen. Maar er is nog veel meer!

Eliza: "Een dorpstuin- dat is natuurlijk een ultieme manier om permacultuur toe te passen. Hoewel, het is soms moeilijk om het breed in te zetten. Omdat mensen permacultuur niet kennen. Hoe Irma Abelskamp dat doet, dat is heel andere manier- die heeft een stuk grond en die zijn daar met permacultuur begonnen. Klaar. Duidelijk".

Anna-Marie: "Wat wij willen is gewoon dorpsbreed mensen bewust maken dat er meer is dan alleen je siertuintje, dat in je tuin allemaal groente kan kweken. Tussen de bloemen in. Plant maar eens een boompje, blauwe bessen, noem maar er's op. Veel in het project wordt dan gebaseerd op permacultuur. Maar wij noemen permacultuur lang niet altijd. Omdat mensen dat dan niet snappen. Het zit zover weg nog".

Anna -Marie: "Als je zo 'n Dorpstuin begint, dan moet je met heel veel mensen en vrijwilligers werken, dus de tuin moet wel overzichtelijk blijven. Mensen moeten weten waar de groente staat. En dat is dan met permacultuur een stuk moeilijker. Daarom hadden we zoiets, we beginnen eerst traditioneel. En daarna gaan we net als bij de meeste moestuinen met rijtjes iets doen. En vervolgens passen we organische vormen toe. Daarnaast gaan we plantencombinaties toepassen, zoals het ook in permacultuur gebeurt".

Toch worden er veel permacultuur principes toegepast in de Dorpstuin Hurdegarijp, ook al wordt het niet expliciet benoemd. Het plan is er om een voorbeeld permatuin te maken om mensen kennis te laten maken met permacultuur op zijn best.

Daarnaast zijn Eliza en Anna-Marie al 3 jaar bezig met een eigen permatuin bij hun huis. Sinds vorig jaar hebben zij ook de grond van de buurvrouw daarbij. Buurvrouw is 84 en heeft altijd een eigen moestuin gehad. Anna-Marie: "Dat is een mevrouw die was heel erg met biologische voeding bezig. Opeens stond ze open, dat we ook wat gingen planten in haar tuin". En zo zijn er meerdere mensen in de omgeving, die geïnspireerd zijn door Eliza&Anna-Marie Janse. Nu willen ze ook groente, fruit, bessen in hun voor- en achtertuin.

Dat is toch super! De ontwikkelingen van de “Dorpstuin Hurdegaryp” zijn te volgen via website www.dorpstuinhurdegaryp.nl

Hoe gaan jullie om met afval?

Eliza: “Alles blijft in deze tuin. Alle hout-, alle snoei afval noem er op, wordt hier gebruikt. Aller mooiste verhaal dat ik heb is over de voortuin van de buurvrouw. We hebben het gras daar gemaaid en daarna blad opgegooid (hier allemaal uit de omgeving) en daarna er compost op gedaan. Dit compost wordt hier vlakbij gemaakt op een natuurlijke manier. En daarna hebben wij aardappels in deze grond geplant. Dat is juist een perfecte manier om zonder te spitten op een grasveld, permacultuur toe te passen! Je kunt natuurlijk karton voor gebruiken, maar daar zit soms toch extra verontreiniging in, zoals inkt, lijm of andere toxische toevoegingen. Stro, gras, riet zijn dan goede alternatieven. Na dat we dat hebben gemaakt zagen we in een jaar tijd van bijna geen wormen tot gigantisch bodemactiviteit!” vertelt Eliza trots. En zij mag er wel trots op zijn.

Hoe gaan jullie om met energie?

Eliza: “Wij proberen het energieverbruik te beperken. Zonnepanelen hebben we niet, ook omdat we in een huurwoning wonen”. Anna-Marie: “Wij hebben onze droger vaarwel gezegd en de vaatwasser vaarwel gezegd. We zijn altijd zo bewust mogelijk bezig, dat we zo weinig mogelijk verlichting gebruiken. Kunnen we eenspan gerecht koken, dan doen we dat. Wij willen hier een aanbouw hebben van pellets hout. Daar willen we een houtkachel neerzetten. Je weet nooit wat er met je energie gebeurt strakst. Hoe het eruit komt te zien. En daarom willen we iets proberen te maken waar we warmte van hebben en waar we ook op koken kunnen”.

Eliza: “Duurzaam is een toverwoord tegenwoordig. Alles heet duurzaam. In mijn werk kom ik veel eco- schools tegen die aangesloten zijn bij Europese projecten. Maar het is allemaal flauwe kul. Het slaat nergens op”. Anna-Marie: “Voor ons is duurzaamheid hoe ga je om met materiaal wat er al is. Toen we samen hier gingen wonen hebben we besloten om onze nieuw meubels uit de tweedehandse winkel te halen. We hadden zoiets: er wordt zo veel weggedaan. En we willen geen nieuwe meubels. Dus we zijn heel erg aan het struinen geweest, om tweedehands spullen te krijgen. Dat is voor mij ook duurzaam. Duurzaam is ook de tuin gebruiken om groente te verbouwen. Wat we ook proberen, is om mensen bewust te maken dat ze geen gif hoeven te gebruiken en om de insecten moeten denken. Dat is in mijn beleving duurzame leven”.

Hoe gaan jullie om met water?

Eliza: “We proberen zo weinig mogelijk te sproeien. Maar soms ontkom je daar niet aan. Vooral als er periode is die behoorlijk droog is, dan bewaren wij het afwas water van groente en fruit. Een regenton hebben we niet. Ook geavanceerde systemen voor wc en wasmachine die draaien op regenwater hebben we niet. Het is een huurhuis, en jij kunt niet altijd alles doen”. Jammer genoeg zijn regenwater aansluitingen voor de wc en de wasmachine en de afwas, niet in breed gebruik in onze moderne leven. Mensen die wel dergelijke watersystemen hebben, besparen een fors aantal liters drinkwater. Je zou zeggen, in Nederland kost water niks. Maar toch wordt energie gebruikt om het te produceren en aan je huis te leveren. Regenwater kost niks en het valt zo uit de hemel.

Welke rol spelen dieren in jullie huishouden en permatuin?

Anna-Marie: "Onze huisdieren doen hier niet zo veel, maar wat ze wel doen is dat ze genieten van deze tuin. We hebben twee katten en een hond. Poesen zoeken zelf nu eten, de hond niet. We hebben ook een egelhotel en insecten hotel gemaakt in de tuin. Daarnaast hebben we tientallen soorten hommels en bijen. In de late zomer, begin herfst, beginnen we al een beetje vogelvoer te strooien. Dan heb je de hele winter de vogels. Zij weten dan de plek te vinden waar extra voedsel is. Doppinda's maken we ook kapot. Soms moeten de beestjes te veel energie gebruiken, om een pinda dop open te breken".

Wat zijn jullie dromen en plannen en wensen voor de komende 5 à 10 jaar?

Anna-Marie: "Ik heb er verschrikkelijk veel. Voor mij is het belangrijkste dat ik binnen nu en vijf jaar ga stoppen met mijn werk. Ik heb toch wel vaker het gevoel dat mijn werk mij belemmert in wat ik wil. Ik wil alleen maar focussen op dat je meer mensen bewuster kan maken. En ik denk inderdaad dat eigen ontwikkeling dan heel erg belangrijk is. Want op een gegeven moment zien de mensen wat het met je doet als persoon, dan ben je ook geloofwaardig. Plus dat mensen er meer over willen weten. Ze zien aan je dat het goed is. Daarnaast wil ik natuurlijk dat de Dorpstuin hier goed loopt. En dat elk dorp in de gemeente zo 'n dorpstuin gaat krijgen. Dat zal mooi wezen".

Eliza: "Mijn dromen gaan over het wonen in een zelfgebouwd Earthship, volledig zelf voorzienend. Er omheen een tuin met fruit en groenten waar ik samen met familie en vrienden kan vertoeven en voor een groot deel van kan leven. Het liefste in deze omgeving. Mijn andere dromen gaan over het op pad zijn met Anna in ons campertje. Heerlijk 'low budget' reizen en andere communities ontdekken".

3.5.1 Plantenlijst permatuin van Eliza en Anne Marie

Tuingrootte ongeveer 25 m²

Houtige fruitgewassen

Malus domestica 'Reinette Hernaut' als lei-appel geplant op de schutting
Pyrus communis 'Gieser Wildeman'
Pyrus communis 'Conference'
Malus domestica 'Elstar'
Malus 'Zigeunerin' als lei-appel geplant op de schutting.
Druif 'Rembrand' tegen de zijgevel en als leiplant tegen de achtergevel
Vaccinium corymbosum in vele soorten:

vroeg, middel en laat dragend
Vaccinium vitis idaea
Vaccinium macrocarpon
Ribes uva ursi
Ribes nigrum
Ribes rubrum
Lycium barbarum: Gojibes

Groenten

Slasoorten: snijsla, botersla, ijsbergsla en rucola
Andijvie
Rode biet
Bleekselderij
Knolselderij
Helianthus tuberosus: aardpeer
Wortelen: zomer- en winter
Spruiten
Boerenkool
Sjalot
Rode ui
Gewone ui

Aardbeien: doordragend
Tomaten in twee soorten
Snijbiet
Stamslabonen
Stokslabonen
Aardappel: 2 soorten
Prei: zomer en winter
Paprika
Spitskool
Rode kool
Radijs
Knoflook

Kruiden

Salvia officinalis in verschillende soorten
Thymus serpyllum
Asperula odorata
Alchemilla mollis
Alchemilla montana
Foeniculum vulgare
Borago officinalis
Ruta graveolens
Rosmarinus officinalis
Basilicum officinale
Mentha piperita

Mentha piperita 'Nigra'
Mentha spicata
Mentha spicata 'Morocco'
Melissa officinalis
Levisticum officinale
Daslook
Stevia
Allium schoenoprasum
Allium tuberosum
Peterselie
Selderij

Sierplanten, vaste planten, grassen en heesters

Buddleja alternifolia
Buddleja hybriden
Betula pendula
Fagus sylvatica poort
Carpinus betulus haag
Ligustrum ovalifolium haag
Taxus media 'Hicksii' haag
Philadelphus coronarius
Ilex meservae

Ilex aquifolium 'JC van Tol'
Viburnum fragrans
Syringa josikaea
Hypericum 4 soorten
Hydrangea 3 soorten
Spraea bumalda 'Anthony Waterer' haag
Ceanothus 'Gloire de Versailles'
Lavandula 2 soorten
Fuchsia magellanica

Calluna soorten
Cotoneaster pumila
Buxus sempervirens
Skimmia 'Rubella'
Pieris japonica

Rozen in 6 soorten klimmers en struik
Lonicera henriji
Campsis 'Madame Galen'
Acer campestre
Corylus avellana

Bamboe

Fargesia murielae

Vaste planten

Astilbe soorten
Aster soorten
Calendula officinalis
Campanula soorten
Centaurea dealbata
Cornus canadensis
Erigeron hybride
Geranium soorten
Heuchera soorten
Lamium rosea
Lavatera
Lupinus vulgaris
Malva sylvestris
Oxalis
Pachysandra terminalis
Polygonum
Varens in soorten
Verschillende bol en knolgewassen: Tulpen, Narcis, Blauwe druif, Anemoon in 3 soorten, Sneeuwklok en Cycloam
Vinca major
Vinca minor
Waldsteinia ternata

3.5.2 Foto-impressie permatuin van Anne Marie en Eliza



Complete fotoreeks op limarevaphotography.wordpress.com

3.6 Jolanda van Rijn.Privé permatuin te Hardegarijp/Hurdegaryp



Email	jo.willemse@gmail.com
-------	--

3.6.1 Gesprek

Wie is Jolanda?

Jolanda: "Ik ben opgegroeid in een klein dorp in Friesland. Liefde voor de natuur heeft er altijd al ingezeten. Ik ben nu 33 jaar, van 1981. Door persoonlijke omstandigheden te weinig mee gedaan in mijn 'leerplichtige tijd'. Die jaren erg ongezond geleefd. Maar toen ik 24 was ben ik toch weer gaan studeren. Wildlife Management met als minor Biodiversity management. Ik heb wat cursussen gehad in vogels herkennen en ook daar mijn afstudeeronderwerp van gemaakt. Uiteindelijk toch mijn studie niet kunnen afronden door financiële moeilijkheden en het feit dat ik een prachtige dochter van nu 15 maanden heb :) Maar dat houdt niet tegen dat het begrijpen van natuurlijke processen mijn passie is. Nu als thuisblijvende moeder vind ik het mijn taak mijn dochter zo goed mogelijk te voeden en bewust te maken van wat er is in deze prachtige wereld".

Sinds wanneer ben je met permacultuur bezig?

Jolanda: "Permacultuur is iets wat me al heel lang aanspreekt. Ik denk dat ik 25 was 2005 voor dat ik het woord permacultuur als zodanig tegenkwam. Het is eigenlijk een naam van iets wat al mijn hele leven logisch is. De natuur heeft een cyclus en intelligent design. Het is gewoon logisch. Wat heeft olie met onze voedselproductie te maken? Waarom zou ik mest toevoegen terwijl ik prachtige voedingsstoffen voor mijn grond afvoer met de GFT klike? Waarom eet ik voedsel wat gegroeid is aan de andere kant van de wereld? Tot dit jaar heb ik niet de tijd of de ruimte gehad om er zelf actief mee bezig te zijn. Sinds mijn man en ik een koopwoning zijn betrokken in 2013 met 450m² grond ben ik zo veel mogelijk bezig met mijn tuin omvormen naar iets, waar ik op natuurlijke wijze eten kan groeien".

Wat in permacultuur heeft je aangetrokken?

Jolanda: "Verschillende dingen. Het zelf eten kunnen groeien - in deze tijd van economische crisis en met de prijzen van biologisch voedsel niet onaangenaam. Het samenwerken met de natuur. In plaats van alleen de natuur voor mij laten werken. Het geeft aan mij en ik geef terug. De weinige onderhoudstijd die een goedlopende permatuin met zich meebrengt. Verscheidenheid. Biodiversiteit ondersteunen: vogels, vlinders, bijen, hommels, en niet te vergeten de aarde herstellen. Ik mocht onlangs al wat egeltjes verwelkomen en ook padden. Het zwarte goud, met alle beestjes die daarin leven".

Project omschrijving

Het doel van Jolanda is 450m² cultuurtuin omvormen naar een multifunctionele permatuin. Jolanda: *"De functies van de permatuin moeten zijn: speelruimte en recreatieruimte voor ons gezin en eetbare planten die in synergie werken. Met synergie bedoel ik vrij van plagen. Hij moet mooi zijn en snijbloemen kunnen leveren voor binnen. En vogels, egels, padden en insecten moeten zich welkom voelen. Ik ben begonnen rond April 2013. Ik doe het eigenlijk alleen, maar mijn man helpt mij wel als ik daartoe oproep.*

Mijn gezin is de doelgroep. Uiteindelijk ook de mensen hier in de omgeving. Ik wil niets verspillen dus kan wellicht mijn overproductie aanbieden aan vrienden kennissen, bio boerderij of winkels etc. Mijn doel is de tuin in kunnen lopen en terug te komen met 70% van wat wij dagelijks eten. Vers geplukt. Uit MIJN tuin".

Hoe ga je om met afval?

Jolanda: *"Op dit moment omdat er nog geen balans is en nog niet heel veel permatuin ben ik vooral bezig met groenafval composteren op mijn eigen composthoop. Inmiddels heb ik minimaal 3 kuub tuinafval en keukenafval op mijn 1 kuub composthoop gegooit. Ik verbaas me erover hoe snel het verteerd. Nu heb amper een halve kuub liggen en wel HELEMAAL VOL wormen tot het topje! Ik durf hem niet zo goed meer te husselen nu, haha.*

Ik pak papieren zakken voor groente. Als ik plastic moet pakken prop er zoveel mogelijk in en gebruik ik het thuis in de afvalbakjes. Omdat ik bijna al mijn eten zelf bereid heb ik weinig verpakkingsmateriaal. Maar daar erger ik me nog wel aan. Je ontkomt er niet aan. De verpakking verkoopt het product tegenwoordig, lijkt het wel. Van mij hoeft dat niet. Veel goederen zijn ook statussymbool waardoor iedereen het wil hebben. Ik heb geen tv abonnement meer waardoor ik weinig reclame zie en ook daar weinig last van heb. Mijn kleding haal ik bij de kringloop. De verspilling terugdringen is even omschakelen, maar zeer goed te doen".

Hoe ga je om met energie?

Jolanda: *"Mijn permatuin heeft geen elektra op dit moment. Uiteindelijk komt er wel verlichting maar dan op zonne-energie. Ik heb er nog geen gevonden die ik uit kan zetten. Ik vind het voor een ecosysteem belangrijk dat de nacht zo donker mogelijk is. Er is al genoeg lichtvervuiling.*

We isoleren onze woning zo goed mogelijk. Spouwmuur, dak, kruipruimte en de leidingen. Dubbel glas moet nog op de 1ste verdieping. Ik heb een boiler in de keuken omdat ik anders 2 verdiepingen leidingen moet verwarmen om warm water te hebben daar. We hebben de wens voor zonnepanelen maar de investering kan nu nog niet. In huis trek ik eerst een trui aan, daarna pas de kachel hoger. Hoewel nu mijn dochter rondloopt, zet ik wel soms eerder de kachel hoger. We hebben een HR ketel.

Ik kan me ergeren aan schadelijke energiewinningen zoals schaliegas. Waarom we niet goed naar Amerika en de verschrikkelijke gevolgen daar kijken, verbaasd me. Op dit moment wordt schaliegas net zoals destijds, kernenergie, als schone energie

verkocht. Maar die mogelijke schadelijke gevolgen daarvan zijn niet voor ons, maar voor onze kinderen, en nog vele generaties daarna. En niemand praat daarover. Wind, water, en zonne-energie zijn de toekomst. En hergebruik van grijs water. Het is belangrijk om daar mee aandacht te schenken, dan het promoten van schaliegas en kernenergie”.

Hoe ga je om met water?

Jolanda: "Het plan voor de toekomst is een regenton. Voor nu gebruik ik een tuinslang die op het leidingnet is aangesloten. Ook wil ik mulch gebruiken om verdamping tegen te gaan in de permatuin. Ik recycle in ieder geval wel het water wat bijvoorbeeld voor het zwembadje van mijn dochter gebruikt wordt”.

Welke rol spelen dieren in jouw huishouden en perma project

Jolanda: "Komende tijd wil ik een kippenhok met ren in de tuin zetten naast de composthoop. Ik heb zelf een kat en een hond die helaas wel in de tuin schijten. Maar ik ga dit niet bestrijden. De hond heeft wat opvoeding nodig in dit nieuwe huis en de kat heeft hopelijk volgend jaar geen plek om te graven omdat er zoovveel planten groeien!

Ik vind dieren belangrijk. Niet alleen in het ecosysteem maar ook in huis. Gedomesticeerde dieren moet je kunnen houden mits je goed weet waar je aan begint. Helaas is dit meestal niet het geval. Wij hebben wel huisdieren en het helpt mijn dochter zonder angst voor dieren op te groeien. Ook heeft het voordelen voor haar gezondheid en leert het haar zelfvertrouwen en leiderschap. Tussen hoe mijn 6 jarige nichtje (bang voor honden) en mijn dochter van 16 maanden met mijn vizsla (auteur: hondenras) omgaan zit een wereld van verschil.

Wat zijn je dromen en plannen en wensen voor de komende 5 á 10 jaar?

Jolanda: "In al onze groenten/fruit/eieren behoefte te voorzien zonder bijmesten en bijvoeren. Hij moet mooi en functioneel zijn. Samen met mijn dochter plantjes ontdekken en haar leren in harmonie te leven met de natuur en dit niet te zien als onze slaaf. De plannen die ik nog heb zijn teveel om op te noemen. Maar ik hou het bij op mijn blog www.eetbaretuinproject.blogspot.com .

Anderen ondersteunen en onderdeel zijn van een gemeenschap wil ik wel graag. Dat staat nog ver af van mijn opvoeding en is iets waar ik in begin te rollen. Ik hoop dat ik dit voor mijn dochter normaal kan laten zijn. Over 10 jaar verwacht ik een prachtige tuin te hebben met oude rassen. Mijn zaden jaarlijks te ruilen met andere mensen en een voorbeeld te zijn voor deze buurt (Hardegarijp). De grond heeft namelijk meer weg van een woestijn dan een bos, en mijn (onze) manier is heel anders dan normaal tuinieren. Ik ben benieuwd hoe dat hier zal ontwikkelen.

Verder hou ik me bezig met ouderschap, opvoeden en misschien wel thuisscholing. Daar zal ik het dan ook erg druk mee hebben! Binnenkort kan ik in ieder geval gecertificeerd mensen informeren over draagdoeken en het dragen van je kind.

Voor de maatschappij wens ik bewustwording! Niet alles laten voorkauwen door bedrijven en overheden. Ze hebben NIET het beste met ons voor, maar voor hun

portemonnee. Ik zou willen dat mensen zelf beter zouden nadenken over de keuzes die ze maken en de impact die dit heeft.

De meeste mensen zijn schapen die stuk voor stuk de mening van bedrijven en voorlichtingscampagnes herkauwen, als je vraagt om hun mening. Ik erger me er kapot aan. En heb ook medelijden met ze. Ook ik vertrouwde ooit blind. Omdat het makkelijker was. Omdat het moeilijk is te beseffen dat je het misschien wel altijd verkeerd hebt gedaan. Know better do better. Dat is mijn credo.

Als ik mijn gevoelens ga uiten over wat er mis is met de wereld, dan zou niet eens weten waar te beginnen. Een systeem gemaakt voor de massa is sowieso fout. Het sluit mensen namelijk buiten. Die onder en boven de curve zitten. Dit kun je toepassen op onderwijs, voedselindustrie, farmaceutica, noem maar op. Het word tijd dat de mensen opstaan voor hunzelf. Een betere wereld begint bij jezelf. Het is een cliché maar zo vreselijk waar. Ik maak mij niet meer boos. Ik loop mij niet meer de hele dag te ergeren. Ik leef in het moment met mijn gezin. En ik verbeter ons leven wanneer ik kan. Ik laat me niet leiden door de media, maar door mijn hart. Het is moeilijk - en het vergt oefening en doorzettingsvermogen. Maar ik ben er een stuk gelukkiger van geworden. Ik hoop dat ik ooit in staat ben om wat ik vind te verspreiden naar anderen. Maar voor nu hebben we genoeg aan onszelf.

Sinds kort ben ik als splintergroep van Permacultuur facebook-groep van Douwe Beerda, een groep voor Permacultuur Friesland gestart. Ik geloof echt dat verbinden een sleutelwoord is. Dus deze facebook-groep is een tool om te verbinden op lokaal niveau. Iedereen heeft zijn eigen expertise. Zo heb ik echt heel erg veel interessante mensen ontmoet op De Oerfloed, een permatuin te Goutum. Ik hoop dat mensen langzaamaan met elkaar in contact gaan komen en zo de motivatie vinden om net dat stapje extra te gaan. Ik hoop in de toekomst, dat we elkaar kunnen ontmoeten en kunnen ruilen en leren met en van elkaar”.

3.6.2 Plantenlijst permatuin van Jolanda

aalbes
aardappel
aardbeien
amerikaanse blauwe bes
appelboom
artisjok
boerenkool
boomspinazie
bramen
brocoli
calendula officinalis
citroen melisse
courgette
dahlia's veredeld door een vriendin
dropplant
druif
echinacea purpura
framboos
gewone kersentomaat en gewone tomaat
groene kool
jacobs ladder
jasmijn
komkommer
komkommerkruid.
kropsla
laurus nobilis (eetbare laurier)
lavendel
madeliefjes
moerbeï
mos (ik ga proberen een muurschildering te maken van een mengsel van karnemelk en mos)
nieuwzeelandse spinazie
oregano
paardebloem
passievrucht
perenboom
pruimenboom
radijs
rode sla
rozemarijn
rucola
salie
savooikool
stokroos
verschillende looken
verschillende stambonen en

stokbonen
violetjes
vlierbes
vrouwenmantel
warmoes
waterkers
wijnbes
wilde tijm
wortel
zonnebloem
zwarte kersentomaat

3.6.3 Foto-impressie permatuin van Jolanda



Foto's door Jolanda van Rijn en Anastasia Limareva. Eindredactie door Anastasia Limareva
Complete fotoreeks op limarevaphotography.wordpress.com

3.7 Janet Pasveer."Permatuin Joure"te Joure/De Jouwer



Adres	Email	info@roeach.nu
Harddraversweg, complex Nutstuin 8501 CL Joure Nederland	Telefoon	0513-415981
	Website	www.roeach.nu

3.7.1 Gesprek

Wie is Janet?

Het is voor Janet een heel bijzondere en nieuwe ervaring om zo met eigen Permacultuur Project bezig te zijn. Janet is tien jaar SKSG kinderopvang directeur geweest. Janet: *“Nu, nadat ik op andere manieren heb gewerkt, merk ik en grote vershiel met hoe je ook kunt werken en leven. En dat alles is al een moeite waarde geweest om met de tuin te beginnen. Ik herken ook dat je klein moet beginnen en aan de hand van wat je leert en wat je ziet, kun je jezelf uitbreiden. Ik heb ervoor gekozen om meteen een serieuze start te maken met Perma Tuin Joure”.*

Zes jaar terug was Janet op zoek naar wat ze ECHT wilde gaan doen. Toen het duidelijk werd dat permacultuur DE richting is, ging zij er met heel veel enthousiasme tegenaan. Het moest zichtbaar worden wat ze gaat doen, wie zij is, en wat kan ze betekenen voor andere mensen om haar heen in deze veranderende samenleving. Janet heeft zelf een ontwerp van de Perma Tuin Joure gemaakt met begeleiding van Nederlandse permaculturist Linder van der Hering. In februari heeft Janet een pergola laten maken. Professionele mensen hebben samen één week gewerkt om de contouren van de Perma Tuin Joure op te zetten. Janet heeft heel bewust voor gekozen om meteen iets neer te zetten en haar man heeft haar ermee bijgestaan.

Joure is de geboorte stad van Janet. Zij was meer dan 10 jaar weggeweest, maar nu woont ze meer dan 20 jaar weer hier. Daarom is Janet helemaal geworteld in deze omgeving. Zij kent 100den mensen hier door haar werk, die ze overal tegenkomt. Deze mensen zijn nieuwsgierig en benieuwd en komen vanzelf naar de plek. Als Janet zelf op de tuin is, dan is zij nooit een dag alleen, ook al heeft zij niemand uitgenodigd of afspraak gemaakt. *“Er komen altijd mensen!”* zegt Janet met enthousiasme.

Al 10 jaar had Janet op hetzelfde volkstuincomplex een moestuin. Zij had dan ook de ervaring met deze grond en het opkweken van de gewassen, het oogsten, het verzorgen. Dat was heel belangrijk, omdat ze ook heel veel mensen van dit terrein kende, met het bestuur van de vereniging daarbij. Ongemerkt heeft zij een heel goede basis gelegd om hier te kunnen landen en dingen te kunnen doen. Ze had al goede verbinding met de mensen. Het zijn mensen die vinden het project geweldig. Ze gaan s 'morgens vroeg lekker zitten in de theehuisje van Permatuin Joure en kijken. Die zeggen: *“Het is hier een paradijs! Wat geweldig dat je het hebt gedaan! En er zijn*

mensen die vinden het maar een rommeltje. Die vinden het maar vreemd en die kijken sceptisch toe. Dus zo zit ik er tussenin”.

Janet vindt het leuk om met mensen praatje te maken, ze uitnodigen voor kopje koffie om even iets te komen bekijken. En wat Janet al ziet, dat de mensen van volkstuincomplex met elkaar door de tuin gaan lopen. En dan zegt ene tegen de ander *“Ik begrijp niet goed wat er hier de bedoeling van is”, “Ik wel”,* zegt de andere *“ze heeft mij het uitgelegd. Kom maar even mee, dat laat ik je het zien!”*. Dat soort dingen vind Janet heel inspirerend om te zien.

Sinds wanneer ben je bezig met permacultuur?

Janet: *“Onbewust ben ik al langere tijd bezig met de permacultuurvisie. Ik ben ook begonnen met van die rijen groentes allemaal en steeds ging het meer door elkaar, en ik ging met andere planten werken. Het heeft zich heel natuurlijk en onbewust in een bepaalde richting ontwikkeld. Er kwam iemand bij mij in de tuin en die zei: “Volgens mij doe je dat op permacultuur manier”. Toen ik daarover meer las, dacht ik ohja!”*. In 2011 is Janet met Basis Opleiding Permacultuur begonnen bij Permacultuur School Nederland (bij Taco Blom) en jaar later met succes afgerond.

Wat in permacultuur heeft je aangetrokken?

”Werken met kracht van de natuur. En dat je als mens onderdeel bent van de natuur. Ik ben ook begonnen met dat ik mij buiten de natuur stelde. Het moet niet zo, maar zo. Dat ik echt alles wilde besturen en dat ik bepaalde dingen moest bestrijden. Maar dat was helemaal niet mijn levenshouding. Dus toen ik permacultuur ontdekte, heb ik meteen gemerkt dat, dat beter bij mij paste. Gewoon als onderdeel van natuur te zijn. Door te weten hoe de natuur werkt en het proberen het na te doen. Ik ben veel op zoek naar samenwerking, en dat is wat ik in permacultuur veel vind. Samenwerken met de natuur en veel kijken. Ik ben ook niet iemand die houdt van hard werken. Meer vanuit je gevoel werken, van je observatie, dat past mij beter. Kijken wat er gebeurt en wat vind ik ervan. Wil ik iets mee doen verder, of laat ik het zo gaan” zegt Janet oprecht.

“Verder spreekt mij het aan dat het over veel meer gaat dan alleen maar tuinieren. Het gaat over de manier van leven en je verbindend met mensen en omgeving waar je inleeft. Je verbinden met hele kleine mensen maar ook met heel oude mensen. Iedereen heeft zijn eigen plek en speelt zijn eigen rol. En dat vind ik mooi, om daar mee te werken. En daarna te kijken wat voor rijkdom dat is en hoeveel je niet aangereikt krijgt. Verder werk ik heel veel van klein naar groot. Dat stemt heel erg met mijn natuur. Dus zo groot als dit terrein nu is, dat is met 10 jaar moestuinieren en 1 jaar permacultuur kennis die ik heb en de dingen die ik wil doen- precies de maat. Met een hectare grond zou ik heel ongelukkig mee worden op dit moment. Dat zou voor mij te groot zijn geweest. Voor mijzelf om dat veilig te stellen, heb ik een bepaalde afmeting nodig die ik zelf goed kan overzien. En waar ik een hele goede verbinding met de mensen vanuit de omgeving kan hebben. Als ik hier alleen zo zal zijn, dan zou ik hier ook echt verdrietig van worden. Dat laat de kracht bij mij wegstromen. Dit terrein past voor mij precies”.

Project omschrijving

Janet: *“Het kwam veel van binnen uit. Ik had het gevoel van “Eindelijk! Dat is het! Nu moet het gebeuren”. Het was echt waar het mij nu omgaat. En dat was heel fijn. En ik had ook de juiste mensen om mij heen”.*

In november 2012 heeft Janet in gesprek gegaan met bestuursvoorzitter van volkstuin vereniging Joure. Janet heeft afgesproken terrein te huren, hier met permacultuur aan de slag te gaan, les kunnen geven en ontmoetingsplek hier te maken. Zij wilde dat zij zich daarbij niet hoefde te houden aan de regels van volkstuinvereniging. De vereniging heeft daarover 3 keer vergaderd en uiteindelijk met Janet's wensen ingestemd.

Janet: *“Ik vind het heel belangrijk dat de mensen weer leren hoe ons eten groeit. Ik denk dat we daar heel erg behoefte aan gaan krijgen. Je ziet zo af en toe dat er in voedselindustrie de dingen gebeuren waardoor je een tijdje bepaalde producten niet kunt kopen. Ik denk dat er uit Universum er signalen zijn dat er gewoon dingen zijn, die mis gaan. En dit is mijn antwoord daarop. Ik wil mensen de kennis en de vaardigheden geven om ervaring met eigen groente verbouwen op te doen. Daarom is er ook een ontmoetingsplek hier op de tuin ingericht. Om de mensen hier samen te laten komen en met elkaar de kennis te delen. Dat is een levensdoel van mij”.*

Janet heeft drie doelen gesteld die haar leiden bij de ontwikkeling van Perma Tuin Joure:

- Om voedsel te produceren voor eigen gezin van Janet en als ruilmiddel voor mensen die vrijwillige bijdrage leveren aan de Perma Tuin
- Les geven
- Ontmoetingsplek waar mensen met kennis en ervaring terecht kunnen om het te delen met anderen en waar ook zaden en planten geruild kunnen worden.

Janet kijkt altijd of nieuwe ideeën een bijdrage leveren aan haar 3 gestelde doelen.

Hetzelfde dag, toen ik aan Janet bezoek bracht gebeurde de volgende. Toen Janet s 'morgens het volkstuincomplexterrein op fietste, spraken mensen van de tuin haar toe. Paar uur voor haar komst kwam er een jongetje bij de Tuin. Dit jongetje had Janet bij Open dag Permatuin Joure ontmoet en heeft hem uitgenodigd om te komen te helpen in de tuin, omdat hij ontzettend enthousiast was over de permacultuur. Jongetje was hier al in alle vroegte, maar omdat hij spontaan kwam trof hij Janet niet altijd. Dus hij was allang weg, voordat Janet kwam.

“Het is ook leuk van de mensen hier, als ik hier het terrein op fiets, dan wordt het onmiddellijk doorgegeven, die en die hebben wij gezien!” vertelt Janet. “Het is zoizo enorm genieten hier. Er gebeuren dingen hier, die worden aangereikt, die worden gezegd, cadeau gegeven. Ik hoef hier mij niet druk te maken. Ik hoef hier niet hard te werken. Als ik maar hier gewoon ben en de dingen doe die ik zie en die in mij zo opkomen, dan is het goed” zegt Janet.

Janet geeft cursussen in moestuinieren, in wekken en inmaken. Maar er zit iets nieuws op haar les programma: in het komende najaar 2013 gaat Janet samen met

professionele kok een kookcursus geven. *“Om mensen weer te leren hoe je dingen die je zelf oogst, hoe kun je dat lekker klaar maken zonder pakjes van de supermarkt”* uitlegt Janet. De persoon met wie Janet deze cursus gaat doen, geeft al 10 jaar kooklessen. Janet: *“Wij doen de cursus 6 keer om de 6 weken. In februari 2014 is de cursus klaar. Zo komen steeds nieuwe dingen!”*.

Hoe ga je om met afval?

Janet: *“In persoonlijke huishouden probeer ik zo weinig mogelijk afval te produceren en naar mij toe te halen, maar dat valt niet altijd mee. Alle afval scheid ik. Van organisch biologische afval wordt compost gemaakt. Alles wat niet biologisch is gaat in de bruine container (GFT gemeente Joure). Ik probeer zo weinig kleding te kopen en ik probeer zo lang mogelijk te doen met de dingen die ik heb. En als ik kleding koop, dan koop ik het liefst Fair Trade of biologisch”*.

Er is een composthoop op de Perma Tuin aangelegd. Voordat het eigen compost beschikbaar was, heeft Janet 5 kubieke meter compost aarde uit Burgum laten komen (GFT verwerking centrale). Ze voegt ook Bentonite – (kleideeltjes) toe aan om zandgronden te verbeteren.

Hoe ga je om met energie?

Er werd eerst flink wat spullen gebracht en neergezet op het terrein. Maar het waren de eenmalige inspanningen. Het kleine poeltje is met minigraafmachine gegraven en de houtpallen voor de pergola's (uit onbehandeld robinia hout) zijn ook met vrachtwagen gekomen. Gras op de Perma Tuin Joure wordt met een zeis gemaaid. Als het kan word met de gerecycled materialen gewerkt. Janet: *“Als ik materialen nodig heb, dan ga ik eerst kijken, tweedehands te krijgen wat goed te gebruiken is. Is het niet, zo, dan werk ik met onbehandelt hout. Ook probeer ik dingen van dichtbij mogelijk te laten komen”*.

In huishouden van Janet is hele huis geïsoleerd en gezin heeft 14 zonnepanelen. Janet: *“In de winter is bij ons gewoon 20 graden. Dus we doen geen dubbele truien aan. Mijn man werkt in Almere. Dus hij rijdt ook zo'n 200 km per dag heen en terug van huis. Maar aan andere kant, ga ik niet met vakantie. Ook omdat ik hier van alles te doen heb. Met het werken op deze manier, heb ik geen vakantie nodig. En ik wil niet met vliegtuig reizen. En ook naar Frankrijk – ik vind het allemaal niet meer nodig. Ik woon hier op 50 m afstand en ik kom altijd op de fiets naar de Tuin. En dat past natuurlijk mooi in de permacultuur gedachte. Zoizo doe ik alles om meerdere redenen. Veder probeer ik niet verder erover te preken. Je kunt altijd het uitdragen en mensen steeds wijzen op hun gedrag. Ik doe het meer door dingen voor te leven. Dat is ook mijn heel erg bewuste keuze. Als mensen mij iets vragen, dan vertel ik daar iets over. En als het mij niet wordt gevraagd, dan ga ik het niet uitdragen”*.

Hoe ga je om met water?

In huishouden van Janet is er regenwater opvang van 1000 liter. Daar kan zij de tuin van water geven als het nodig is, dieren drinken mee, en kippen krijgen er ook water van. Janet: *“Het is ook een stukje zekerheid. Als iets fout zal gaan met het drinkwater, dan kan ik het opgevangen water koken en gebruiken voor drinken”*.

Op de Tuin gebruikt Janet een handpomp. Met de hand wordt het water omhoog uit de sloot gepompt voor bewatering van planten. Deze pomp heeft Janet laten plaatsen, zodat ook haar mede volkstuingenoten daar gebruikt van kunnen maken. Op de Tuin kan ze moeilijk regenwater opvangen, omdat geen gebouw met het dakje geplaatst kan worden. Dat heeft te maken met het gemeentelijke bestemmingsplan.

Janet heeft ook greppel- waterpoeltje laten graven op de Tuin. Dat trekt water naar zich toe vanuit de omgeving en houdt water langer vast. Bij deze poeltje komt het grondwater omhoog. Drinkwater haalt Janet uit de door haar gehuurde onderkomen op de Tuin. Het ligt aan overkant van de sloot op paar minuten loopafstand van de tuin.

Wat zijn je dromen en plannen en wensen voor de komende 5 á 10 jaar?

Janet: "Dat iedereen zijn eigen voedsel kan verbouwen. Het kan antwoord zijn op alle problematiek in het voedsel industrie. Ik vermoed niet dat we helemaal zonder kunnen, maar we kunnen ons veel minder afhankelijk van kunnen maken. Als je in je eigen tuin je eigen groentes op laat groeien, denk ik dat je veel beter kunt begrijpen wat gebeurt in de voedselindustrie. Dan kun je alles beoordelen vanuit je eigen kennis en ervaring.

De laatste tijd waren paar interessante programma's op televisie. Er worden veel te grotere porties verkocht in aanbidding, om meer winst te maken. Terwijl heel veel later weggegooid wordt. En dat is ook dan een bijkomend voordeel- als je eigen groentes gaat verbouwen dan ga je echt niet de sla weggooien! Je houding ten opzichte van het voedsel wordt heel anders, omdat je dan weet wat allemaal bij komt kijken. En je snapt ook van nature wel, dat voor een kwartje krijg je geen kropje sla op je bord. Dan moet iets gebeurt zijn dat helemaal niet in orde is, want anders had het toch niet gekund.

Ik zeg vaak tegen veel mensen – één vierkante meter is genoeg. Begin daar maar eerst mee, dat kun je heel mooi overzien met je drukke baan en met kinderen. 16 vakjes waar je paar kropjes sla doet en simpele groentes. Het verbindt je met de aarde en je ziet wat er bij komt kijken. Daarnaast proef je hoe goed het smaakt. En dan ga je zelf besluiten hoe je verder kunt gaan. Dat is mijn droom dat meer mensen dat zullen gaan doen!"

De komende 3 jaar wil Janet de Perma Tuin Joure steeds meer inrichten op permacultuur manier. Graag wil Janet minstens 10 jaar zitten op deze plek. Janet: *"Les blijven geven en mensen verbinden met het project en mijzelf verbinden met anderen. En dan gewoon kijken wat er gebeurt".*

3.7.2 Plantenlijst “Permatuin Joure”

Aalbes
Aardappelen/ 4 soorten
Afrikaantjes
Alsem
Appel / 2 soorten
Artisjokken
Augurken
Basilicum/ 2 soorten
Bieslook
Bloemkool
Boerenkool
Bramen
Broccoli
Chinese bonen
Courgette / 3 verschillende soorten
Dragon
Dropplant
Fruitbomen
Goudsbloemen
Groenlof
Herfstframbozen
Japanse wijnbes
Kapucijners
Kersen/ 2 soorten
Koriander
Kruisbessen
Mais
Marokkaanse Munt
Mosterd
Munt
Oost- Indische kers
Paksoy
Palmkool
Peren/ 3 soorten
Peterselie
Peulen
Pompoenen/ 3 verschillende soorten
Prei
Raapstelen
Rabarber
Rucola
Salie
Schorseneren
Selderij
Sla/ 5 verschillende soorten
Snijbiet
Stokbonen/ 3 soorten
Tomaten/ 3 verschillende soorten
Tuinbonnen

Venkel
Vrouwenmantel
Witlof
Wortel
Zwarte bessen

3.7.3 Foto-impressie “Permatuin Joure”



Complete fotoreeks op limarevaphotography.wordpress.com

3.8 Johannes Lankester.Permacultuur Schooltuin te Sneek/Snits



Adres	Email	Email: info@friesadvies.nl
Jonker Rispenstraat 9 8651 BJ IJlst	Telefoon	0611321010

3.8.1 Gesprek

Wis is Johannes?

Johannes is geboren in een klein Fries dorpje. Zijn ouders waren één van de eerste biologische boeren in de omgeving. Johannes: *“Dus ik ben op een boerderij opgegroeid. Later werkte ik op de surfschool en daarnaast heb ik veel spelletjes voor kinderen georganiseerd. Daarin merkte ik hoe belangrijk het is om met kinderen buiten te spelen. We hebben survival dagen gehad, en dan zie je hoe belangrijk het is dat je gewoon ruimte hebt voor kinderen. We hadden wel zeshonderd kinderen in de week en het was gewoon altijd super”.*

Toen kwam bij Johannes een idee: een boerderij, die geschikt is voor kinderen. Johannes: *“Ik heb er eens over nagedacht en ben eerst gaan studeren. Ik heb in Wageningen “Regionale ontwikkeling en innovatie” gedaan. In die tijd heb ik ook een kindje gekregen en toen besloot ik dat het beter is om in Friesland te blijven en niet meer weg te gaan”.*

Sinds wanneer ben je met bezig met permacultuur?

Johannes: *“In 2011 ben ik begonnen met aantal cursussen in Exmorra bij Ishi Crosby. Gewoon om te kijken wat het was en ik wist wel, als ik een boerderij heb dan wil ik zoiets daarbij hebben. Even kijken hoe het gaat. En vervolgens ben ik veel met Permacultuur bezig gegaan”.*

Wat heeft je aangetrokken in permacultuur?

Johannes: *“Kijken naar het geheel. Integraal denken. Dat is het allerbelangrijkste eigenlijk. En ook voor de kleine kinderen, om duidelijk te maken hoe belangrijke ecosystemen in elkaar zitten en wat de rol is van elk klein organisme, en het belang van de natuur. De integrale kijk op de wereld en ook gewoon de manier om voedsel te produceren op hele kleine schaal vind ik mooi. Wat ze zeggen, dat er niet genoeg ruimte in de wereld is om voedsel te produceren, dat is gewoon onzin! Als je gewoon genoeg nadenkt en gewoon genoeg energie en aandacht aan een klein stukje grond geeft dat geeft het genoeg opbrengst. En ik vind het gewoon mooi dat je in permacultuur praktische tips kan krijgen om dat op een heel natuurlijke manier te doen”.*

Project omschrijving

In 2010 heeft Johannes het project van de Schooltuin laten ontwikkelen en is hier op afgestudeerd bij de gemeente Sneek.

Er zijn nu twaalf mensen die vrijwilligers werk doen bij het Schooltuin voor kinderen. Een aantal hiervan zijn werklozen van de gemeente die zeggen, dat ze graag iets willen doen in de groene sector. Er is een heel goede samenwerking met de gemeente op deze manier ontstaan. Daarnaast komen er regelmatig ook schoolklassen op de boerderij voor een schoolreisje, werken in schooltuin en gewoon spelen en kind te zijn. Op dit moment zijn er twee boerderijen met de camping, die samenwerken.

In zijn afstudeerproject bracht Johannes ook de relatie van stad en plattenland en de mogelijkheden voor stadslandbouw in kaart. Destijds ging de gemeente Sneek zich ook herindelen met andere plattelandsgemeenten. Daarom werd er maar weinig aandacht besteed aan resultaten van onderzoek van Johannes. Daarom ging hij werken in duurzame energie en landbouw, weer in de agrarische sector. Johannes ging zich bezig houden met zonnepanelen, windmolens, mestvergisters en van alles en nog wat. Johannes: *“Maar ik heb die gedachte van de stadslandbouw altijd in achterhoofd gehouden. Dus toen heb ik hier subsidie aangevraagd voor dat onderzoek van de kinderboerderijen en nu is er in 2012 een project opgestart”*. Het doel van dit nieuwe project is om met aantal boeren rond Sneek stadslandbouw te gaan uitvoeren. In eerste instantie gewoon een netwerk van boeren die iets willen. Johannes: *“We wisten nog niet precies wat, en dat moet je dan ontwikkelen en gewoon samen spreken over: “Wat kunnen wij? Wat willen we aanbieden? Waar willen we samenwerken met de gemeente?”. De bedoeling is om gewoon een gesprek met elkaar en de gemeente aan te gaan. En nou, daar zijn we al een aantal jaren mee bezig. Dat gaat heel goed”*.

Johannes is druk mee bezig om ook streekmarkten en kofferbak verkopen te organiseren. En daarnaast is hij nog steeds bezig om een fysieke locatie te krijgen een boerderij, waar ook buitenschoolse opvang mogelijk zal zijn en waar ouderen kunnen komen. Steeds verder uit te breiden en blijven nadenken zit in Johannes zijn natuur.

Daarnaast is hij een projectleider Voedsel bij Netwerk Duurzame dorpen. Het doel van organisatie om alle dorpen die duurzaam bezig zijn in Nederland op de kaart te zetten. Alle projecten komen op de website www.netwerkduurzamedorpen.nl. De betrokken thema's zijn energie, afval, voedsel, zorg, mobiliteit en nog veel meer. Johannes: *“Het is ook digitaal, maar ook veel fysiek. Ik probeer het steeds zo uit te werken, dat mensen elkaar gewoon ontmoeten. Dat mensen met elkaar praten, dat is heel belangrijk”*.

Maar het is nog niet alles! Johannes is ook een coördinator van heel van alle dorpstuinen in heel Friesland. Ongeveer 11 permacultuurtuinen zijn bezig zicht te ontwikkelen.

Johannes: *“Het is ook een idee dat een dorp een ander dorp advies geeft. Ik zeg niet dat ik expert ben in permacultuur, maar Guy Cotemans van Permacultuur*

Natuurlijk (permacultuurnatuurlijk.nu) is een expert en die breng ik dan in contact met bepaalde projecten die veder met permacultuur willen. Mensen die met duurzaamheid bezig gaan, die willen ook alles doen, niet één dingetje of zo”.

Hoe ga je om met afval?

In het project van Netwerk Duurzame Dorpen is Johannes samen met provincie Friesland bezig om alle dorpen te inventariseren die iets willen met afval beperking en hergebruik. Johannes: “Deze dorpen nodigen we uit voor een overleg om over afval te praten. Vertegenwoordigers vanuit de Provincie komen er dan ook bij. Dan maken we lijst van mogelijke acties, zeg 100 acties, en dan vragen we aan de dorpen “Wat zou je graag willen doen?”. Het is altijd het geval dat één of twee dorpen daar een goed voorbeeld spelen en dorpen die er voor kiezen dit voorbeeld te volgen of uit te breiden, krijgen een ondersteuning van de provincie. En die dorpen gaan bezig van hun dorp een echt kringloopdorp te maken, en dat is iets wat in ontwikkeling is”. 18 september 2013 was een eerste bijeenkomst van duurzame dorpen over het thema Afval.

Thuis heeft Johannes nu een Bokashi emmer dat hij ook nog aan het ontwikkelen is. Hij heeft een eigen klein plastic kasje waar hij planten in voor verwerkt voor de schooltuin. Alle organisch afval vanuit de kas komt dan in de Bokashi emmer. En de ontstane compost wordt dan weer in de schooltuin gebruikt. Daarnaast wordt op de kindertuin biologische schapen mest gebruikt.

Hoe ga je om met energie?

Johannes: “Ik heb een aantal zonnepanelen, maar die kunnen nog niet op het dak, door de regelgeving”. Hopelijk dat inmiddels de zonnepanelen wel op het dak van Johannes huis zitten. Laat de zon maar schijnen!

Hoe ga je om met water?

Johannes: “Ik heb een regenton in mijn voortuin. Op de kindertuin hebben we een zonnepaneel met een waterpomp om water vanuit de sloot op te pompen”

Welke rol spelen dieren in jouw huishouden en permacultuur projecten?

Johannes: “We hebben een streekmarkt, maar dan veel leuker, met een dagje uit op een boerderij. Dit voorjaar hadden we allemaal lammetjes en kinderen staan allemaal bij de lammetjes te kijken, terwijl ouders streekproducten gaan kopen. De andere boerderij heet “Familie kudde” waar ze het kalven bij de moeder laten na het afkalven. En dat betekent dat het rustiger in de stal is. Dan kunnen kinderen bij Familie Kudde komen. En dat spreekt heel veel kinderen aan, omdat het is heel logisch en natuurlijk is dat je bij je moeder wilt zijn”.

Wat zijn je dromen en plannen en wensen voor de komende 5 á 10 jaar?

Johannes: “Als ik logisch nadenk, wat zijn de hoogste posten van de regering in Den Haag? Volksgezondheid is nummer 1. Volksgezondheid met een budget van 75 miljard voor 2013, 71 miljard voor 2012 en veel werkgelegenheid.

Obesitas is ook een heel groot probleem. Mensen die regelmatig buiten en in tuinen werken hebben minder last van obesitas, en daarnaast wordt ook een mooie plek gecreëerd. Nou, als jij volksgezondheid verbetert door mensen te laten werken in de

natuur, dan heb je dus werkgelegenheid en volksgezondheid tegelijkertijd opgelost. Dat mensen dat begrijpen, dat is mijn droom”.

In de buurt van huis van Johannes ligt een heel mooie gebied. Johannes: “Daar zouden duizend huizen komen, maar die komen er dus niet. Hier wil ik heel graag samen met de gemeente het hele gebied met werklozen gaan aanpakken om daar een mooi eetbaar park van te maken. En daar kunnen dan kinderen komen en ook die droom boerderij van mij kan er komen. En als kinderen op een boerderij komen en ze zaaien zaad voor het verbouwen van groente, dan hebben ze beweging, en vervolgens hebben ze gezond eten. Dat betekent dat ze minder ziek worden. Als je kijkt naar de kosten als gevolg van obesitas, zon 3 miljard per jaar, maatschappelijke kosten, dan blijkt buitenwerken en verse groente eten een sleutel zijn tot de oplossing.

Het is daarom belangrijk als je die dingen integraal gaat zien. Vele gezondheidsproblemen zoals ook depressie kan je ook met tuinieren verbeteren. Het gaat dus om verbeteren van welzijn door middel van stadslandbouw en natuur en ik heb daarover ook onderzoek gedaan. Ik heb gekeken naar welke factoren in de natuur zorgen voor verbetering van het welzijn. Natuur is iets anders dan de stadslandbouw. Het is wel bewezen dat natuur welzijn verbetert, maar het is nog niet bewezen dat stadslandbouw welzijn verbetert. Omdat er nog weinig onderzoek naar is gedaan. Je kan wel opmerken dat bepaalde factoren in de natuur, die verantwoordelijk zijn voor het effect van welzijn, je ook terug ziet in de stadslandbouw. Dan kun je het verbeter effecten bewijzen en aantonen. Op die manier zou ik daar graag naar kijken.

En dan hoop ik nog een centrale locatie te hebben, een boerderij waar dus mensen kunnen werken en kinderen kunnen komen. Dat is dan hier in Sneek, maar het liefst zou ik het graag in heel Friesland zien. Think global, act local, dat probeer ik dus ook met dit netwerk, wat ik hier voor lessen opdoe, probeer ik zo snel mogelijk weer naar andere plekken over te dragen. En ik krijg ook veel andere lessen van andere projecten voor mij. Op deze manier kan ik alle ervaringen direct in heel Friesland vertellen.

Duurzame Dorpen Netwerk is voor heel Nederland, maar een fysieke organisatie zien we alleen in Friesland. Nu zijn er 71 dorpen bij het Netwerk aangesloten, denk ik. En in Friesland zijn dat er ongeveer 45. Friesland is op dit moment het meest actief, ook omdat het project is gestaard is in Friesland en wij hebben hier gewoon een grote organisatie erachter. Dus we zoeken in andere provincies vergelijkbare organisaties en misschien ook exporteren we het idee naar Caribisch gebied. Dat zie ik dan voor de toekomst”. Dat is de droom van Johannes Lankester heeft. Dus als u als ambtenaar van de gemeente Sneek en of Provincie Friesland deze woorden leest, denk er over na alstublieft

3.8.2 Plantenlijst permacultuur Schooltuin te Sneek

aardbeimelde
aardpeer „
augurk
bieslook
boerenwormkruid
boomspinazie
brave hendrik
citroenmelisse
daslook
dropplant
egyptische ui
kamille
kas:
kiwano komkommervrucht
komkommer
komkommerkruid
lampioenbes
mais, erwt,

mini meloen
oerprei
pepermunt
pepers vast
quinoa/melde „
radijs
rucola midden met erwt end geen rozenfam.
schorseneer
sla-aardbei framboos
smeerwortel
soja
stevia
suikerwortel
tijm
tomaat
waterkers en erwten midden.
wildezeekool

3.8.3 Foto-impressie permacultuur Schooltuin te Sneek



Complete fotoreeks op limarevaphotography.wordpress.com

3.9 Harmen Boomsma. Privé permatuin te Oude Leij/Alde Leie



Email	harmenco@gmail.com
--------------	--------------------

3.9.1 Gesprek

Wie is Harmen?

Harmen is geboren op een boerderij in Morra. Hij heeft Elektrotechniek gestudeerd met elektronica en informatietechnologie. Waarna geluidstechniek gestudeerd. Daarmee is hij op gegeven moment gestopt om meer ruimte te hebben voor andere dingen in het leven.

Sinds wanneer ben je bezig met permacultuur?

Harmen: "In 2009 ben ik begonnen met permacultuur als bescheiden geschaalde zelfstandige. Tuin verkregen, het handboek gekocht en virgil gelezen. Meer directie van internet gehaald etc."

Wat heeft je permacultuur getrokken?

Harmen: "Dat is een beetje persoonlijk. Als ik terug kijk naar mijn jeugd, toen ik op een boerderij woonde, waren er dingen die ik zag, en mij toen al niet goed leken. En nu wordt het bevestigd via de beweging van permacultuur. Dat vond ik heel aantrekkelijk.

En voor de rest, is het idealisme: de verloedering van landbouw op dit moment en de hoop er doeltreffend iets aan te kunnen doen met behulp van permacultuur. Dat boeren door kunnen gaan met wat ze doen. Maar dan op een liefdevolle manier voor de natuur. En niet alleen maar hoeven denken dat hun werkwijze bemoeilijkt wordt door regels. Nu zijn er veel boeren die hun producten maken, die dat doen alleen vanuit het verdienen van geld, terwijl ze geen idee hebben waarom ze dat doen en wat ze doen. Ik zou dat het liefst zien verandert".

Projectbeschrijving

Harmen: "Ik ben begonnen met een klein stukje bij mij thuis in 2009. Daarna is er een stadstuin van 200 m2 bijgekomen, wat ook een goede omvang was voor het begin. Groter moet je ook niet beginnen in je eentje. Dat wordt alleen maar makkelijker als je later meer ervaring hebt met de werkwijze. Zo kan je dan beter voor jezelf schatten, wat je nodig hebt als een persoon en wat je uiteindelijk kunt behappen, zomaar te zeggen. Daarna heb ik het wel uitgebreid naar 400 m2. En verder kan je niet gaan, als je het zelf moet onderhouden. En nog niet door de natuur.

Daarnaast is het moeilijk om jouw 'bijzondere' werkwijze in de cultuur te brengen. Als je afwijkt van wat mensen normale moestuinieren vinden, dan wordt het meestal moeilijk geaccepteerd dat je steeds meer soorten planten laat groeien. of je moet dan heel goed je best doen. Daarnaast moet je ook jezelf aanpassen. Soms moet je naar de tuin toe, omdat iemand vindt dat je dat moet doen. Dat is niet anders. Daar kan ik niet omheen op een volkstuin. Je bent er en je doet steeds hele kleine

handelingen. Anders was ik mijn tuin al lang kwijt. Jouw tuinproject, jouw tuinonderzoek is belangrijk, maar je moet ook rekening houden met de mensen om je heen. Uiteindelijk is het leerzaam voor jezelf”.

Eerst heeft Harmen een plek gekregen bij het Pollepead, Leeuwarden. Harmen: *”Een geweldig mooi stuk grond in een heel mooie omgeving. Dat was een ideale plek, maar dat was wel ver weg. En daar heb ik veel van geleerd. Nu heb ik een andere tuin veel dichterbij, en dat is veel prettiger. Want het is inderdaad de energie die je erin stopt- input/output”.* Het is uiteraard heel leerzame ervaring, omdat als het regent, en je wilt sperzieboontjes halen en daarvoor moet je driekwartier fietsen, dan doe je dat niet zo gauw.

Gezien omgeving van Harmen’s permacultuur tuin, een klei grond is van het type jonge zeeklei (baby klei). De plantenselectie is daar op afgestemd, en Harmen zal nooit snel grote hoeveelheden van planten uit bossen kunnen verwachten. Daar is meer geduld voor nodig op deze grond. Ook een kraamkamer voor de planten die je in je latere successie wilt hebben. Het klimaat heeft ook zeker een invloed op de vaste selectie. Prioriteiten van permatuin van Harmen zijn de bescherming tegen de wind en het vangen van warmte.

Hoe ga je om met afval?

Harmen: *”Chemische fabrieken maken afval wat moeilijk te verteren is. Ik denk dat er al heel wat veranderd is, in het denken en doen van wat afval is. Ik maak een compost hoop van de organische resten, die ik produceer. Ik zie ook een functie voor compost en micro-organisme maar ik probeer het afval van mijn tuin zoveel mogelijk te laten waar het is. Om niet beginnen met schouwen- dat is wat je doet als je probeert van alle groene afval in je tuin een composthoop te maken. Dat kost veel te veel energie uiteindelijk. Chinezen doen het al eeuwen. En Japanners hebben daar heel mooie technieken voor uitgevonden. Je kunt het lezen in “Farmers of Forty Centuries: Organic Farming in China, Korea, and Japan” van F. H. King. Hij omschrijft zijn reis in 1911 naar China en hoe de Chinezen bezig zijn met hun landbouw. In die tijd kreeg China veel aandacht, vanwege dat ze het zo goed deden zonder al teveel kunstmest of Guano.*

Hoe ga je om met energie?

Harmen: *”Ik gebruik de fiets. Ik gebruik geen apparaten: grasmaaiers of andere tuinmachines op de tuin. Door andere mensen wordt het wel veel toegepast. Je hoort het in het voorjaar. Als het een mooie dag eind maart, begin april is, dan begint iedereen daarmee. Sommige mensen doen het eerst met een schep, maar die komen er uiteindelijk achter dat ze het makkelijker met machines kunnen doen. Dus dan gaan ze deze lenen van de buurman:” Ho, dank je wel buurman! Wat ben je een geweldige buurman!”. En dan kunnen mensen beginnen met een heel zachte open grond, die dan geleidelijk helemaal uitspoelt en dichtslaat na de eerste regenbuien in het najaar”. Zie hier de vicious circle.*

Harmen maakt zelf muziek. Hij heeft een aantal muziekinstallaties in zijn woonkamer staan. Harmen: *”Natuurlijk was het beter geweest als ik een zonnepaneel had voor energie voorziening van alle apparaten. Helaas kan het niet- omdat ik in een*

huurwoning woon. Maar aan de andere kant ga ik heel zuinig om met mijn centrale verwarming. Ik zie 16 graden als een temperatuur waar ik wel bij kan leven. En ik kwam er ook achter dat als je 18 graden of er boven wilt hebben, dat je dan je huis het grootste deel van het jaar moet verwarmen". Wanneer het vochtig is is 17,5 ook een veilige haven in Nederland.

Hoe ga je om met water?

Harmen: "Ik ben bezig met experimenteren: ik gebruik mijn afwas water voor toilet spoeling. Dat scheelt mij veel schoon water. Daarnaast probeer ik zoveel mogelijk keuken spoel water van groenten enzo in de tuin te gebruiken. Regenwater vang ik niet op. Dat is ook te veel voor mij alleen". De stadstuin van Harmen heeft hij zo ingericht, dat het nodige water natuurlijk opgevangen wordt. Zo wordt irrigatie bijna overbodig en spoel je de grond van je buur niet weg.

Welke rol spelen dieren in jouw huishouden en permatuin?

Harmen: "Ik heb een poes. Wat ze doet, weet ik niet. Ik kan haar taal niet verstaan. Ze komt hier alleen maar eten en spelen. Een kat is een echt autonoom dier". Soms voer ik wat geiten aan de kant van de weg. Die snakken naar wat verse boom blaadjes.

Wat zijn je dromen en plannen en wensen voor de komende 5 á 10 jaar?

Harmen: "Ik heb voor de mensen niks te wensen, omdat wij voor onszelf al veel te veel hebben. We hebben alles al. Ik zou wensen dat het een keer ophield: dat drang naar meer het kan alleen maar beter. De hoeveelheid mensen op aarde, dat maakt mij niet uit. Plek genoeg. Als we maar zorgen dat er ook vrijheid genoeg is. Ik zou het liefst wensen, dat 'meer minder' wordt en beter. Ook wens ik dat ik altijd genoeg heb om lokaal voedsel weg te kunnen geven. Dat ik voor mijzelf en voor anderen altijd genoeg heb om te geven en niet alleen youtube filmpjes of Google links etc.

3.9.2 Plantenlijst permatuin van Harmen

Herbasius - beschermende planten

Aardpeer (goed wind scherm, veel wind aan de kust)
Oude Triticum soorten (goede tegen wind, vanwege dat het iets hoger is dan de normale)

Tuinbonen (blijven over het algemeen goed staan op zichzelf)

Woody - beschermende planten

Pseudo acacia - (heeft een snelle groei, later goed stevig hout)
Wilg - (goed ook tegen de wind) ook kun je Els, Vlier , Es en hazelaar gebruiken.

Zwarte Bes

Moerbei

Groen bemesting - bodem bescherming

Tuinbonen	Fabacea stikstof bindend (dogma :
mosterd	Accumuleert veel fosfor en kalium.
Erwten	Fabacea
Phacealia	Accumuleert fosfor en kalium

Witte Klaver	Leguminosae, je kunt ook mimoses, fetch (wikke), Lucerne, Serradella.
--------------	---

Selectie vaste kruiden/ planten

Peterselie
Salie
Rozemarijn
Tijm
Dille (zaait zichzelf)

Koriander (zaait zichzelf en goed zaden van te vangen)

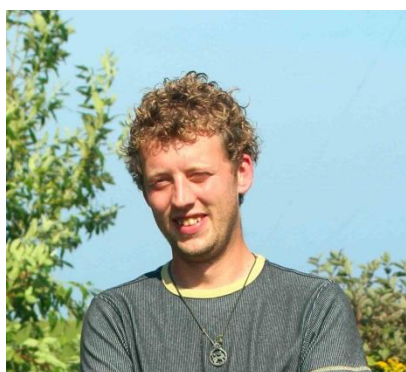
Knoflook (prima om zelfstandig in productie te houden)

3.9.3 Foto-impressie permatuin van Harmen



Complete fotoreeks op limarevaphotography.wordpress.com

3.10 Cornelis Jan Cuperus. Permatuin bij “Fûgelpits” te Moddergat



Adres	Mokselbankwei 1, 9142 VJ Moddergat
Email	sheias@hotmail.nl
Telefoon	0519 321 591
Website	www.fugelpits.nl
Facebook	www.facebook.com/fugelpits

3.10.1 Gesprek

Wie is Cornelis?

Cornelis komt van oorsprong uit Ee. Nu werkt in de vogelopvang Fûgelpits te Moddergat. Als de ouders van zijn vriendin met pensioen gaan, gaat hij en zijn vriendin hun opvolgen.

Sinds wanneer ben je met permacultuur bezig?

Sinds een aantal jaren kent Cornelis Irma van Abelskamp van de Permacultuur Leerschool Friesland. Daarvoor was Cornelis er ook tot op zekere hoogte mee bezig, maar het was omdat hij vanuit zijn gevoel tuinierde. En dat bleek heel erg aan te sluiten bij permacultuur. Cornelis: *“En ik hou niet van schoffelen!”*.

Wat in permacultuur heeft je aangetrokken?

Cornelis: *“Ik vind het zo mooi dat alles een uitdaging is en dat je alles zoveel mogelijk in harmonie wilt laten leven. Wat je opbouwt is voor jezelf en je omgeving. Dat vind ik heel erg mooi”*.

Project omschrijving

Cornelis werkt bij Vogelkustasiel Fûgelpits- een vogelopvang voor zieke en gewonde uit Lauwersmeer gebied(De permatuin is hier sinds twee jaar bij. Het ligt dicht bij het woonhuis. Doel van deze tuin is zoveel mogelijk kruiden te kweken om in te zetten als geneesmiddel bij de dieren, zodat de Fûgelpits steeds minder afhankelijk wordt van de antibiotica.

Hoe ga je om met afval?

Zoveel mogelijk plastic en glas flessen, worden hergebruikt. Plastic flessen worden als voeder/drink bakken voor de dieren gebruikt. Glas wordt gevuld met zelfgemaakte vlierbloesem gelei en andere eten die Cornelis zelf inmaakt. Over keuken- en tuin afval vertelt Cornelis het volgende: *“Kippen, geiten, varkens die lusten veel en eten heel veel. Snoeiafval en zeker de zwaardere takken komen op de tuin te liggen”*.

Hoe ga je om met energie?

De Fûgelpits is al jaren duurzaam bezig. We/ze hebben namelijk een windmolen staan op hun grond. De windmolen is niet van hun, maar meer dan de helft van de geproduceerde energie mogen ze op hun naam zetten. De windmolen levert flink wat energie op. Cornelis: *“We gebruiken wel wat, maar het meeste verkopen we aan het net. Het brengt ons ongeveer 3.000- 4.000 euro/jaar op. Dat geld gebruiken we voor onderhoud van de vogelopvang”.*

Hoe ga je om met water?

Cornelis: *“We gebruiken heel veel kraanwater voor de dieren. Dit omdat in de sloten, in de omgeving van de Fûgelpits heel veel gif zit. Gif die in de landbouw voor het besproeien van gewassen gebruikt wordt. Er waren mensen hier in de buurt, die hun paarden altijd uit de sloot lieten drinken. Dieren waren altijd ziek door gekke infecties en darmkolieken. Dus zijn de paardenhouders ook overgestapt op schoon kraanwater en nu zijn hun dieren weer gezond. Het zegt dan genoeg over de toestand van de natuur hier, en wat normaal moet zijn. In goede water moeten kikkers kunnen leven. In sloten hier in de buurt leven ze niet meer. Als het oogsttijd is, dan wordt alles hier kaalgeslagen. Dat is heel triest. We hebben hier een groen hartje in het midden gemaakt, dus wie weet, verspreid het zich verder.”*

Wat zijn je dromen en plannen en wensen voor de komende 5 à 10 jaar?

Cornelis: *“Ik heb een droom om Fûgelpits zo zelfvoorzienend mogelijk te maken en gebruik van medicijnen tot het minimum te beperken. Daarom willen we op permacultuur wijze geneeskrachtige kruiden en voedsel verbouwen.*

Daarnaast hebben wij hier mensen aan het werk met burn-outs en depressiviteit, die komen hier ook weer tot bloei. De ‘link’ met de mensen vind ik ook heel belangrijk en ik zou mij graag verder willen ontwikkelen om bijvoorbeeld workshops op het gebied van permacultuur te geven in de toekomst.

Op het dak van het vogelverblijf ligt heel veel asbest. We hebben nog geen geld om dat weg te voeren. Daarom het is ook één van de dromen van mij, om op het veilige en goedkope manier weg te halen en daarna het dak met zonnepanelen te bedekken. Het dak is daar perfect voor geschikt, omdat het rechtstreeks op het zuiden gericht is. Met de duurzame energie die we zullen verkopen, kunnen we een geweldige bron van inkomsten voor de Fûgelpits creëren.

Mijn wens voor de maatschappij is dat we bewuster op de Aarde gaan leven, dat we minder gaan vernielen door middel van onze uitstoot van broeikasgassen en ander afval en de manier waarop we met elkaar omgaan. Dat geld, Euro's, minder belangrijk wordt, en dat de mens voorop komt te staan en zicht bezighoudt met harmonieuzere samenleving”.

3.10.2 Plantenlijst permatuin bij “Fûgelpits”

Legenda: E= eetbaar gebruik G= geneeskrachtig gebruik X=niet bekend

Bomen en Struiken.

G	Schietwilg
G	Krulwilg
G	Tammerix
G/E	Vlier
G	Meidoorn
G	Lijsterbes
E	Wichter
G	Els
G	Berk
G/E	Braam
E	Japanse Wijnbes
E	Blauwe Druif
E	Vijg
G	Chinese Roos

G	Zilverpopulier
X	Es
X	Esdoorn
X	Vlinderstruik
E	Aalbes
E	Kruisbes
E	Zwarte Bes
G/E	Blauwe Bosbes
G	Kamperfoelie
G	Hop
G/E	Bruidsluier
G	Lavatera
X	Hedera

Gebruikte Inheemse planten (van nature aanwezig, niet gezaaid/geplant).

G/E	Paardenbloem
G/E	Brandnetel
G	Duizendblad
G	Smalle Weegbree
G	Brede Weegbree
G/E	Rode Klaver

G	Heermoes
G	Kamille
G/E	Melde
G	Madeliefje
G	Akkerdistel

Inheemse planten.

G	Gewone Engelwortel
G	Boerenwormkruid
G	Chichorei
G	Valeriaan
G	Smeerwortel

G/E	Echte Heemst
G/E	Kaasjeskruid
G/E	Muskuskaasjeskruid
G	Korenbloem

Uitheemse planten.

G/E	Roomse Kamille
G/E	Goudsbloem
G/E	Venkel
G/E	Dille
G/E	Rozemarijn
G/E	Tijm
G/E	Wilde Marjolein
G/E	Kruizemunt
G/E	Citroenmelisse
G/E	Kervel
G	Welriekende Geranium
X	Phlox
X	Canna
X	Phacelia
G	Griekse Alant
G	Stokroos

X	Jakobs ladder
G	Vrouwenmantel
G	Bernagie
X	Papaver
X	Reuzenbalsemien
G	Canadese Guldenroede
G	div. Varensoorten
X	Lupine
G	Koolzaad
G	Zonnebloem
G/E	Oost Indische Kers
G	Zonnehoe
G	Donderblad
G	Bosaardbei
X	Elvenblad

3.10.3 Foto-impressie permatuin bij “Fugelpits”



Complete fotoreeks op limarevaphotography.wordpress.com

3.11 Mark Boudewijn. Permatuin bij Dorsptuin Makkinga/Makkingea



Email	m.boudewijn@telfort.nl
Website	www.slimmakkinga.nl

3.11.1 Gesprek.

Wie is Mark?

De achtergrond van Mark Boudewijn is zeldzaam. Dat zou je niet echt verwachten van iemand die zich met permacultuur bezig houdt. Mark: *"Ik heb Rudolf Steiner College gedaan in Rotterdam. Maar net voordat ik mijn eindexamen moeste afleggen, ben ik daarmee gestopt. Op dat moment kwam ik vrij in de maatschappij te staan en ik wist niet wat ik wilde. Ik was 18 toen dat gebeurde. Ik heb heel lang niet geweten wat ik wilde. En ben toen gaan reizen in Noord Europa. Ruim een jaar rondgezworven in Corsica, Italië, Frankrijk env."*

Daarna kwam Mark terug naar Nederland, maar stond hij qua 'papieren' met lege handen. Mark: *"Maar toch was het toen niet moeilijk om werk te vinden. Dus ik heb allerlei dingen gedaan: half jaar bij het archief gewerkt bij Robeco, bij de post en bij een container overslag bedrijf"*. Op gegeven moment was Mark rond 21 jaar. Toen gebeurde er iets volkomen onverwachts. Op een dag nodigde een vriend van Mark hem uit om mee te gaan naar een casino.

Mark: *"Het was iets bijzonders met het spel dat daar werd gespeeld- namelijk je behendig moest zijn om het spel te spelen. Samen met die vriend hebben we er een studie over gemaakt. En zijn we er achter gekomen hoe je dat kon winnen. En als gevolg daarvan, zijn we overal in Duitsland en Nederland allerlei casino's af gaan romen, om zomaar te zeggen, om geld te winnen. En dat was eigenlijk het begin van hele lange geschiedenis van geld verdienen in het casino. En ik doe het nog steeds"*.

En mijn eerste vraag: "En bent u nooit "gepakt?". Mark antwoord heel bewust: *"Ik ben daar heel open over. Het was en is een avontuur. Maar op gegeven moment op mijn 25ste, had ik daar genoeg van. Dan ging ik een opleiding in Amerika doen als vliegenier. En dat heb ik afgerond, maar ik heb daar nooit wat mee gedaan. Ik ben terug naar Nederland gekomen en doorgedaan waar ik talent voor had- namelijk, slim spelen van spelletjes. En dat heeft zich uitgebreid in allerlei varianten van spelletjes, Ik ben allerlei mensen tegengekomen die mij iets konden leren, ik kon hun iets leren. En dat heeft tot op de dag van vandaag stand gehouden. Alleen, het is voor mij nooit een heel bevredigend iets geweest. Je bent namelijk alleen bezig met geld een heel abstract iets"*.

Sinds wanneer ben je met permacultuur bezig?

Een jaar of vier geleden kwam Mark in aanraking met de groene groep van mensen uit dorp Makkinga. Mark kwam een jaar of zeven daar terug om daar te wonen. Mark: "En ze hebben gevraagd: 'Hey, heb je weleens gehoord over de Transition Town Movement?'. Mijn hele leven was ik al geïnteresseerd voor het leven, de kosmos, het bestaan, de vraag waarom we hier zijn. En dat was een insteek voor mij om mij in duurzaamheid te gaan verdiepen. Ik heb sindsdien ongelofelijk veel gelezen. En duurzaamheid heeft voor mij door de jaren heen steeds een ander gezicht gekregen. Heel veel dingen, waarvan ik eerst dacht: Ja het is een goede richting, hier wil ik mijn hart en ziel instoppen; krijgen dan toch een ander gezicht, als je een stukje verder in je ontwikkeling bent. En paar voorbeelden bijvoorbeeld zijn: het was zo 'n hype over biodiesel, en elektrisch rijden. Nu is het duidelijk geworden hoe onduurzaam biodiesel kan zijn.

Toen heb ik ook een introductie cursus gedaan in Leeuwarden, bij Leerschool Permacultuur de Oerfloed, bij Irma Abelskamp". Dat heeft mij dus echt geïnspireerd om PDC ook te gaan doen bij Taco Blom (www.permacultuur.eu). Voor dat ik met de Permacultuur opleiding bij Taco heb begon, heb ik een stevig aantal boeken over permacultuur gelezen, van Bill Mollison, David Holgren, Sepp Holzer, Fransje de Waard en nog veel meer. En nu ben ik met het vervolg opleiding bezig".

Wat in permacultuur heeft je aangetrokken?

Mark: "Permacultuur is een leerweg voor het leven. We zijn los komen te staan van natuurlijke processen. Je leert van permacultuur dat die verbondenheid, waar we deel van uit maken, heel belangrijk is.

Het besef, dat we ver boven onze stand leven. Het besef dat ons geïndustrialiseerde manier van leven dodelijk is voor onze planeet. Ik heb veel gelezen wat er allemaal gaande is in de wereld. Dat heb ik allemaal op een rijtje gezet, en ik wordt daar echt niet vrolijk van. En wat mij in permacultuur heeft aan getrokken, dat het in ieder geval een mogelijkheid bied en de leerweg is voor mensen om ecologisch verantwoord te kunnen leven. Of dat er uiteindelijk ertoe gaat lijden, dat iedereen zo gaat leven, dat betwijfel ik. Omdat ik denk dat te veel mensen gehecht zijn aan deze manier van leven. En als ik naar mij zelf kijk dan moet ik zelf stappen maken om stapje voor stapje inderdaad ecologisch verantwoord te leren leven. Ik bedoel, ik stap zomaar de auto weer in, en rijd rustig een paar honderd kilometer.

Het blijft staan, hoe dan ook, dat als de maatschappij duurzaam wil functioneren, dan zullen we ons moeten houden aan ecologische principes, en die leer je in de permacultuur. Dat is voor mij bijzonder aantrekkelijk aan permacultuur. Het uit veel meer het respect voor al het leven en verbondenheid met de natuur. En dat we onderdeel van deze planeet zijn. En niet alleen maar hier wonen om te besturen en te regelen zoals wij dat willen, maar dat we gewoon moeten voldoen aan ecologische wetten. Dat heeft ook alles met holisme te maken. Verschillende disciplines moeten bij elkaar komen, en vandaar moet je verder bouwen en begrijpen, wat de juiste oplossingen zijn".

Project omschrijving

Vier jaar geleden heeft Mark samen met andere dorpelingen de Stichting Lokaal Ideaal Makkinga opgericht (www.slimmakkinga.nl). Deze stichting heeft beoogd om duurzaamheid een plek te geven in Makkinga. Zo is ook initiatief van Dorpstuinderij Makkinga ontstaan. Een boer Piet Jassing werd gevraagd, of hij zou willen helpen en het stuk eigen land willen verpachten aan de Stichting. Zo is een dorps tuin ontstaan met behulp van vrijwilligers en adviezen van een vriend tuinder, die een paar kilometer van de Dorps tuin woont. Zo hebben alle vrijwilligers beginselen van biologisch telen geleerd. Dat heeft zo een paar jaar geduurd, voordat Mark Boudewijn in 2012 is begonnen met de opleiding permacultuur en die uiteindelijk heeft afgerond.

Maar de Dorpstuinderij is één aspect van het project. Mark: *”Met de Dorps tuin hopen we veel mensen te kunnen bereiken en de ideeën die bij de Stichting Makkinga er bij horen, te kunnen verspreiden. Daarnaast hebben we ook een project lopen met de zelfbouw van thermische zonnepanelen (Meer informatie:*

info@SLIMmakkinga.nl). Het is nu een keer vijf of zes gebeurd. Dat gebeurt in het algemeen één of twee keer per jaar, dat mensen bij elkaar een weekend lang helpen. De zonnepanelen kunnen tegen de kostprijs meegenomen worden. De Stichting heeft ook bijgedragen bij het opstarten van een lokale Energie Maatschappij. En wie weet wat er nog allemaal meer in het vat zit. We hebben redelijk grote oppervlak- één hectare. Maar toch relatief klein aantal mensen, die allemaal vrijwilligers werk hier doen. We willen eigenlijk heel veel maar het is niet altijd energetisch op te brengen. We hebben hier een vaste kern van 5-7 mensen die geregeld hier komen”.

Op de Dorpstuinderij is ook drie jaar geleden een cranberry's veld aangeplant. Daar staan nu schapen te grazen. Mark: *”Samen met andere mensen die cranberry's telen proberen we de beste teeltmethode daarvoor te vinden. Maar uiteindelijk het is de bedoeling dat de cranberry de overhand krijgt”.*

Cranberry's hebben schrale en arme grond nodig, daarom werd de top laag er afgehaald en op andere plek in de tuin gelegd als bedden voor bloemen en adoptie van planten. Maar het bleek ook dat er ongelofelijke hoeveelheid kweek in de top laag zat. Mark: *”Maar toen ik aan mijn permacultuur opleiding begon, dacht ik, o ja ik kan iets moois maken met die overwoekerde bedden! Toen besloot ik enkele bredere paden daar aan te leggen en de combinatie teelt toe te passen”.* Dat was de eerste permacultuur ingerichte stukje grond op de Dorpstuinderij Makkinga. Het ander deel was met fruitbomen gildes aangelegd, als een meerjarig systeem met combinaties van planten. Mark: *”Daarvoor heb ik dit boekje gebruikt- “Combinatieteelt” van Bob Flowerdew. Bob is ook een permacultuurist”.*

Hoe ga je om met afval?

Mark: *”Ik probeer zo weinig mogelijk afval te creëren. Als het seizoen juist is, dan eet ik volledig uit de tuin. Ik heb thuis een grote composthoop aangelegd. Daarnaast verzamel ik bladeren om samen met een schep zand een teelaarde zelf te maken voor de jonge planten. Thuis met het hout afval dat ik heb, maak ik hout wallen, waar dieren zich kunnen nestelen: egeltjes en vogels”.*

De overvloed van de Dorpstuinderij Makkinga gaat naar voedselbank. Organische afval gaat naar de kippen. En wat de kippen niet lusten- naar compost hoop.

Hoe ga je om met energie?

Mark: *"Thuis heb ik nog niet veel aanpassingen in mijn woning gedaan, omdat mijn huis sowieso te koop staat. Ik wil daar weg, en daarna een kleinere woning gaan zoeken in de buurt van de Dorpstuinderij. Ik woon in een huis waar aardgas wordt gestookt en daar heb ik dus geen aanpassing aan gedaan. Het liefste zou ik willen dat ik op hout zou kunnen gaan stoken. Gewoon een klein compacte woning, die in sommige gedeeltes verwarmd wordt door hout. Het moet allemaal nog gerealiseerd gaan worden. Ik heb een paar jaar geleden mijn dak, helaas met niet duurzame materialen, wel geïsoleerd. Dat bespaart enorm aan de stookkosten".*

Hoe ga je om met water?

Mark: *"In mijn nieuwe woning ben ik van plan om een regenwater opvangsysteem aan te leggen, dat ik mijn eigen water ga gebruiken. Wat mij duidelijk is geworden tijdens de permacultuur lessen, is dat in de huidige moderne woningen in Nederland, het heel moeilijk om al die aanpassingen te maken. En daar ligt een uitdaging".*

Welke rol spelen dieren in jouw huishouden en permatuin?

Mark: *"Hier op de tuin hebben we alleen kippen en schapen. We hebben een grote concurrent van cranberry, dat is pitrus. Voorheen hadden we een soort maairegime ingesteld, en nu proberen we met de schaapjes het overwoekeren van pitrus op de cranberry 's te voorkomen".*

Wat zijn je dromen en plannen en wensen voor de komende 5 á 10 jaar?

Mark: *"Momenteel liggen mijn dromen in het bewust maken van anderen, de feiten over wat er allemaal speelt in de wereld. En ik zie mijzelf daar ongeloofelijk aan ergeren dat het zover kon komen. Dat onze leiders, die mensen waarop we stemmen en die ons zouden moeten vertegenwoordigen, in de zaken zitten van marketeers en niks werkelijk doen aan de problemen. Alleen maar pleisters plakken. En daarom wil ik voor mijzelf de komende vijf jaar langzaam toegroeien naar inderdaad ecologisch verantwoord leven. En ik wil het ook graag aan mijn twee kinderen bij brengen. Ik zie hoe ze opgroeien, en wat er om hen heen gebeurt. Invloeden van westers leven zijn sterk: telefoontje, computer etc. En op school worden kinderen sterk beïnvloed om dat vast te houden en daarin mee te gaan. En dat zie je in je opleiding, je lagere, middelbare school, daarna studeren. Dan kom je in het gemakkelijk in het 'bestaande reguliere' systeem terecht.*

Daarom heb ik voor mijzelf een doel gesteld dat ik over deze thema's met zoveel mogelijk mensen wil spreken. Wat het uit zal maken, dat weet ik niet. Maar dan heb ik in iedere geval wat gedaan, en heb ik er persoonlijke een beter gevoel over.

Ik denk dat we naar meer egalitair systeem moeten. En dat het niet normaal is dat Jantje een miljard op zijn rekening heeft staan, en de Pietje 'de knopjes' aan elkaar moet maken. En zolang het aan de orde is, dat de ene persé meer wil dan de andere, of zich beter moet voelen dan de anderen, en zich beloond moet zien met grote

bedragen geld, waar geen verantwoordelijkheid aan vast zit. Daarmee komen we niet tot een oplossing, en of kan de economie niet mee komen.

Ik hoor ook gedachten van mensen voorbij komen, van: “Weet je, het leven is moet zich uitleven. En de wal zal het schip moeten keren. En ja we zitten eenmaal in de ontwikkeling, die niet te stoppen is”. En daar kan ik me dus niet bij neerleggen, echt niet. Uiteindelijk draait het om het systeem, en het systeem maakt de wereld kapot. De “industriële vooruitgang” heeft zoveel ellende veroorzaakt. Ik hoef niet alle feiten op te noemen. Voor wie, die geïnteresseerd is in die feiten, zijn er boeken vol over geschreven. Maar tegelijkertijd, zijn we wel nagenoeg afhankelijk geworden van dat systeem.

Een van de stuitende opdrachten, die we in één van de laatste lessen van de permacultuur opleiding hebben gekregen was de volgende opdracht: “Omschrijf je leven en alles wat je gebruikt in je leven en hoe denk je dat het verbonden is aan de globale en/of lokale economie?”. En uit antwoorden van de groep bleek dat alles nagenoeg verbonden was aan de globale economie. Dus het hele industriële model is ook onze levensader tegelijkertijd. Maar het is een mensenrecht om een veilige toekomst voor onze kinderen te hebben. En dat besef bij mensen mag gaan groeien om vervolgens in verzet te kunnen komen tegen alles wat ongezond is voor deze Aarde”.

3.11.2 Plantenlijst permatuin bij “Dorpstuinderij Makkinga”

Bij de boomgilden (pruimebomen):

knoflook
daslook
rode bes
smeerwortel
russische smeerwortel
nieuwzeelandsche spinazie
maggikruid
bieslook
indiasche munt
indiaanse aardnoot
dille
selderij
snijsselderij
oost-insische kers
dragon
rabarber
hartegespan
stengelui
bonte venkel

venkel
roomse venkel
kamille
tijm
bonenkruid
goudsbloem
aardbei
honingbes
appelmunt
eeuwige prei
koriander
citroentijm
rozemarijn
lieve vrouwe bedstro
citroenkruid
boomui
eeuwig moes
lavendel
ananas salie.

De gilden zijn nog niet volledig ingevuld. Dit jaar (2014) zal dat verder gebeuren met nog een aantal meerjarige planten.

Bij de verhoogde bedden:

japanse wijnbes
bramen

frambozen aan de zuidkant tegen het insectenhotel i.v.m. de schaduwplekken.

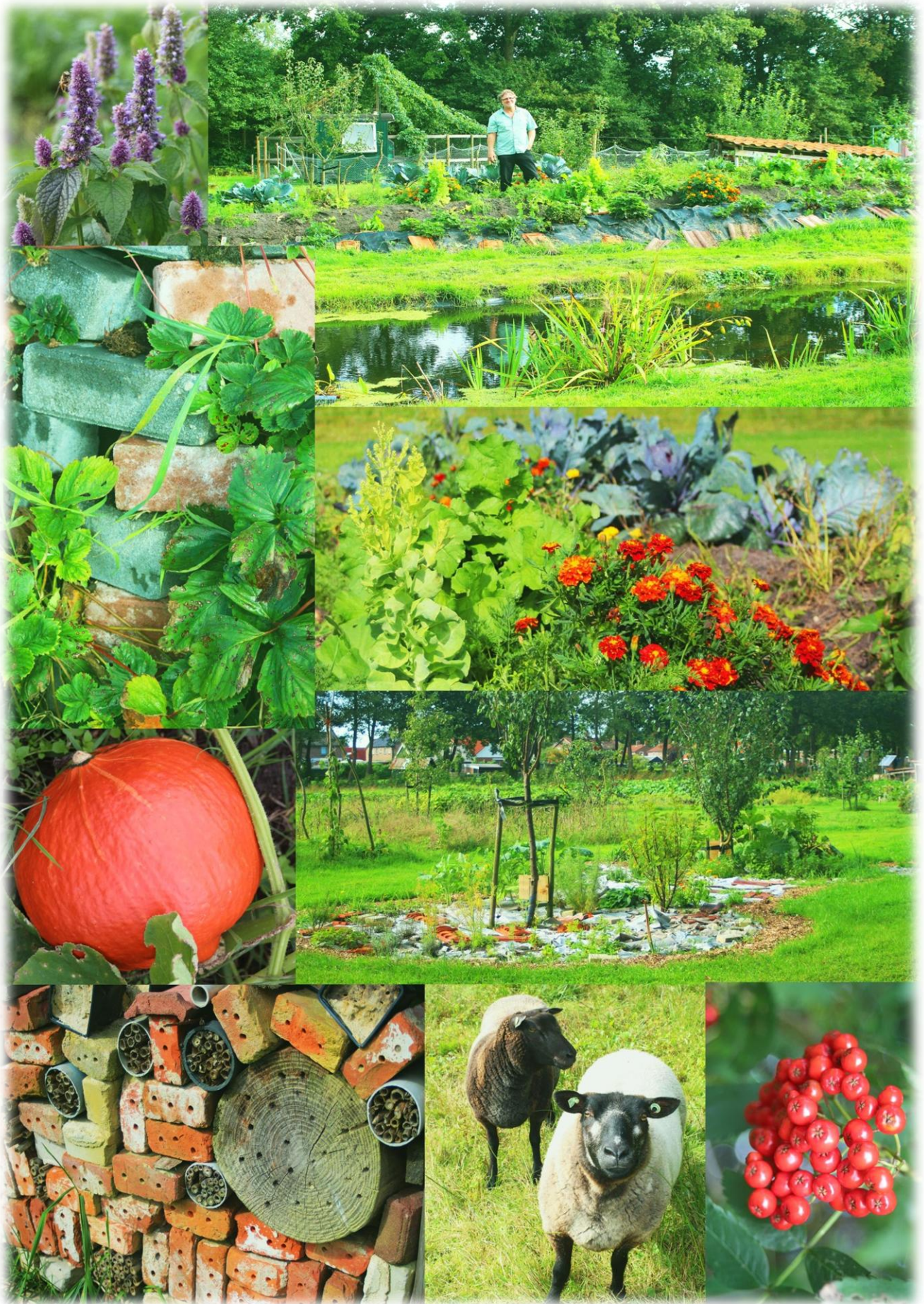
Op de verhoogde groentebedden zijn de combinaties van gewassen geteeld:

-friesche woudboontjes, rodekool, witte kool, dille, afrikaantjes, goudsboem.
-wortel, ui, goudsbloem, afrikaantjes, dille.
-knoflook, aarbei.
-pompoen, pronkboon, zonnebloem,

goudsbloem.
-tuinboon, dille.
-raapjes, snijbiet, ui, afrikaantjes, dille.
-koolrabi, prei, diverse kruiden.

Op nog 2 bedden zijn er groenbemesters als witte en blauwe lupine en phacelia gezaaid om te zien wat het met de bodem zou doen/ om ook de gewassen wat beter te leren kennen.

3.11.3 Foto-impressie permatuin bij “Dorpstuinderij Makkinga”



Complete fotoreeks op limarevaphotography.wordpress.com

3.12 Harmen en Irma . “De Friese Veld Hof” te Blesdijke/Blesdike



Adres	De Friese Veld Hof Friese Veldweg 31 8398ET Blesdijke
Email	hampeldepampel@gmail.com
Telefoon	0521-795158

3.12.1 Gesprek

Wie zijn Harmen en Irma?

Harmen en Irma wonen sinds kort in Blesdijke, waar ze een huis met 1,2 hectare land hebben gekocht. Harmen en kinderen zijn dyslectisch. Hele familie heeft het streven om zelfvoorzienend te leven. Daarom hebben zij meteen een permacultuur tuin aangelegd. Het huis wordt gerenoveerd met duurzame en natuurlijke materialen. In de woonkamer is een leemoven geplaatst, en de slaapkamer boven is ook helemaal klaar (najaar 2013). Harmen en Irma willen graag echt zelfvoorzienend zijn. Maar dat valt hen niet altijd mee. Irma verteld dat praktisch gezien zij toch afhankelijk blijken te zijn van de economische structuur om hen heen, wat extra kosten met zich meebrengt.

Harmen en Irma vragen zich af: hoe leef je echt 100% zelfvoorzienend? Kan het echt? Als je het alleen doet zal het moeilijk zijn. Maar als je zelfvoorzienend met meerdere personen wilt worden dan zijn er mogelijkheden. Duurzame lokale gemeenschappen waarbij kennis en vaardigheden gratis gedeeld worden, spelen naar onze (Harmen en Irma) mening een cruciale rol. Als ieder op hulp van zijn buurman kan rekenen, worden we er allemaal gelukkiger van.

Het is veel wat er moet gebeuren in het huis en de tuin, maar Harm en Irma willen hun duurzame dromen waar maken! Hulp is welkome ☺

Het was helaas door een aantal redenen niet mogelijk om het gesprek op te nemen. Wel treft u een fotorapportage van het bezoek. Hierbij treft u een korte beschrijving van De Friese Veld Hof door Irma: *”Parkachtige tuin van 1 Ha(50 m x 200 m) op een zuidflank van een leemstuwwal uit de ijstijd met een hoogteverschil van ongeveer 1,5 m. Begroeid met heel veel doorgeschoten Wilg, Berk, Laurierstruiken, Coniferen. Verder veel cultuurstruiken en bomen en ook fruitbomen. Op het terrein bevindt zich ook een kunstmatig aangelegd vijvercomplex. We wonen hier in een verbouwde en een nog verder te verbouwen boerderij midden op het terrein. Hetgeen hierboven staat is de uitgangspositie voor een permatuin en een zelfvoorzienend leven met als motto “Een Plek om te delen, spelen en te helen”*

3.12.2 Foto-impressie “De Friese Veld Hof”



Complete fotoreeks op limarevaphotography.wordpress.com

3.13 Douwe Wielstra. “Verdennergia” eco-gemeenschaap in Costa Rica



Email	douwe2012@yahoo.com
Website	www.verdennergia.org

3.13.1 Gesprek

Wie is Douwe?

Voor u ligt een verhaal over een Friese man die een stap buiten Nederland heeft gezet op zoek naar natuur, zelfvoorzienend willen zijn en van het leven wil genieten.

Mijn ontmoeting met Douwe Wielstra, een permaculturist met ervaring, verliep via Harmen Boomstra, waarvoor dank aan Harmen. Douwe en Harmen zijn oude vrienden van elkaar. In najaar van 2013 was Douwe in Nederland op bezoek bij zijn familie. De afspraak voor het interview werd snel gemaakt.

Geboren in Dokkum, is Douwe een echte Fries. Daar is hij naar de lagere school gegaan om vervolgens van mavo naar havo/vwo over te stappen. Uiteindelijk heeft Douwe de 4 jarige hbo-opleiding bij Van Hall Larenstein in Velp, Tropische Bosbouw afgerond. En twee jaar na zijn opleiding is hij naar Costa Rica verhuisd. Tegenwoordig woont en werkt Douwe bij Verdenergia Permacultuur gemeenschaap in Lanas de Puriscal www.verdennergia.org.

Douwe verzorgt Permacultuur Ontwerp Cursussen (Permaculture Design Course) voor een breed internationaal publiek: Verenigde Staten, Canada, Mongolië, Nederland, Engeland etc. Het leert traject is verspreid over 18 dagen. Daarna kan je jouw verblijf verlengen met een extra 2 tot 5 weken om meer praktische kennis te verkrijgen. En het is ook mogelijk om tegen betaling voor langere periodes te blijven als vrijwillige hulp. Meer informatie is op de website van Verdenergia te vinden onder kopje “Visitors Info”.

Sinds wanneer ben je met Permacultuur bezig?

Douwe: “Tijdens mijn opleiding Tropische Bosbouw kwam ik weleens permacultuur tegen, via mijn klasgenoten die het daar weleens over hadden. Toen is mijn interesse voor permacultuur gewekt. Door middel van stages ben ik daar dichterbij toe gegroeid. Ik heb een half jaar in Kenia een stage gelopen bij een onderzoeks-centrum voor Agroforestry www.worldagroforestrycentre.org. Dus toen kwam ik een stap dichterbij bij permacultuur.

Toen ik naar Costa Rica ging heb ik meteen een permacultuur cursus gevolgd. Ik heb de Permaculture Design Course gedaan bij Punta Mona (puntamona.org). Dat is eigenlijk de grootste permacultuur boerderij in Costa Rica. Stephen Brooks was mijn leraar. Het was heel leuk! Deze cursus heb ik 9 jaar geleden (in 2004) gedaan. Dat heeft me veler geïnspireerd. Je kunt wel de cursus doen, maar dat wil

niet zeggen dat je permacultuur kent en kunt bedrijven. Dus daarna om praktische ervaringen op te doen, heb ik op verschillende permacultuur boerderijen gewoond in Costa Rica (o.a. Cascada Verde www.cascadaverde.org). Nu woon en werk ik bij Verdenergia, wat me heel erg goed bevalt”.

Wat in Permacultuur heeft je aangetrokken?

Douwe:” Ik heb altijd al een interesse in natuur gehad. Als jongetje ging ik altijd eieren zoeken in het weilanden, slootjes springen, schaatsen. Gewoon in het natuur zijn. En ik merkte ook dat ik daar heel erg rustig van werd. Op één of andere manier haalde ik meer energie uit de natuur, dan uit de stadsleven.

Ik wilde ook echte natuur om me heen hebben. In Nederland was dat niet goed mogelijk. De meeste natuur is hier gecultiveerd. Vanaf mijn achttiende had ik bedacht: ik wil in de tropen gaan wonen. Toen heb ik ook besloten om tropische bosbouw te gaan studeren. Dat leek me heel erg leuk om te doen, maar tijdens mijn opleiding kwam ik achter dat de landbouw de grootste bedreiging is voor de bossen. De manier waarop tegenwoordig geleefd wordt is niet juist en onnatuurlijk. Dus daarom ben ik opzoek gegaan naar manieren om het te verbeteren via agroforestry en daarna- permacultuur. Toen was ik helemaal verkocht: dit is het, daar wil ik voor gaan!”.

Project omschrijving

Douwe: “Het project waar we bij Verdenergia mee bezig zijn is dus om onszelf van eigen voedsel te kunnen voorzien. Het doel is uiteindelijk om een voedselbos te creëren met grote variëteit en een stabiel ecosysteem. We zijn een gemixt bedrijf, die begonnen is met de opzet om biodiesel te produceren op een duurzame manier door aanplant van jatropha (*Jatropha curcas*). We zijn nog steeds aan het groeien: het heeft tijd nodig om de aarde weer te herstellen.

Door les te geven in permacultuur (PDC) delen we onze kennis en ervaringen met anderen. Na de cursus willen we mensen stimuleren om nog enkele maanden op de boerderij te verblijven, zodat ze de geleerde kennis kunnen toepassen. Dan kunnen ze aanvoelen hoe is het om in een permacultuur gemeenschap te wonen. Dat kun je niet zomaar in drie weken leren. Dat moet je aan lijve ondervinden”.

Hoe ga je om met afval?

Douwe: ” In eerste plaats vragen we mensen te proberen om geen afval mee te nemen naar de boerderij, oftewel “What you bring in, you bring out”- jouw eigen spullen weer meenemen. Maar natuurlijk ontkom je er niet aan om wel wat afval te produceren. En dat proberen we te recyclen. Het is een toeval, wat heel bijzonder is: in half uurtje van Verdenergia ligt een recycle centrum. Dus om de zoveel tijd laden we een auto vol met spullen die we zelf niet kunnen of willen recyclen en brengen deze daar naar toe.

Ik ben nu ook een eigen huis aan het bouwen. Eerst hebben we een fundament gelegd van plastic en daarna een cementen vloer er overheen gedaan. Plastic zakjes gevuld met zand gebruiken we voor isolatie tussen de muren. Daarnaast hebben we

veel autobanden gebruikt voor de bouw van ons eerste Earthship. Je fantasie is the limit!

Het gaat natuurlijk om dat je zo min mogelijk produceert aan afval en bewust om gaat met materiaal. Hier in Nederland zetten we ons afval bij een container bij de weg, daar kijk je niet meer om. Maar pas dat je echt zelf mee moet betalen, dan pas realiseer je je hoeveel afval jij produceert.

Hoe ga je om met energie?

We gebruiken niet zo veel energie voor verwarming ☺. We moeten wel de gasflessen kopen om op te koken. Daarom zijn we bezig om een eigen biogas-installatie op te zetten. Het staat nog in de kinderschoenen, we hebben nog financiële input nodig om het te kunnen ontwikkelen.

Om het gebruik van gas te verminderen, hebben we kort geleden de zogenaamde 'rocket stove' gebouwd. Met klein beetje hout kun je dan efficiënt hitte maken. Daar verwarmen we een hele grote pot met water, die pot gaat in wat ze noemen a 'haybox' - oude vriezer die we omgebouwd hebben met isolatie materiaal. Dus als je een kopje thee wilt zetten, dan ga je naar die "vriezer" en haal je er wat water uit. Dan heb je nog maar een klein beetje gas nodig om het aan de kook te zetten. Op die manier heb je een grote energiebesparing.

Iets wat we ook heel graag willen hebben is energie op waterkracht. Bij onze boerderij lopen twee stroompjes, dus je kunt heel makkelijk een micro-hydrosysteem installeren. Maar daar komen natuurlijk wat kosten bij kijken. Daarnaast is de opslag van energie een probleem. In Costa Rica zijn ze nu ook bezig met projecten waarbij je de energie die je opwekt kunt leveren aan het netwerk, wat ze ook in Nederland doen.

Bij permacultuur heb je het niet over OF maar EN- dus we willen allebei: zelf opwekken en elektriciteit van het net krijgen. Maar we zitten in een derde wereld land, dus het gebeurt geregeld, dat de elektriciteit uit valt. Dan is het natuurlijk heel mooi, dat je op je eigen systeem terug kan vallen. Daarnaast bespaar je er heel veel geld mee, als je zelf energie opwekt.

In het begin hadden we een behoorlijk elektriciteit rekening, ongeveer 200 dollar per maand. Dus we gingen toch nadenken over alternatieven. De eerste stap die je neemt is je energie verbruik te verminderen. Dus we hebben heel erg kritisch gekeken: waar gaat die energie eigenlijk naar toe?. In het begin werd ons heet water opgewarmd met elektriciteit, - dat kost natuurlijk heel wat energie. Nu hebben we een spiraal op het dak liggen, zwarte buis, die ons van heet douchewater voorziet. Zo kan je op veel manieren energie besparen.

Op dit moment hebben we geen zonnepanelen. We zijn daarmee wel bezig. Maar ja, zonnepanelen hebben positieve en negatieve kanten. Alle grondstoffen en niet ethische arbeidsomstandigheden die met productie van zonnepanelen verbonden zijn spreken voor zich. De problemen met water en windenergie zijn, dat deze

systemen allemaal bewegende delen hebben, dus onderhoud intensief zijn. Je moet ze blijven smeren. En als je veel smeert, dan komen die vetten in het water terecht.

Dus dan moet je keuzes gaan maken: waar gaan we voor? Daarom denk ik dat het goed is om kansen te spreiden en klein beetje van alles doen en kijken wat er het beste werkt. En daarop voortbouwen.

Hoe ga je om met water?

Douwe: "We zitten met de boerderij op een bevoorrecht positie. We zijn gunstig gelegen ten opzichte van de drinkwaterbron. We hebben eigen vers drinkwater die we zo uit de beek halen! Een paar manden geleden hebben we ook voor de hele dorp een drinkwaterinstallatie geïnstalleerd. Het water wordt opgevangen vanuit de bron, daarna gefilterd met de natuurlijke filters door de aarde heen. Dit water is het beste water wat ik ooit gedronken heb.

Op Verdenergia gaat grijsafval water naar het grijswaterfilter. Voor zwart water gebruiken we septic tank, maar we hebben ook verschillende compost toiletten geïnstalleerd, dus die septic tank wordt nauwelijks meer gebruikt. Alles wat er gecomposteerd wordt uit de composttoiletten, gaat weer het land op. We doen er wel Effectieve Microorganismen bij. Urine vangen we apart op en gebruiken dat ook als mest. Ook gebruiken we rode Californische wormen (*Eisenia foetidae*) – zo worden de vast stoffen na een half jaar heel mooi spul. Waar je het benut, krijgen we komkommers en tomaten! Zelfs oesterzwammen gingen daar groeien! Het is eigenlijk krankzinnig als je dat wegspoelt!"

Welke rol spelen dieren bij je permaproject?

Douwe: ".Ik zie dieren als essentieel deel van het boerderij leven. Een boerderij kun je zien als een lichaam: net als in lichaam heb je verschillende organen, die allemaal samenwerken. Dus ook dieren zijn organen die binnen de boerderij thuis horen- ze zijn deel van de cyclus.

Als jij weer graag compost wilt maken, dan heb je poep nodig en daar zijn dieren voor nodig. We hebben kippen, konijnen, koe en een paar paarden. Kippen zijn voor de eierenproductie en voor vlees, konijnen voor vlees, paarden worden recreatief gebruikt en de koe is voor de melk. En al die dieren zijn ook voor de productie van mest. We proberen dieren zoveel mogelijk van het land te voeren. Voor de koe en paarden gaat het wel, maar kippen en konijnen voeren we wat bij, grotendeels als ze klein zijn. Harmen Boomstra voegt toe: "Kippen zijn eigenlijk grote insecten eters. Daar halen ze hun proteïne uit. Waar de kippen de hele dag zoeken zijn, zijn pissebedden, kleine miertjes, kevertjes, en kleine spul, die wij niet zien. Maar de kip ziet het meteen. Als er graan komt, dan eet de kip het ook, maar wat de kip eigenlijk altijd opzoek naar is, zijn insecten". Dat is interessante informatie!

Douwe vertelt verder: "Voor onze kippen hebben we een rotatiesysteem waarbij het kippenhok in het midden staat. Om proteïne te voorzien, hebben we een emmer met gaten geplaatst boven de ren. In deze emmer leggen we keukenafval met een

beetje poep, daar komen vliegen op af, en dan maden, en die vallen door de gaten naar buiten, en dat eten die kippen weer op. Zo simpel en natuurlijk- het werkt uitstekend. En dat hebben we ook boven de vijver. Daar kweken we Tilapia. Je ziet dus de Tilapia altijd zwemmen rond die emmer”.

Wat zijn je dromen en plannen en wensen voor de komende 5 á 10 jaar?

Douwe : “We zijn met Verdenergia al aardig goed op de goeie weg. Mensen zullen het er misschien niet mee eens zijn, maar zoals het nu met de economie gaat, gaat het ook niet goed. Ik denk dat de trend, naar meer zelfvoorzienendheid, agroforestry en permacultuur door gaat zetten en mij zie je daarover niet om huilen. Ik denk juist dat economische crisis mensen meer naar elkaar toe gaat brengen en dat ze opzoek gaan naar alternatieven om wereld te gaan veranderen. Het geld systeem waar we nu inzitten, dat is natuurlijk ten dode opgeschreven. Het kan mij niet vroeg genoeg beginnen, dat mensen tot het inzicht komen dat het anders moet.

Ik ben nu mijn huis aan het bouwen. Dat wordt dan heel erg mooi gemaakt met materialen die uit de omgeving komen: leem, palmbladeren. Ik hoop dat ik in de toekomst lekker op mijn veranda kan zitten en van mijn tuin kan genieten.

Misschien mijn kinderen beetje opvoeden en stimuleren: “doe dat en dat ook”. Dat ik lekker op mijn kont kan zitten. Permaculturisten, het zijn eigenlijk luie mensen. Waarom zou je moeilijk doen, als het makkelijk kan? Met de minste input voor het meeste effect”.

3.13.2 Foto-impressie “Verdennergia”



Foto's door Verdennergia en Carolyn Monastra. Eindredactie door Anastasia Limareva

4 Overige permaculturisten in Friesland

Hierbij vind u een overzicht van mensen die ook permacultuur projecten in Friesland hebben opgestart, maar waar ik, in verband met de beperkte stagetijd, geen bezoek heb gebracht. Van sommige mensen is er slechts naam en email bekend. U bent bij deze uitgenodigd, met de volgende adressenlijst, op eigen zoektocht te gaan naar permacultuur.

Als u nog meer permatuinen in Friesland ontdekt, email dan de gegevens alstublieft aan Irma Abelskamp (info@leerschoolpermacultuur.nl).

Ik wens u veel plezier met het ontdekken en bezoeken van de volgende permaprojecten ☺.

Naam	Email	Plek
Adam Posthuma en Daniel Owen	adamposthuma@hotmail.com dowen80@gmail.com	vlakbij Workum aan de trekvaart naar Bolsward
Bregje Hamelynck	b.hamelynck@eostra.nl	Sibbrandabuorren
Jaring Brunia	jaringbrunia@hotmail.com	Rouwerd
Jan van der Kroef	info@janvanderkroef.nl	-

Naam	Email/telefoonnr.	Adres	Website
	opleiding@permacultuur.eu 06 15058755	Centrum wilgenhoeve Exmorazijl 2 8759 LP Exmora	www.centrumwilgenhoeve.nl
Martien Wintermans	martien2303@hotmail.com 06 37350223	Overijsselseweg 16 9084AB Goutum	www.groenteboom.nl
Bauke en Elske	bauke.elske@gmail.com	De Oude Commissieweg 16 Noardburgum	-
Arie en Manja van Herpen	arie.ferwert@gmail.com 0518 41 27 27	De Camingahof Ljouwerterdyk 14 9172 PE Ferwert	www.earthpo.com/concepten arievanderherpen.blogspot.com
Jerusha Nicolai	jnicolaio@gmail.com	Eetbare tuin Wiekslag 28 8446 KT Heerenveen	-
Rita Verhoeven Boudrie	rverhoevenboudrie@hotmail.com	"Achter de Wilgen" Drachtster Heawei 93 9213 VJ De Wilgen	-

5 Bijeenkomst Friese permaculturisten op 5.10.2013

De doelstelling van de Leerschool Permacultuur Friesland is onder andere de permacultuur mensen en projecten in Friesland op de kaart zetten. Dat mensen bekend raken met het begrip en dat bij voorkeur mensen bezig gaan om permacultuur toe te passen.

Daarna is het belangrijk te weten wat er op gebied van permacultuur, binnen Friese grenzen beschikbaar is, qua projecten, maar ook de mensen die daar de kennis toe hebben. Het zou mooi zijn, als we een keer bij elkaar komen om onze gedachte te wisselen en om elkaar een keer gezien en gesproken te hebben.

Daarom werden zoveel mogelijk mensen uitgenodigd voor een Bijeenkomst permaculturisten in Friesland 2013 op 5 oktober 2013 bij De Oerfloed te Goutum, bij Leeuwarden.

Het is niemand, die alles weet. Samen weten we altijd meer! Of je een kleine permatuin hebt, of ben je aan het experimenteren met permacultuur principes, ben je gediplomeerde actieve of niet actieve permadocent- laten we met elkaar in de toekomst kennis maken. Op 5 oktober 2013 waren er 24 mensen uit heel Friesland aanwezig en hebben samen een mooie dag van gemaakt. Hopelijk wordt Bijeenkomst permaculturisten in Friesland een jaarlijkse traditie!

De motto van de bijeenkomstdag was 'kennis ontvangen en geven'. Hierbij een impressie van de dag door de ogen van aanwezigen.

Sissi de Kroon idekroon@gmail.com

"Eetbare tuin met een focus op inheemse planten en vergeten groenten in Jirnsom. Ik vind het leuk om mensen de diversiteit in mijn tuin te laten zien. Mijn kennis van planten en wat je ermee kunt is redelijk, maar als iemand toegevoegde informatie heeft, graag. Ik ben altijd in voor ruilen van zaden en planten, al moet het soms nog gestekt worden.

Ik heb een overschot aan compost (er zit een deel kippen stront in). Mijn tuin is redelijk vol (± 150 soorten kruiden, vruchtplanten, groenten enz.) maar heel inefficiënt qua indeling. Alle ideeën en toegevoegde kennis zijn welkom. Alles wat ik doe gaat low budget. Wil je eens langskomen?"

Jolanda van Rijn jo.willemse@gmail.com

"Mijn wens. Aangezien het te lang is, ga ik voor steekwoorden duurzaam, schoon (energie), gezond, terug naar de basis, zeitgeist, familie, gemeenschap, voorzien.

Trots zijn en kunnen zijn op de keuzes die ik maak voor mij en mijn gezin. LEREN en doorgeven!"

Yvonne van Aacken (moeder van Jolanda van Rijn)

"Al lerend van mijn dochter, raak ik steeds meer geïnspireerd."

Eliza Janse (elizajanse@upcmail.nl)

“Ik heb veel ervaring en kennis van bomen, struiken, kruidachtige planten. Ben erg geïnteresseerd in bodemleven en werken. Experimenteer veel met bodem. Ik heb ervaring in het onderwijs (groen) en doceer groenvakken bij Nordwin College Friesland. Ik probeer daar het “niet” werken met de bodem te promoten. Ik wil ook lesmateriaal aanpassen. Ik hoop mijn ervaring te kunnen gebruiken voor de “Dorpstuin Hurdegaryp”.”

Janet Pasveer info@roeach.nu

“Persoonlijke kennis die ik kan delen: De principes van het wekken van groenten en fruit. Kennis die ik graag wil ontvangen: Kennis over de rijkdom aan insecten die leven in mijn permacultuur tuin en de functie die ze hebben.

Ik weet heel weinig over insecten, kan ze niet goed herkennen en weet niet welke nuttige en/of schadelijke functie ze hebben. Door hierover meer te weten wil ik hun nut gebruiken ten gunste van het ecosysteem. (dus niet plagen bestrijden met nut vergroten)”.

Jouke Bruinsma joukeg@gmail.com

“Ik hoop te zien en leren hoe er met meer natuurlijk systemen voedsel geproduceerd kan worden. Vooral de bos(rand) tuin vind ik erg mooie idee, en dat hoop ik zelf te verwezenlijken.

Zelf heb ik enig inzicht in ecobouwen en wil die ideeën wel delen.”

Anne Pieter Nicolai a.nicolai5@chello.nl

“Ik heb thuis een permacultuur tuin waarin ik een stabiele situatie probeer te creëren met o.a. vaste eetbare planten. Daarnaast heb ik een moestuin, waarbij permacultuur principes toepas.

Ik hoop hier inspiratie op te doen en praktijk ervaringen mee te krijgen van ‘dingen’ die werken of niet werken.

Mijn eigen kennis en ervaring wil ik graag delen. Voornamelijk op het gebied van tuinieren”.

Evelien Barbiers barbier3@xs4all.nl

Hulp met fondsenwerving voor je eigen natuur& groen initiatief met kinderen/ouderen

Ontmoeten en samen ontdekken. Zaden uitwisselen.

Lesanka Honing lesanka.art@gmail.com + **Joris Wolff** joris@wolffmedia.nl

We vinden het interessant om mensen te (blijven) ontmoeten met interesse in permacultuur en duurzaam leven.

We kunnen veel en willen veel, we overleggen! ☺

Annemarie Kok hetzonnehuis@zonnet.nl

Invalshoek is voor mij voeding in de breedste zin van het woord!

www.hetzonnehuis.nl

www.zielzalig.nl

***Alle aanwezigen Friese permaculturisten bijeenkomst op
5 oktober 2013
op de Oerfloed***

Sissi de Kroon

Jolanda van Rijn

Eliza Janse

Janet Pasveer

Jouke Bruinsma

Anne Pieter Nicolai

Evelien Barbiers

Irma Abelskamp

Grietje van de Molen

Anne Marie Janse

Joris Wolff

Lesanka Honing

Sylvia Hemminga

Lemke Statema

Tineke Vernhout

Yvonne Scheper

Martien Wintermans

Annemarie Kok

Harmen Boomstra

Tine Sietsma

Trix

Riemer Haagsma

Manuel Bentshop

5.1.1 Foto-impressie Friese permaculturisten bijeenkomst van 5.10.2013



Foto's door Irma Abelskamp en Anastasia Limareva. Eindredactie door Anastasia Limareva

Na afloop van de bijeenkomst, hebben we samen kaarsjes aangestoken met een wens om over 10 jaar...

“Wakker worden van onze slaap” Harmen

“Meer zelfvoorzienend en minder afhankelijk worden van bedrijven en corporaties” Sylvia

“Met harmonie met de Aarde gaan leven en haar niet meer overbelasten” Anne-Pieter

“Hele fijne en duurzame plek op Aarde creëren met onze kinderen” Grietje

“Meer in contact komen met zichzelf en elkaar” Lemke

“Dat in iedere tuin/balkon/elke appartement en gebouw minimaal één ding groeit die eetbaar is en waarvan mensen gebruik maken” Janet

“Een mens en natuur centraal staan in plaats van geld” Martien

“Weerkracht vinden om alles vol te houden” Irma

“Geen idee. Ik kan niet vooruit kijken. Maar dat ik sneller met mijn duurzame huis klaar ben dan mijn vader” Jouke

“De Aarde in het juiste perspectief met de Hemel zien:” Tineke

“Dan is het heel normaal dat je blij en vrolijk en zingend en knuffelend door de straat loopt” Trix

“Mensen gelukkig zijn en tegelijkertijd een duurzame stijl van leven hebben” Manuel

6 Conclusies

Permacultuur is een manier van tuinieren, maar daarnaast het is ook een filosofie voor het leven, die je de mogelijkheid geeft om daar een eigen invulling aan te geven. Dit naslag werk is een boek over hoe mensen in Friesland permacultuur ervaren, benutten en hoe ze daarmee om gaan in hun persoonlijke leven.

De mensen die ik gesproken heb denken allemaal na over de wereld en over eigene wisselwerking daarmee. Ze zijn zich allemaal bewust van de problematiek die in de wereld aanwezig is en wat zij daaraan zelf willen doen. Dat doen ze ook om zelf gelukkig te zijn of te worden, maar ze doen het ook om in zekere zin de wereld te verbeteren.

Het begrip permacultuur is steeds vaker te treffen in de media. Toch er is een groep mensen die vreemd tegen permacultuur aankijken. Er zijn een aantal redenen, waarom ze daar (nog) niet veel van moeten hebben. Eén reden is omdat het niet aansluit bij het sociaaleconomische harnas waarin veel mensen zich bevinden. De algemene publiek visie over permacultuur wordt echter steeds positiever. Het blijkt dat heel veel mensen door permacultuur hun intuïtie voor de natuur (weer) kunnen oproepen. Een intuïtie voor natuur en natuurlijkheid die zij min of meer kwijt waren geraakt, latent hebben gemaakt en of bezig waren deze te vervagen.

Aan de hand van de gesprekken werd duidelijk dat een kennismaking met permacultuur een soort katalysator is voor natuurbewustzijn en intuïtieve gevoelens voor natuurlijkheid.

Uit de gesprekken bleek dat de levenswijze van mensen verandert onder invloed van permacultuur. Het heeft te maken met hun omgang met energie, water en grondstoffen. Permacultuur zet mensen aan tot meer bewust en duurzaam dagelijks leven. Ieder doet het op zijn eigen gemak en maakt keuzes, wat in zijn situatie het beste past op dit moment. Permacultuur kan als een bijzonder effectieve methode gezien worden, om het leven van mensen duurzamer te maken, op een aangename manier.

Het viel in de gesprekken op dat de perceptie van comfort en leefstijl verandert, naarmate men meer in aanraking komt met permacultuur. De enige soms optredende 'bijwerkingen' van de introductie in de permacultuur zijn de intensieve drang om de huidige stand van zaken met betrekking tot landbouw, voedsel, energie, (drink)water en gebruik van de grondstoffen te veranderen.

Permacultuur is een revolutie die begint in je tuin. Het is een stap in een juiste richting om ons weer te verbinden met onszelf en de Aarde. Deze keer, laten we het hopen, voorgoed.

7 Literatuur

Ben Brangwyn, Rob Hopkins. (2007). *Basishandleiding transitie-initiatieven: Hoe wordt je een transitiestad,-dorp,-streek,-gemeenschap of zelfs -eiland?* Utrecht: Jan Van Arkel I.S.M.

David Holmgren, Richard Telford. (2010). *Permaculture Principles*. Opgehaald van <http://permacultureprinciples.com/principles/>

Douwe, B. (2013). Opgehaald van Permacultuur Nederland: <http://www.permacultuurnederland.org/project.php>

Holzer, S. (2012). *Holzer 's permacultuur*. Utrecht: Jan van Arkel.

Homgren, D. (2009). Opgehaald van <http://ecopractica.org.ar/holmgren/>

Hopkins, R. (2008/2009). *Het Transitie Handboek.Nederlandse uitgave*. Utrecht: Uitgaverij Jan van Arkel.

La Ferme biologique du Bec Hellouin. (2013, september). Opgehaald van <http://www.fermedubec.com/>

Mollison, B. (2013). *Tcpermaculture.blogspot*. Opgehaald van <http://tcpermaculture.blogspot.nl/>

PermacultuurNetwerk Vlaanderen. (2013). Opgehaald van <http://www.permacultuur.be/wp-content/uploads/2013/01/ethics-1024x910.png>

Ponting, C. (1992). *Een Groene Geschiedenis Van De Wereld*. Amsterdam: De Boekerij bv.

Roy, L. G. (1973). *Natuur uitschakelen, natuur inschakelen*. Deventer: Uitgeverij Ankh-Hermes bv.

Van Zanden, J. (1985). *De Economische Ontwikkelingen van de Nederlandse Landbouw in de Negentiende eeuw 1800-1914*. . Utrecht: Hes Studia Historica Publishers.

Vidal, J. (2011, april 10). *The Guardian*. Opgehaald van www.theguardian.com/environment/2011/apr/10/bolivia-enshrines-natural-worlds-rights

Waard, F. d. (1996). *Tuinen van Overvloed: Permacultuur als duurzame inspiratie voor de leefomgeving*. Utrecht: Het Spectrum.

Wervel. (2013, augustus 30). Opgehaald van www.wervel.be/agroforestry-themas-92/1416-wie-voedt-negen-miljard-mensen-in-2050

Whitefield, P. (2004). *The Earth Care Manual: A Permaculture Handbook for Britain and other Temperate Climates*. Hampshire: Permanent Publications.